

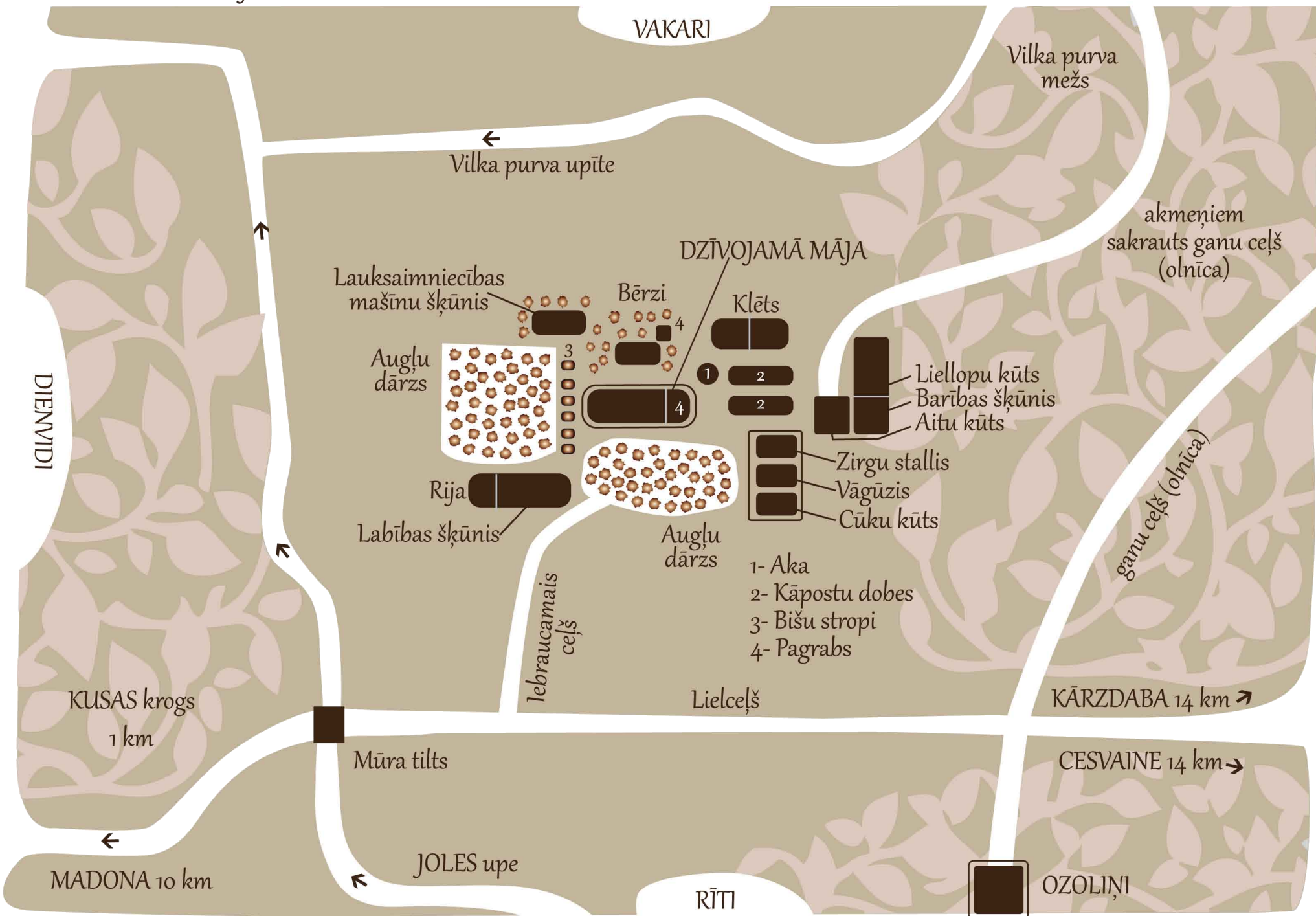


# STUBURI

KĀDAS LATVIJAS VIENSĒTAS  
DZĪVE

AIJA PRIEDĪTE

# STUBURU SITUĀCIJAS PLĀNS



AIJA PRIEDĪTE

# STUBURI

KĀDAS LATVIJAS VIENSĒTAS DZĪVE

ESF projekts “Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes —  
Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas”  
Projekta Nr. 2009/0222/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/087

AIJA PRIEDĪTE

# STUBURI

## KĀDAS LATVIJAS VIENSĒTAS DZĪVE

Literatūrsocioloģiskā pētījuma  
“Zaļās zemes dievsunišu un likteņu lidumnieku laiki” otrā daļa

 ZINĀTNE



Grāmata izdota ar ESF projekta “Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes —  
Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas”  
Nr. 2009/0222/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/087 atbalstu



IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ



Grāmatā izmantoti Aijas Priedītes fotoattēli

Māksliniece Agata Muze  
Redaktore Jolanta Treile  
Korektore Ināra Stašulāne  
Maketētāja Inese Siliniece

ISBN 978-9984-879-24-6

© Aija Priedīte, 2012  
© Agata Muze, dizains, 2012  
© Latvijas Universitāte, 2012

# Saturs

Priekšvārds	7
Ievads	9
Metode un avoti	11
Monogrāfijas struktūra	22
KUSAS MUIŽA	25
Kusas muiža dvēseļu revīzijās	25
1858. gada 16. augusta protokols	30
Kusas muižas zemnieku saimniecību pārdošana	40
Mazs ieskats Kusas muižas/pagasta pārvaldē	42
STUBURI	49
Stuburi dvēseļu revīzijās	49
Stuburu mājas kļūst par dzimtsīpašumu	52
Tēvs un dēls — Jēkabs un Jānis Pilsētnieki	54
Pirkšanas līgums — kontrakts	61
Kur zemnieks ņēma naudu māju pirkumam?	62
Mobilie Pilsētnieki	66
Ko mums vēsta Kusas valsts tiesas protokoli?	69
Nākamā Stuburu saimniece	77
Jēkaba Pilsētnieka mantas dalīšana	82
Marija Aubergis kļūst par Mariju Pilsētnieks	85
Marija Pilsētnieks meklē iegātņi	87
Stuburtēvs un Stuburmāte dēlu atmiņās	89
Liktenīgais dāvinājums	92

Marijas un Pētera Rozentālu dēli — trīs potenciālie Stuburu mantinieki	96
Stuburu “ceturtdā dēla” atmiņas	105
Starpkaru gadi Stuburos	106
1940.–1948. gads	111
1949. gada izsūtīšana — liktenīgā mantojuma sekas	116
1954. gads un “apžēlošana”	122
Padomju gadi Stuburos kuseniešu atmiņās	126
Pēc 1991. gada	127
Atmiņas par Stuburu mājām	130
Avoti un citētā literatūra	137
1. pielikums. Stuburu māju pirkšanas kontrakts (1867)	142
2. pielikums. Kārdzabas draudzes “Izmeklēšana priekš laulāšanas” (1885)	146
3. pielikums. Jāņa Pilsētnieka dāvinājuma līgums Marijai Rozentāls (1906)	148

## PRIEKŠVārds

Šī monogrāfija, kas iekļaujas Eiropas Sociālā fonda starpdisciplinārajā projektā “2009/0222/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/087 “Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes — Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas””, nebūtu varējusi tapt, ja robi literatūrzinātnieka zināšanās par vēstures un metodiskajiem jautājumiem netiktu aizpildīti ar vēstures zinātnes pieredzi un faktiem. Šeit lielu lielais paldies pienākas Dr. hist. Rudītei Viksnei par sadarbību, konsultācijām un komentāriem monogrāfijas tapšanas gaitā.

Liels paldies pienākas arī maniem informantiem un konsultantiem “uz vietas” — Stuburu mantiniekam un pašreizējam saimniekam Ērikam Rozentālam, viņa sievai Janīnai Caunei un māsai Dzidrai Auziņai, kā arī Stuburos pavadītās vasaras atmiņās saglabājušam, daudzu nozīmīgu faktu piegādātājam Mārtiņam Bisteram.

Tāpat liels paldies sakāms Kusas pamatskolas direktoram Agrim Sāram par izpalīdzēšanu ar materiālu pieejamību un, it īpaši, par Kusas vecsaimniecību kartes zīmēšanu, kā arī Madonas novadpētniecības muzejam. Pateicība pienākas visiem kuseniešiem, kas pūlējušies atcerēties senos notikumus Kusā un palīdzējuši man aizpildīt robus Stuburu dzīves stāstā tur, kur arhīvi klusē.

Liels paldies arī maniem kolēģiem par konstruktīviem ierosinājumiem, padomiem un komentāriem.

Aija Priedīte



## IEVADS

Latvijas lauku teritorijai ir raksturīgas izkaisītas viensētas. 2011. gadā viensētu ainavu veidoja gan priekšzīmīgi sakoptas mājiņas ar glīti apsētām vai novāktām lauku platībām, gan dzīvošanai šā tādā salāpītās, nožēlojamas mājeles, gan arī krūmos un kokos ieaugušas pamestu māju drupas. Šis 2011. gada Latvijas lauku vērotājam garāmslidošās ainavas nav anonīmas vietas. Tās visas apdzīvo vai kādreiz ir apdzīvojuši cilvēki. Ar tām saistās Latvijas iedzīvotāju likteņi un vēsture, ko, izmantojot romāna/garstāsta formu, līdz pat mūsu dienām aprakstījuši latviešu rakstnieki. Starpdisciplinārā projekta “Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes — Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas” ietvaros, kurā apvienojušies politoloģijas, kulturoloģijas, sociālantropoloģijas, vides, kā arī lingvistikas un literatūrzinātnes speciālisti, tapa arī mans literatūrsocioloģiskais pētījums “Zaļās zemes dievsunīšu un likteņu līdumnieku laiki”. Meklējot atbildes uz konkrētiem, starpdisciplinārajā projektā izvirzītiem jautājumiem, minētajā pētījumā dzīvais respondents (intervijas ar iedzīvotājiem) tika nomainīts pret tekstu (“intervijas” ar atlasītiem romāniem/garstāstiem).<sup>1</sup> Tomēr, lai cik reāli

---

<sup>1</sup> Metode sīkāk aprakstīta pētījuma “Zaļās zemes dievsunīšu un likteņu līdumnieku laiki” ievaddaļā.

būtu aprakstīta lauku dzīve latviešu “zemnieku literatūrā”, tā ir un paliek rakstnieka radīta, daiļdarbā iemiesota fikcija. Bet kāda ir bijusi un ir latvju viensētas “īstā dzīve”?

Lai salīdzinātu romānos/garstāstos attēloto fikciju ar realitāti, līdztekus plašajam literatūras pētījumam kā tā otrā daļa tapa šī monogrāfija. Atlasītie literārie darbi aptver īsāku vai garāku laika periodu, taču likās lietderīgi kā “kontroles paraugam” izsekot kādas reālas viensētas “dzīvei” iespējami plašā laika periodā — visā tās mūža garumā, atklājot viensētu kā laiktelpu, ko skāruši dažādi Latvijas vēstures notikumi, aptverot tās likteni ar visām politiskām un ekonomiskām pārmaiņām līdz pat mūsdienām, kas ļautu salīdzināt literatūras fikciju ar to, kas attiecīgajā laikā notika realitātē.

Tā kā vairums pētījuma pirmajai daļai atlasīto literāro tekstu atspoguļo situāciju Vidzemē, arī “kontroles paraugs” ņemts no Vidzemes. Pēc gadījuma metodes pētījumam izvēlēta Stuburu viensēta Madonas novada Aronas (agrāk Kusas) pagastā.

Lai gan viensētas jēdziens sevī ietver zināmu izolācijas un individuālisma zīmogu, tā tomēr ir daļa no plašākas vides. Tādēļ Stuburu viensētas dzīves cikls monogrāfijā aplūkots plašākā laiktelpas kontekstā — kā Stuburi izveidojušies no kāda Kusas muižas māju pudura, kas tajos dzīvojis, kā notikusi izpirkšana no muižas, kā šī viensēta pārdzīvojusi abus 20. gadsimta pasaules karus un daudzās politisko sistēmu maiņas un, visbeidzot, kas ar to notiek šodien. Pētījums ir papildināts ar dokumentu kopijām, lai uzskatāmāk atspoguļotu attiecīgo laiku.

## METODE UN AVOTI

Pētījuma veikšanai izmantotas tradicionālās metodes un avoti. Pētījums sagatavots, balstoties uz pieejamiem arhīvu materiāliem, kas atrodas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā, Latvijas valsts arhīvā un Cēsu zonālajā arhīvā — dvēseļu revīzijām, muižas ruļļiem, tautas skaitīšanām un citiem statistiskiem materiāliem, baznīcu grāmatām, pagasta valdes un pagasta tiesas protokoliem, padomju laika pārvaldes iestāžu dokumentiem, deportēto sarakstiem u.c. Ir izmantotas rakstiskas liecības, kas glabājas pie ģimenes locekļiem,<sup>2</sup> veiktas

---

<sup>2</sup> Vērtīgs piensums pētījumam bijuši divi Marijas un Pētera Rozentālu dēlu — Viļa un Arija mūža nogalē tapušie atmiņu manuskripti, kuru fragmenti izmantoti monogrāfijā.

Viļa R. (V.R.) apjomīgajā (451 lpp.) 1988. gadā tapušajā atmiņu manuskriptā sīki aprakstīta Rozentālu ģimene, Stuburu ēkas un apkārtnē, dažādas epizodes no Stuburu un Kusas dzīves, V.R. skolas gaitas, studijas, kara gaitas un bēgšana no Latvijas, kā arī dzīve ārpus Latvijas. Manuskriptā dažviet iekļautas arī dziesmas un pašas beigās “Īpatnēju vārdu paskaidrojumi, kas lietoti šinī darbā”, atmiņas papildinātas ar zīmējumiem.

Arija R. (A.R.) atmiņu manuskriptu, kas pēc ģimenes nostāstiem datējams ap to pašu laiku, kad rakstītas brāļa Viļa atmiņas, veido 8 atsevišķas sadaļas ar virsrakstu (“Stuburi”, “Skolas gaitas”, “Uz Universitāti” u.c.), katrai sadaļai sava numerācija, kopā 52 lpp. Šis manuskripts apraksta tās pašas epizodes, tikai pēc rakstura ir daudz koncentrētāks un tehniskāks (piemēram, pievērs uzmanību akmens skaldīšanas un spridzināšanas tehnikai, kas Madonas apkaimē bija ļoti būtiska, jo zeme pilna ar lielākiem un mazākiem akmeņiem, kas noderīgi būvniecībai).

20 intervijas ar Stuburu viensētai tuviem cilvēkiem (tekstā D.A., M.B. un J.R.) un tās tagadējiem iemītniekiem (tekstā E.R. un J.C.), intervēti viensētas apkaimes iedzīvotāji (Izandu, Teiļu, Ģērķu, Kalna Šķūru, Lejas Šķūru, Straumīšu, Arniceņu, Poķu, Šņucīšu māju iedzīvotāji), taču vietējo māju pašreizējie saimnieki maz zināja stāstīt par Stuburu mājām un Kusu padomju laikā, nemaz nerunājot par laiku pirms tam. Jāpiemin arī, ka vairākas mājas, kur bija ielānotas intervijas, izrādījās neapdzīvotas, piemēram, Roklauži. Meklējot pētījumam noderīgu informāciju, apmeklētas publiskas iestādes — Kusas pamatskola, Madonas novadpētniecības muzejs, Aronas pagasta pašvaldība Kusā.

Varētu pieņemt, ka ar to būtu gana — atliek tikai nosēsties, apkopot savākto materiālu un tūlīt sākt rakstīt. Taču izrādās — nebūt ne, ceļā stājas dažādi objektīvi un subjektīvi šķēršļi.

Vispirms jau pētījumam savus ierobežojumus uzliek Latvijas vēsture. 1905. gads un abi pasaules kari ir izpostījuši ļoti daudz baznīcu grāmatu, muižu un pagastu arhīvu materiālu, tādēļ sekmiņi šķetinātie fakti pavedieni nereti pārtrūkst un jāķeras pie hipotēzēm. Tā kā Kusas pagastam Otrā pasaules kara laikā pāri gāja fronte, iznīcināti arī daudzi personiskie dokumenti un piemēnas lietas, kuras vēl bija saglabājušās lauku sētās. Arī 1941. un 1949. gada deportācijas pārrāva latvju sētas kontinuitāti.

Līdzās minētajiem objektīvajiem faktoriem, kas ietekmējuši atsevišķu gadu dokumentu krājumu iešanu zudībā, arhīvu materiālu kvalitāti un ticamību iespaido arī subjektīvie faktori. Viens no tiem ir, ka dažādās draudzēs dažādiem mācītājiem bijusi atšķirīga pieeja, veicot ierakstus baznīcas grāmatās, tādēļ ieraksti atšķiras gan ar informācijas daudzumu, gan tās precizitāti. Piemēram, Kārdzabas pareizticīgo draudzes baznīcas grāmatās



jau ap 1880. gadu ir pieejama visplašākā informācija par personām, kuras ir reģistrējušas laulību, jo tikusi izmantota tipogrāfiski sagatavota anketa “Izmeklēšana priekš laulāšanas” (sk. 2. pielikumu), kamēr citās pētījuma sakarā aplūkotajās baznīcu draudžu grāmatās atrodami tikai lakoniski laulību reģistrācijas ieraksti, kuros ir informācija par laulību datumu un laulāto vārdiem. Kārdabas pareizticīgo draudzes laulājamo anketu vērtību vēl palielina tas, ka te parādās arī draudzes locekļu rakstītprasme, jo anketas beigās parakstās visi dalībnieki.

Izšķirošs konkrētu personu meklējumos bieži ir tēva vārds, kas dokumentos praktizēts visu 19. gadsimtu un līdz pat 20. gadsimta 20. gadiem.<sup>3</sup> Taču arī tēva vārds nereti maz ko dod, piemēram, meklējot kādu Pilsētnieku Vecpiebalgas — Ērgļu — Madonas trīsstūrī. Pilsētnieku tur ir ļoti daudz, turklāt pie izplatītākajiem vīriešu vārdiem pieder Jēkabs un Jānis, bet sieviešu vārdu vidū dominē Anna un Marija, arī Ede. Papildu informāciju var dot dzimšanas gads un datums, bet arī tie gan objektīvu, gan subjektīvu iemeslu dēļ ne vienmēr ir precīzi.<sup>4</sup>

Iegūt ziņas par personu pirms 1826. gada sarežģī arī apstākļi, ka zemniekiem nebija uzvārdu.<sup>5</sup> Saimniecības bija gan numurētas arī pirms 1826. gada, ģimenēm pat tika izsniegti ģimenes numuri, taču tas maz ko līdz, ja vīriešu un sieviešu vārdu izvēle ir ļoti ierobežota. Jānis, Juris, Jēkabs, kā arī Anna, Made,

---

<sup>3</sup> Tēva vārda lietojums atkal tika praktizēts padomju okupācijas laikā.

<sup>4</sup> Pēc likuma vajadzēja bērnu nokristīt, vēlākais, 7 dienu laikā, kas ne vienmēr bija iespējams dažādu steidzamu darbu, klimatisko apstākļu vai sliktās infrastruktūras dēļ. Lai izbēgtu no soda, vecāki uzdeva bērnu par jaundzimušu, lai gan tas varēja būt dzimis pirms vairākiem mēnešiem vai pat iepriekšējā gadā (Klētnieks, 1939a, 427. lpp.).

<sup>5</sup> Sk. Kvaskova, 2007.

Marija, Ede atkārtojas ļoti bieži, vismaz šajā apvidū. Maz palīdz arī tēva vārds, jo Jānis Jura dēls vai Juris Jāņa dēls atrodami bezmaz katrā sētā.

Vēl sarežģītāk, ja meklējamā ir sieviete.<sup>6</sup> Dvēseļu revīzijās atrodami sīkāki dati par vīriešiem, pat par jaundzimušajiem, jo tie bija potenciālie rekrūši un nodokļu maksātāji, kurus bija svarīgi uzskaitīt. Toties sievietes uzskaitītas vien kā vīrieša piedeva. Piemēram, 1826. gada dvēseļu revīzijā rakstīts: viņa sieva Ede, viņu meita Anne. Par vīriešu dzimuma pārstāvjiem sniegta šādas ziņas: māju nosaukums un numurs, kur dzīvojis 1816. gada revīzijā (tas ir, iepriekšējā revīzijā); jaunais uzvārds un ģimenes numurs; vai bijuši uzskaitīti iepriekšējā revīzijā; kas pienācis klāt un to vecums; kas aizgājis, kad un uz kurieni; kas šobrīd ir uz vietas un to vecums. Sievietēm ierakstīts tikai jaunais ģimenes uzvārds un numurs, kā arī vecums.

Aplūkojot pieejamās dvēseļu revīzijas par Kusas privātmuižu, iegūstam šādu informāciju: 1782. gada revīzijā<sup>7</sup> zem katru māju nosaukuma uzskaitīti visi māju iedzīvotāji, kā sievietes, tā vīrieši, tikai vecums sievietēm tiek ierakstīts vienā, bet vīriešiem citā ailē.

---

<sup>6</sup> Sal. Klētnieks, 1939b, 589.–590. lpp.

<sup>7</sup> Par 1782. gada revīziju Arveds Švābe raksta: *1784. g. atkal izcēlās plaši zemnieku nemieri, par kuriem ģenerālgubernators ziņoja Katrīnai II: "Visā gubernā sacelšanās ir tik vispārīga, ka nezinu gandrīz nevienu muižu, kurā tā nenotiktu."* Nemieru apspiešanai bruņniecība izsauca karaspēku, kam dažās vietās bij asiņainas sadursmes ar zemniekiem. No Pēterburgas ieradās divi senatori, kas starp citu izmeklēja arī šo nemieru cēloņus. Izrādījās, ka viens no iemesliem bij 1783. g. ievestais galvas naudas likums, pēc kā katrai vīriešu kārtas zemnieku dvēselei bij jāmaksā valstij 70 kapeikas, pie kam 1782. g. šais nolūkos izdarīja "dvēseļu revīziju" jeb ļaužu skaitīšanu. Galvas naudas bij jāmaksā pagastiem ne vien par zīdaiņiem un sirmgalvjiem, bet arī par tām revīzijas sarakstos ievestām dvēselēm, kas starplaikā līdz nākošai revīzijai 1795. g. bij mirušas vai aizbēgušas (Švābe, 1930, 128. lpp.).

$\frac{1}{8}$ Stubbur		5.	Mājas Vērtība Grosfling
Andrijs	Andrejs	65	
viņa sieva	Maija		60
dēls	Viļums	27	
viņa sieva	Katrīna		27
meitai	Margrieta		4
dēls	Jakob	2	
kalps	Jakob	23	
viņa sieva	Anne		22
kalps	Ādams	21	

1782. gada Kusas privātmuižas dvēseļu revīzijas fragments<sup>8</sup>

1. tabula

1782. gada dvēseļu revīzijas fragments (tulkojums latviešu valodā)

Māju nosaukums un lielums arklos <sup>9</sup>	Vīriešu vecums	Sieviešu vecums
Stuburi $\frac{1}{8}$		
saimnieks Andrejs	65	
viņa sieva Maija		60
dēls Viļums	27	
viņa sieva Katrīna		27
meita Margrieta		4
dēls Jēkabs	2	
kalps Jēkabs	23	
viņa sieva Anne		22
kalps Ādams	21	

<sup>8</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ic/5813/book/32334.html>, 8. lp.

<sup>9</sup> Arkla platība bij dažāda, jo, aprēķinot māju ienākumus pēc zviedru noteiktās metodes, ņēma vērā ne tikai lauku platību, bet arī zemes labumu. Arkls vislabākās aramzemes līdzinājās apmēram 30 hektāriem. Lielais vairums zemnieku māju bija  $\frac{1}{8}$ ,  $\frac{1}{4}$  vai  $\frac{1}{2}$  arkla lielas (Vigrabs, 1939, 357. lpp.).

1811. gada revīzijā sievietes vispār netiek reģistrētas, toties par vīriešiem ir sīka informācija:<sup>10</sup> saimnieks vai kalps, dēli tiek numurēti, papildus atsevišķās ailēs tiek ierakstīts vīrieša vecums iepriekšējā revīzijā, kā arī tagadējais vecums, kas, protams, ir zināms kontroles mehānisms, meklējot attiecīgo cilvēku. Atsevišķā ailē atzīmēts, ja persona pārcēlusies uz citu saimi (minot, uz kādu), kā arī, ja notikusi sociālā stāvokļa maiņa (saimnieks kļuvis par kalpu vai otrādi), tāpat atzīmēts miršanas/pazušanas vai rekrūšos iesaukšanas gads. 1811. gada revīzijā redzam tās pašas Sturburu mājas kā 1782. gada revīzijā, tikai nu ģimenes ir numurētas:

	<i>Jul. Ploos, Gofinde.</i>			
27.	<i>Arts I. Arvids Brin.</i>	31.	<i>Arts Arvids 1788 gada Revīz. pabeigta.</i>	
	<i>Arts pats priekš</i>			
	1) <i>Pauls Jacob jēk. Arvids.</i>	15.		31.
	2) <i>Jon. Arvids</i>	8.	<i>Arts Arvids un Arts Arvids 1807.</i>	
	3) <i>Jon. Arvids</i>	1.	<i>Arts Arvids un Arts Arvids 1796.</i>	
	<i>Arts Arvids Jacob jēk. priekš</i>			
	1) <i>Jon. - Arvids</i>	<i>Arts</i>		9.
	2) <i>Arts - Brin</i>	<i>Arts</i>		3.
	3) <i>Arts - Jacob.</i>	<i>Arts</i>		3.
	4) <i>Arts - Arvids</i>	<i>Arts</i>		1.
28.	<i>Jul. Jacob</i>	30.		32.
	<i>Arts pats Jon. Arvids</i>	5.	<i>Arts pats</i>	

1811. gada Kusas privātmuižas dvēseļu revīzijas fragments<sup>11</sup>

<sup>10</sup> Pēc Valda Klētnieka domām, tas tādēļ, ka bija gaidāms karš ar Napoleonu un svarīgs bija pārskats par potenciāliem karavīriem. Sk. Klētnieks, 1939b, 585. lpp.

<sup>11</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ic/5813/book/32334.html>, 29. lp.



1811. gada dvēseļu revīzijas fragments  
(tulkojums latviešu valodā)

1811. gada revīzijas ģimeņu numurs	Māju nosaukums	Vecums pēdējā revīzijā	Aizgājušie	Pašrei- zējais vecums
27.	Stuburu mājas			
	Saimnieks Reinis	31	1808. gadā nodots rekrūšos	–
	Viņa dēli			
	1) <u>Padēls Jēkabs,</u> <u>tagad saimnieks</u>	15	–	31
	2) Dēls Andžs	8	Miris 1807. gadā	
	3) Dēls Jānis	4	Miris 1796. gadā	–
	Saimnieka Jēkaba dēli			
1) Dēls Jānis	Vēl nebija piedzimuši	–	9	
2) Dēls Reinis		–	5	
3) Dēls Jēkabs		–	3	
4) Dēls Mārtiņš		–	1	
28.	Kalps Jēkabs	36	–	52
	Viņa dēls Jānis	5	Muižā	–

13.	<u>Ruber</u>			
	Wm. Jacob, Williams Sops	31.		35
	Sops. 1. Fahn, Jacobs Sops	9.		13
	2. Pees, Jacobs Sops	5		9
	3. Jacob, Jacobs Sops	3		7
	4. Manly, Jacobs Sops	1.		5

13	<u>Ruber</u>			
	Wm. Margreth, Andrew Taylor			40
	Taylor Margreth, Jacobs Taylor			3 1/2

1816. gada Kusas privātmuižas dvēseļu revīzijas fragments<sup>12</sup>

1816. gada revīzijas ievaddaļā ir atzīmēts, ka tiks uzskaitīti Kusas privāts muižas sieviešu un vīriešu kārtas muižas ļaudis. Šajā sarakstā mājas/ģimenes ir numurētas ar citiem numuriem nekā iepriekšējā — 1811. gada revīzijā, kas būtiski sarežģī konkrētu cilvēku meklēšanu.

<sup>12</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ic/5813/book/32334.html>, 41.lp.

## 1816. gada dvēseļu revīzijas fragments (tulkojums latviešu valodā)

1816. gada revīzijas ģimeņu numurs	Vīrieši	Vecums pēdējā revīzijā	Aizgājuši	Pašreizējais vecums		
13.	Stuburi	31		35		
	Saimnieks Jēkabs Viļuma dēls					
	Dēli:					
	1. Jānis Jēkaba dēls				9	13
	2. Reinis Jēkaba dēls				5	9
	3. Jēkabs Jēkaba dēls	3	7			
	4. Mārtiņš Jēkaba dēls	1		5		

1816. gada revīzijas ģimeņu numurs	Sievietes	Pašreizējais vecums
13.	Stuburi	40 3 ½
	Viņa sieva Margrieta Andreja meita Meita Margrieta Jēkaba meita	

Turklāt šie dokumenti ir rokrakstā, vācu valodā, vecajā ortogrāfijā un, kā rāda minētie piemēri, dažādā tehniskā kvalitātē. Šeit no svara arī rakstveža jeb skrīvera prasmes: cik skaidri viņš raksta, kādus kaligrāfiskus rakstu zīmju izskaistināšanas paņēmienus (papildu cilpas, kājiņas vai stabiņus) izmanto un kāda ir viņa valoda. Arī skrīvera godaprāts spēlē nozīmīgu lomu, jo nedrīkstam aizmirst, ka skrīverim bija vara pār tiem, kas neprata rakstīt un lasīt, un zemnieki tādi bija vairumā. Vēl 19. gadsimta beigās protokolus, māju pirkšanas kontraktus un citus dokumentus zemnieki, to vidū gan pagasta tiesas amatvīri, gan arī māju

pircēji, bieži paraksta ar trim krustiņiem. Papildus tam dokumenti rakstīti vietām krievu, vietām vācu un paretam arī latviešu valodā, turklāt veclaicīgā un ļoti kroplīgā latviešu valodā, kas var radīt pārpratumus un tulkojuma kļūdas. Attiecībā uz personvārdiem un vietvārdiem šis fakts rada vēl papildu sarežģījumus, jo viens un tas pats vārds dažādās valodās var atšķirties. Personvārdiem tas var būt pat izšķiroši. Piemēram, kā lai atrod attiecīgo personu, ja uzvārds Auberģis (*Auberg*) citā dokumentā pārtapis par *Hochberg*? Jāpievērš arī uzmanība, ka latviskie uzvārdi tiek rakstīti pēc vācu valodas izrunas, piemēram, *Sarring* ir latviešu Zariņš, *Schkuhre* ir Šķūri, bet *Zellamalle* — Ceļmale.

Pieredze rāda, ka visiem avotiem jāpieiet kritiski. Baznīcu grāmatās un revīziju dokumentos ir gan pārrakstīšanās kļūdas, gan arī apzinātas vai neapzinātas nepareizības. Savukārt personiskajos stāstījumos (mutiskos un rakstiskos) var parādīties naratīvā atmiņa,<sup>13</sup> kā arī faktu kļūdas un sagrozījumi, pārpratumi, kas tiek pārnesti no paaudzes uz paaudzi, “mednieku stāstus” pārvēršot īstenībā.

Izmantojot avotus, visu laiku jāapzinās metodiskie ierobežojumi, īpaši tas attiecas uz intervijām un rakstītām personiskām atmiņām. Pirmkārt, intervējamie atceras selektīvi. Nereti selekcija ir atkarīga no informētāja garastāvokļa, jo, atkārtoti runājot par tām pašām lietām, var iegūt atšķirīgas, pat pretrunīgas

---

<sup>13</sup> Ar naratīvo atmiņu šeit domāju stāstījuma veidotu atmiņu, nevis personiski piedzīvotā atmiņu. Naratīvā atmiņā nereti ir faktu sagrozījumi un izpūšķojumi, kas radušies ģimenes mutvārdu stāstījumos, nododot tos no paaudzes uz paaudzi. Atkarībā no stāstītāja notikumu pārstāsti var kļūt aizvien krāšņāki vai pat pilnīgi zaudēt saikni ar realitāti. Īpaši kritiski jāpieiet šo stāstu pierakstiem, jo rakstīto cilvēki ļoti labprāt uztver kā neapšaubāmu patiesību.



atbildes. Šajā pētījumā intervējamās personas vairumā ir ap 70–80 gadus vecas, un tās bieži neatbild uz konkrēto jautājumu, jo tas viņa/viņas dzīvē šķiet nesvarīgs. Tikām tie stāsta par kaut ko citu, kas pašam tajā brīdī nāk prātā vai šķiet interesantāks un svarīgāks. Daudzi padomju režīma laika notikumi respondentos izraisa nepatiku, un viņi vispār nevēlas par to stāstīt. Otrkārt, rakstītās atmiņas satur to, kas rakstītājam atstājis visdziļāko iespaidu. Tā bieži rodas un pārmantojas ģimenes mīti, kas atmiņās tiek pasniegti kā īstenība. Šādus piemērus Stuburu izpētē sastapsim vairākkārt. Treškārt, agrāk zemnieka sētā daudz kas tika noklusēts arī tādēļ, ka tas neatbilda tā laika morāles izpratnei, vai citu līdzīgu iemeslu dēļ.<sup>14</sup>

---

<sup>14</sup> Sal. Klētnieks, 1939a, 418. lpp.

## MONOGRĀFIJAS STRUKTŪRA

Stuburu viensētas monogrāfija ir sadalīta divās daļās: pirmā daļa sniedz informāciju par viensētas vietas kontekstu — Kusas privātmuižu, bet otrā daļa apraksta Stuburu viensētas dzīvi no izpirkšanas brīža līdz mūsdienām. Monogrāfijas pamatā ir informācija, kuru varam uzzināt no arhīviem, no publiski pieejamiem dokumentiem, kas otrajā daļā papildināta ar viensētas iemītnieku, Stuburu saimnieku tuvinieku un citu personu liecībām.

Šādi sadalot pieejamo informāciju, atklājas arī metodiski interesanta aina. Arhīvu materiāli un dokumenti vairākos laika posmos un problēmu jautājumos ir nepilnīgi, to informācijā ir lielāki vai mazāki, dažviet pat ļoti būtiski robi. Savukārt viensētas iedzīvotāju un tuvinieku stāstījumi sniedz ļoti detalizētu informāciju, taču nereti tā nesaskan ar arhīvu dokumentu ziņām. Tā rodas metodisks jautājums: kuram avotam ticēt? Kā atrast realitātei atbilstošu apraksta līniju? Neizbēgamas ir hipotēzes, kurām pagaidām trūkst pamatotu pierādījumu.

Otrajā monogrāfijas daļā ļoti dabiski veidojas tās pašas sadaļas vai apakšnodaļas, par kurām esmu rakstījusi kādā citā rakstā:<sup>15</sup> izpirkšana no muižas; parādi; mantinieki; 1920. gads (agrārā reforma); pirmā padomju okupācija; vācu okupācija;

---

<sup>15</sup> Priedīte, 2012, 33.–54.lpp.

otrā padomju okupācija; postpadomju laiks. Te tām pievienotas Stuburu mantinieku atmiņas par dzīvi viensētā.

Monogrāfijā esmu turējies pie konkrētās vietas — pie Kusas muižas un Stuburu mājām. Iedzīvotāju dzīve un likteņi aplūkoti tikai saistībā ar šo vietu. Tikko iemītnieki atstāj Stuburus (Kusu), viņi tiek izslēgti no redzesloka. Vienīgais izņēmums ir Pilsētnieku dzimta. Tās plašāka izsekošana bija nepieciešama, jo nedz intervijas, nedz arī rakstiskās atmiņas nesniedza ziņas par tagadējo Stuburu mantinieku saistību ar Pilsētniekiem. Norādes, ko deva Rozentālu radinieki, nemaz nesaskanēja ar arhīvu materiāliem. Tādēļ nācās veikt apjomīgu arhīvu materiālu pētījumu pa visu Kusas, Cesvaines, Vecpiebalgas, Ērgļu reģionu, lai izveidotu uz reāliem faktiem balstītu pārskatu. Kā jau nereti gadās arhīvu meklējumos, tieši nejauši atrasti dokumenti paver neziņas plīvuru. Pievienotajā Stuburu īpašnieku “dzimtas kokā” daudzas vietas palikušas tukšas, taču to aizpildīšana nav bijusi šī pētījuma uzdevums.

# KUSAS MUIŽA

## Kusas muiža dvēseļu revīzijās

Lai gan Latvijas kultūras kontekstā, īpaši latviešu domāšanā, vārdi viensēta, viensētnieks, viensētnieka mentalitāte it kā iezīmē latvisko individualitāti un patstāvību, viensētu tapšanas procesam un dzīvei līdz pat 20. gadsimta divdesmitajiem gadiem bija cieša saistība ar vietējo muižu un citām pie muižas piederošām mājām. Bez šī konteksta “pliks” viensētas apraksts neatspoguļotu īsto realitāti.

Braucot pa Madonas–Vecpiebalgas lielceļu Vecpiebalgas virzienā, apmēram 10 kilometrus no Madonas atrodas Kusa — vieta, kas izveidojusies ap Kusas muižu.

Kusas muiža nepieder pie tām muižām, kurām pievērsta īpaša uzmanība. Tā netiek pieminēta Broces<sup>16</sup> materiālos, un arī internetā nav atrodamas tuvākas ziņas. Taču kādā Vidzemes

---

<sup>16</sup> Johans Kristofs Broce (1742–1823) — vācbaltiešu apgaismotājs, mākslinieks, etnogrāfs, vēsturnieks, kurš darbojās 19. gs. sākumā pašreizējā Latvijas teritorijā, zīmējis laikabiedrus, ēkas, pieminekļus, priekšmetus, izgatavojis tūkstošiem dokumentu un dažādu manuskriptu kopiju, dokumentējot sava laika sabiedrību un sadzīvi. Īpaši nozīmīgs kā avots ir viņa “*Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospecte, Münzen, Wapen etc.*” (Dažādu Vidzemes pieminekļu, prospektu, monētu, ģerboņu u.c. krājums) 10 sējumos ar rādītāju. Tuvāk sk. <http://www3.acadlib.lv/broce/biolat.htm>

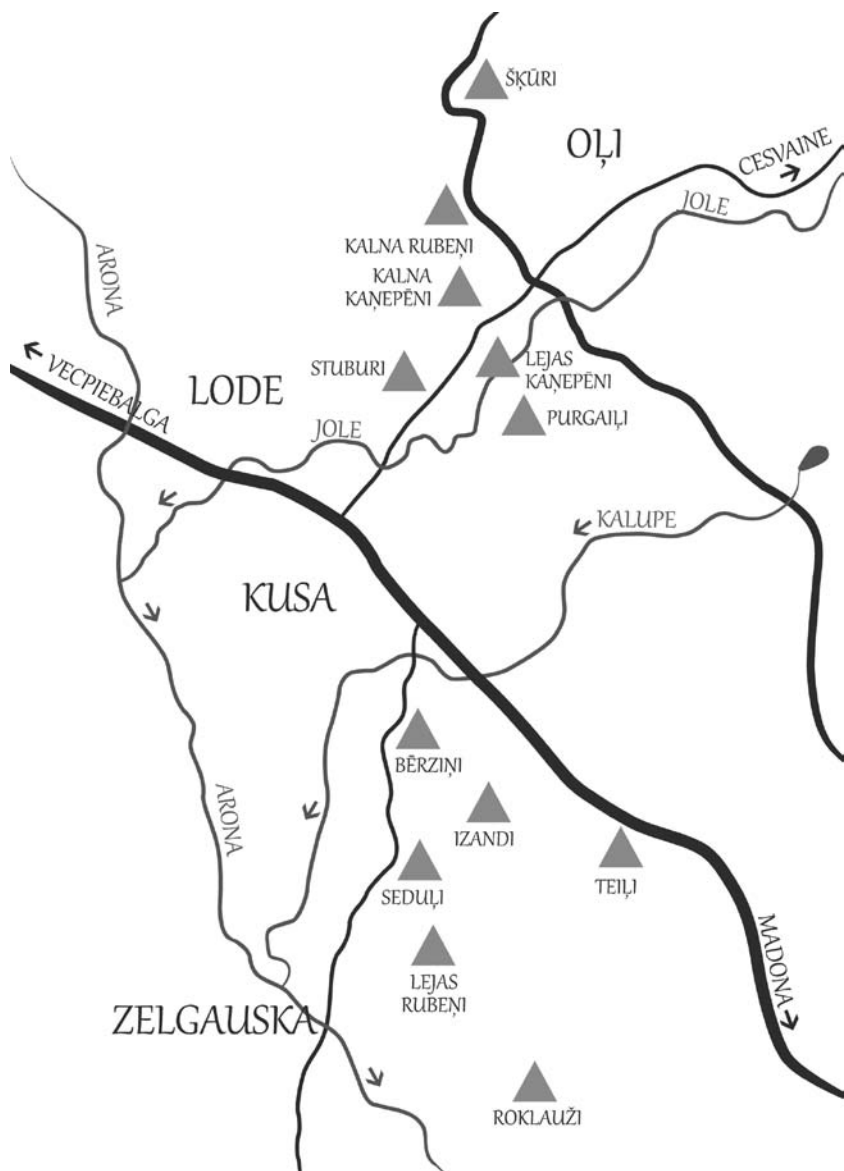
muižu aprakstā atrodama diezgan izsmēloša informācija.<sup>17</sup> Minētajā izdevumā ievietotajā Kusas muižas vēsturiskajā aprakstā vecākās ziņas, ko izdevās atrast, ir no 1426. gada, kad Kusas muižu apstiprināja kā “lēņu muižu” (*Belehnung*). Muiža gājusi mantojumā vairākus gadsimtus, kamēr 1729. gadā pārdota kādam zviedru pulkvežleitnantam, kura dēls to mantojis un 1784. gadā pārdevis grāfam Manteifelim (*Mannteuffell*), kas 1786. gadā to pārdevis Lazdonas mācītājam Panceram (*Johann Christoph Panzer*). Tas izskaidro, ka 1782. gada dvēseļu revīzijā muižu pārvalda kāds Benkovskis (*Benkowskij*), bet par pašu īpašnieku netiek ziņots. 1813. gadā muižu pārņēmis mācītāja dēls Mārtiņš Ernsts Pancers (*Martin Ernst Panzer*), bet 1834. gada Kusas muižas dvēseļu revīzijas materiālus paraksta jau viņa atraitne (kad viņas vīrs miris, nav rakstīts). 1856. gadā Kusas muižu pārņem abu dēls Rūdofs fon Pancers (*Rudolph von Panzer*).

Vecākais dokuments, ko izdevās atrast par Kusas privātmuižu un tai piederošām saimniecībām, ir 1782. gada dvēseļu revīzija (Krievijā IV, bet Vidzemē — I dvēseļu revīzija), kur pieņemtas divpadsmit sētas (māju puduri<sup>18</sup>) un to platība arklos.

---

<sup>17</sup> *Kussen*. — Grām.: Stryk, 1885, 334. lpp.

<sup>18</sup> Ar māju puduriem apzīmēju māju kopumu ar vienu nosaukumu, Stuburu gadījumā — Stuburi 12, Stuburi 13, Stuburi 14, Stuburi 15. Literatūrā atrodami dažādi apzīmējumi: saimniecības, zemnieku saimniecības, mājas, ciemats, ciems. Taču nav viennozīmīgas skaidrības, kas tieši ar šiem vārdiem apzīmēts. Jānis Kalniņš grāmatā “Kalna Kaibēni” arī runā par māju puduriem — par atsevišķām saimniecībām, kas atrodas cieši kopā, taču jau nākamajā lappusē Kalniņš runā par ciemiem (Kalniņš, 1991, 29.–30. lpp.).



Kusas muižas saimniecību karte  
 (19. gs. 60.–70. gadi) (autors Agris Sārs)

1782. gada Kusas privātmuižas dvēseļu revīzijā uzskaitītās mājas<sup>19</sup>

Māju nosaukums un skaits ar vienu nosaukumu	Katras mājas lielums arklos	Māju nosaukums un skaits ar vienu nosaukumu	Katras mājas lielums arklos
4 Šķūri	4 x 1/8 arkla	1 Kalna Kaņepēni	1/4 arkla
4 Kalna Rubeņi	4 x 1/8 arkla	4 Stuburi	4 x 1/8 arkla
2 Lejas Kaņepēni	2 x 1/8 arkla	2 Izandi	2 x 1/8 arkla
2 Purgaiļi <sup>20</sup>	2 x 1/8 arkla	2 Seduļi	2 x 1/8 arkla
3 Teiļi	3 x 1/8 arkla	2 Lejas Rubeņi	2 x 1/8 arkla
2 Bērziņi	2 x 1/8 arkla	1 Roklauži	1/8 arkla
Kusas krogs	—		

1811. gada dvēseļu revīzijā (VI revīzija) Kusas muižā ir par vienām mājām vairāk: ir divi Kalna Kaņepēni (domājams, ka 1/4 arkla mājas sadalītas uz divām 1/8 arkla mājām. Par to pārliecināties nevar, jo 1811. gada revīzijā māju platība nav norādīta). Savukārt 1816. gada dvēseļu revīzijā (VII revīzija) muižas māju skaits samazinās: ir vairs tikai trīs Šķūru un trīs Stuburu mājas. Arī iedzīvotāju skaits ir samazinājies: 1811. gadā bija 119 vīriešu, 1816. gadā — 109, 1816. gadā ir 141 sieviete, bet 1811. gadā sieviešu skaits vispār netiek pieminēts. 1826. gada dvēseļu revīzijā vienas no trim Stuburu mājām stāv tukšas, tāpat arī 1834. gada dvēseļu revīzijā. Vienas no Teiļu mājām 1834. gada

<sup>19</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/5813/book/32334.html>, 6.–11. lp.

<sup>20</sup> Šo māju nosaukums dažādos dokumentos atrodams trīs dažādās versijās: vēl arī Purgaiļi un Purvgaiļi.

dvēseļu revīzijā tiek nosauktas par Norām. 1858. gada dvēseļu revīzijā vairs tikai vienas no trim Stuburu mājām ir apdzīvotas, arī Teiļos vienas no trim mājām stāv tukšas. Neskatoties uz to, ka dažas mājas Kusas muižā 1858. gadā stāv tukšas, dvēseļu revīzijās reģistrēto<sup>21</sup> cilvēku skaits no 1782. gada līdz 1858. gada dvēseļu revīzijai pieaudzis no 264<sup>22</sup> līdz 301.<sup>23</sup>

1858. gadā veikta pēdējā dvēseļu revīzija. Nākamā vispārējā tautas skaitīšana Krievijā notika 1897. gadā, taču par Kusas pagasta iedzīvotājiem pirmatnējās ziņas nav saglabājušās. To pašu var teikt par tautas skaitīšanām Latvijas Republikas laikā (1920, 1925, 1930). Vienīgi no 1935. gada tautas skaitīšanas materiāliem varam iegūt informāciju par Kusas pagasta iedzīvotājiem. Fragmentāru informāciju par laikposmu no 1868. līdz 1889. gadam var atrast Kusas muižas rullī. Tādēļ jo nozīmīgāki ir reizumis pilnīgi nejauši uzieti arhīvu materiāli. Piemēram, protokols, kuram tūdaļ pievērsīsimies.

---

<sup>21</sup> *Piederību kādam pagastam zemnieks ieguva, sasniedzot nodokļu maksāšanas vecumu; viņš tika ierakstīts tā pagasta nodokļu maksātāju sarakstā, kurā tajā laikā dzīvoja. Lai kur zemnieks dzīvotu un strādātu turpmāk, viņš skaitījās šā pagasta zemnieks ar visām no tā izrietošajām saistībām un pienākumiem, pirmām kārtām nodokļu maksāšanas ziņā. Dzīšanas vieta, piederība un dzīvesvieta reti kad sakrita* (Bērziņš, 2000, 74. lpp.).

<sup>22</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/5813/book/32334.html>, 6.–11. lp.

<sup>23</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/5813/book/33311.html>, 25. lp.



## 1858. gada 16. augusta protokols

Visplašākās ziņas par Kusas privātmuižu atrodamas 1858. gada 16. augusta protokolā<sup>24</sup> (uz 38 lappusēm), kas sastādīts sakarā ar Kusas privātmuižas īpašnieka Rūdolda fon Pancera (*Rudolph von Panzer*) 1857. gada 9. decembrī Vidzemes muižniecības kredītsabiedrībai pieprasīto ķīlas zīmi kredīta paaugstināšanai.

No saviem vecākiem — Mārtiņa Ernsta fon Pancera (*Martin Ernst von Panzer*) un Šarlotes, dzim. fon Hānenfeldes (*Charlotte geb. von Hanenfeld*) visi viņu bērni (1826. gada revīzijā uzrādīti 10, 1834. gada revīzijā — 8 bērni) kā kopīpašumu 1856. gadā manto Kusas muižu. Taču mantinieki vienojas, ka Rūdolds fon Pancers pārējo brāļu un māsu daļas izpērk par 30 000 sudraba rubļiem, un tā no 1856. gada 25. aprīļa viņš kļūst par vienīgo muižas īpašnieku.<sup>25</sup>

Minētā lielā naudas summa izskaidro, kāpēc muižas jaunajam īpašniekam Rūdfam fon Panceram jau gadu vēlāk jālūdz kredīta palielinājums. Šādā sakarībā Vidzemes muižniecības kredītsabiedrība norīko muižas īpašumu vietējo apskati, uz kuru pieaicināti Kusas muižas māju saimnieki.

Vidzemes muižniecības kredītsabiedrības deleģētās inspekcijas sanāksme notiek Kusas muižā 1858. gada 16. augustā. Protokolā kā pirmais ziņotājs parādās pats muižas īpašnieks Rūdolds fon Pancers, kurš tiek uzaicināts nodot inspekcijas izskatīšanai visus ar muižas īpašumu saistītos dokumentus.

---

<sup>24</sup> *Actum, Kussen, den 16. August 1858* (LVVA, 218. f., 1. apr., 674. l., 216.–225. lp.).

<sup>25</sup> Stryk, 1885, 334. lpp.

Sanāksmes protokols ir īpaši interesants no tā viedokļa, ka tajā atspoguļojas nozīmīgi fakti, kas raksturo 19. gadsimta pirmās puses Latvijas zemnieku vēsturi.<sup>26</sup> Daudzo karšu un dažādo mērījumu uzskaitījums varētu šķist nesvarīgs, taču tieši mērījumos un kartēs fiksētas latviešu zemnieku tiesības un pienākumi. Visi turpmāk minētie zemes mērīšanas dokumenti un kartes ir saistīti ar dažādiem likumiem, kas, pirmkārt, iedalīja muižas zemi dažādās kategorijās (muižas zeme, zemnieku zeme, kļaušu zeme utt.) un kas, savukārt, atkarībā no teritorijas lieluma un apakškategorijas (aramzeme, mežs, pļavas utt.) noteica zemnieku nodokļu un kļaušu lielumu.<sup>27</sup>

No fon Pancera sacītā uzzinām, ka Kusas muižas “ģenerāl-karte” sadegusi pirms dažiem gadiem, nodegot muižas dzīvojamai ēkai. Inspekcijai izskatīšanai īpašnieks nodod:

- kroņa zemes mērnieka Vilhelma fon Timrota (*Wilhelm von Timroth*) 1816. gadā veiktā revidentiskā mērījuma karti un Kusas muižas zemnieku zemes karti;
- muižniecības revidenta Gustava Lindgrēna (*Gustav Lindgren*) 1807. un 1808. gada karti, kas uzrāda Kusas

---

<sup>26</sup> Par nākamo “lielo” mērīšanu sakarā ar māju iepirkšanu dzimtsīpašumā stāsta brāļi Kaudzītes “Mērnieku laikos”. Sk. arī Kalniņš, 1991, 93., 252. lpp.

<sup>27</sup> Sk. Švābe, 1930, 149.–157. lpp.; *Saskaņā ar 1849. gada 9. jūlija pagaidu agrārlikumu visa zeme joprojām tika atzīta par muižas īpašumu, tomēr tika atjaunots iedalījums muižas un zemnieku zemē. Zemnieku zemi muižniekam nebija tiesību pievienot muižai, tā bija jāiznomā vai jāpārdod zemniekiem. No zemnieku zemes atdalīja apmēram piekto daļu — tā saukto kvotes zemi, to atstāja muižnieka rīcībā ar iegansu, ka ar to paredzēts algot kalpus, kas strādās muižā, kad kļaušu noma būs aizstāta ar naudas nomu* (Drīzulis, 1986, 132. lpp.). Atšķirība starp muižas zemi un kvotes zemi bija tā, ka par kvotes zemi muižniekam bija jāmaksā visi valsts un vietējie nodokļi, bet muižas zeme netika aplikta ar nodokļiem (Козин, 1976, 43. lpp.).

privātmuižas robežas un kurā zeme sīki iedalīta aramzemē un pļavās;

- 1838. gadā kroņa zemes mērnieka Vilhelma fon Timrota sastādīto karti, kas uzrāda muižas zemes;
- muižniecības revidenta Gustava Lindgrēna 1807. un 1808. gada karti, kas uzrāda Kusas zemnieku Lejas un Kalna Kaņepēnu, Stuburu un Purvgaiļu<sup>28</sup> zemes līdzās diviem muižas zemes un pļavu gabaliem;
- 1792. gadā Cēsu apriņķa revidenta Frīdriha fon Reihela (*Friedrich von Reichel*) īpaši izmērīto Kusas muižas robežu karti;
- muižniecības revidenta Ēkvista (*Equist*) un revidenta Bertinga apstiprināto aramzemes un pļavu apliecinājumu divkārsā izpildījumā;
- piecus apstiprinātus (*corroboriert*) kontraktus;
- vienu neapstiprinātu kontraktu ar Izandu saimniecībām;
- iznomāto saimniecību kontraktus divkārsā izpildījumā;
- muižas ēku sarakstu divkārsā izpildījumā;
- iebūviešu<sup>29</sup> (*Neusassen*) sarakstu divkārsā izpildījumā;
- inventāra<sup>30</sup> sarakstu divkārsā izpildījumā;

---

<sup>28</sup> Sk. 20. atsauci.

<sup>29</sup> Šajā monogrāfijā lietoju jēdzienu “iebūvieši”, kas ņemts no Valda Klētņieka raksta (Klētņieks, 1939b, 587. lpp.), apzīmējot kādas jaunierīkotas vai no citas muižas piedalītas mājas.

<sup>30</sup> *Vidzemē zemnieku sētas dzelzs inventārs bija noteikts ar likumu, inventārs bija tās nomnieka īpašums. Kurzemē katrā mantošanas vai mājas pārņemšanas aktā vispirms tika izdalīts “dzelzs” inventārs, turpretim Vidzemē gandrīz nevienā oficiālā saimnieku mantas novērtēšanas dokumentā tas nav darīts. Ar 1819. g. likumu, piemēram, 20–25 dālderu sētai bija noteikts šāds inventārs — 2 zirgi, 8 liellopi, 12 pūru vasarāju. Praksē tomēr ne muižnieki, ne pagasta tiesa neprasiya, lai būtu tieši šāds inventārs. Tas neatbilda ne tā laika agrotehniskajiem principiem, ne arī praktiskai attiecībai starp darba lopiem un piena un gaļas lopiem zemnieka sētās* (Svarāne, 1971, 56. lpp.).

- Kusas muižas vaku<sup>31</sup> grāmatu.<sup>32</sup>

Tālāk muižas īpašnieks ziņo, ka pārējie māju saimnieki pilda savus pienākumus saskaņā ar vaku grāmatu, ka viņam nav magazīnas,<sup>33</sup> jo kādreizējās Šarlotenbergas (*Charlottenberg*) magazīnas esot pārveidotas iebūviešu saimniecībās un iznomātas. Lai saskaņotu robežas, jau 1816. gadā no Stuburu mājām zeme piešķirta Šarlotenbergai, un Stuburu mājām piešķirts vēl lielāks zemes gabals no muižas zemes, ko revidenti piefiksējuši un kas redzams arī iesniegtajā kartē.

Fon Panceram esot trīs saimniecības pārziņi (*Wirtschaftsbeamten*): uzraugs (*Strosch*<sup>34</sup>), mežsargs un lopu uzraugs.

---

<sup>31</sup> *Vaku grāmata (Wackenbuch, Wackenregister) [...] kāda pagasta zemnieku saraksts, kur kredīta lappusē atzīmēja katras lauku sētas nosaukumu, tās lielumu arklos, darba spējīgo vīru skaitu [...], bet debeta lappusē sētas saimnieka pienākumus pret muižu, valsti un baznīcu: klaušu dienu skaitu, nodevas ("kunga tiesu") un nodokļus graudā un naudā* (Latvju enciklopēdija, 1953–1955, 2550. lpp.).

<sup>32</sup> Diemžēl šo protokolā minēto dokumentu arhīvos atrast neizdevās.

<sup>33</sup> *Labības magazīna, pagasta magazīna — [...] pagasta labības uzkrājums/klēts neražas gadiem. [...] Katrīnas II laikā muižniekiem uzdeva turēt muižās zināmu daudzumu labības rezerves, cēla labības magazīnas aprīņķa pilsētās, līdz 1792. gada landtāgā maršals G. Baiers labības uzkrāšanu ierosīna uzdot pašiem zemniekiem. Labības vākšanu no Vidzemes un Kurzemes zemniekiem uzsāka 1799. gadā. XIX gs. labības magazīnu dibināšanas un funkcionēšanas kārtību noteica zemnieku brīvlaišanas likumi (1817., 1819.). Labības magazīnu pārzināja pagasta vecākais. Bada gadus, kad zemnieki lūdza aizdevumus graudā, no labības magazīnas paņēmo pēc ražas novākšanas vajadzēja atdot. Sistēma izrādījās visai neefektīva: neražas gadus labības krājumi izrādījās nepietiekoši, bet pārējā laikā to savākšana un uzglabāšana radīja tikai zaudējumus (vienā gadā veco labību izlietot nevarēja, tā bojājās). Tāpēc Vidzemē un Kurzemē ar laiku daļu labības magazīnas krājumu pakāpeniski pārdeva un izveidoja t.s. "pārtikas kapitālu", ko ieguldīja pagasta lādē. [...]* ([http://vesture.eu/index.php/Pagasta\\_magaz%C4%ABna](http://vesture.eu/index.php/Pagasta_magaz%C4%ABna)).

<sup>34</sup> "*Strosch*" (vācu tekstā), pēc dažu vēsturnieku domām, varētu būt uzraugs, pēc minētā teksta satura spriežot, viņam ir uzrauga/muižas pārvaldnieka funkcijas.

Pēc fon Pancera ziņojuma uzklaušanās tiek izklaušināti viņa minētie muižas darbinieki un māju saimnieki, vispirms visiem uzdodot standarta jautājumus (kādā funkcijā un kopš kura laika tie atrodas muižā, un no kurienes pārcēlušies), tos papildinot ar speciāliem jautājumiem.

Pirmais tiek uzklauts uzraugs Augusts Birnbaums. Viņš esot no Viesienas un kā uzraugs strādājis jau divdesmit pirmo gadu, tātad no 1837. gada. Uz jautājumu par magazīnām, kas komisijai šķiet ļoti būtisks, Birnbaums atbild, ka muižai esot divas magazīnas — Šarlotenberga un Teiļi, bet tās iznomātas zemniekiem. Uz jautājumu, vai magazīnas atrodas uz muižas zemes vai vaku grāmatā reģistrētas zemnieku zemes, Birnbaums atbild, ka Teiļi esot uz zemnieku zemes un pārveidoti atkal par saimniecību, bet par Šarlotenbergu viņš nezina.

Seko ļoti detalizēti jautājumi par muižas saimniecību. No atbildēm izriet, ka muižā saimniekošana ir lietpratīga un kārtīga. Birnbaumam par to ir labs pārskats: uzzinām, ka visi vecie lauki tiek lietoti; katru gadu iegūst jaunu zemi, dedzinot celmus un apstrādājot līdumus; jauniegūtā zeme ir nomērīta; zeme ir smaga, bet auglīga, tā tiek kārtīgi mēslota; salmi netiek nedz pirkti, nedz pārdoti;<sup>35</sup> lauki apsēti ar āboliņu, zirņiem, miežiem un rudziem; sienam ir laba kvalitāte, un tas netiek nedz pirkts, nedz pārdots; lopu ganības nav īpašas; mežam ir laba kvalitāte, tas tiek ļoti labi kopts; meža (būvbalķu un malkas) pietiekot gan muižas, gan zemnieku vajadzībām,<sup>36</sup> tas nav jāpiepērk; degvīns

---

<sup>35</sup> Salmi bija būtiski māju jumtiem, un muižnieks tos nevarēja liegt, ja zemniekam salmi aprūkās. Sal. Niedre, 2011, 79. lpp.

<sup>36</sup> Par meža lietošanu un izmantošanu bija sīki norādījumi rentes līgumos. Sal. Niedre, 2011, 79. lpp.

netiek dedzināts; lopus uzrauga pati lielmāte (*gnaedige Frau selbst*) kopā ar meitu (moderi); lopbarības pietiek, pat paliekot pāri; visi saimnieki pilda klausas un nodevas graudā, kā vaku grāmatā ierakstīts, atskaitot Šķūru saimniekus Jāni Zariņu (*Jahn Sarring*) un Jēkabu Strazdu (*Jacob Strazde*), Lejas Kaņepēnu Pēteri Stabiņu (*Peter Stabing*), Lejas Rubeņu Andri Dzeni (*Andres Dsenne*) un Šarlotenbergas un Teiļu saimniekus, kuri zemi nomā par naudu.

Tālāk Birnbaums ziņo, ka muižai nav atsavinātu vai pārdotu māju, ka saimniecību ēkas visumā ir labā stāvoklī, ka vaku grāmatā reģistrētais māju inventārs atrodams uz vietas, ka viena iebūviešu saime ir Norās, bet Šarlotenbergā nav. Uz jautājumu, vai Noras un Šarlotenberga izveidotas uz muižas vai zemnieku zemes, atbilde ir, ka tikai uz muižas zemes, un Šarlotenbergai piešķirta daļa Stuburu zemes. Abām saimniecībām ir kontrakti, pienācīgas ēkas, lauki un pļavas, kā arī attiecīgais inventārs.

Turpinājumā uzzinām, ka muižā pašu vajadzībām dedzina kaļķi, bet ne ķieģeļus, ka muižas robežas uz ārpusi, tāpat kā robežas starp muižu un zemnieku sētām, ir precīzi nomērītas un skaidri iezīmētas.

Mežsargs Juris Kļaviņš (*Jurre Klaving*) stāsta, ka viņš muižā ir kalps un mežsargs jau 12 gadus, tātad no 1846. gada, un ka viņš atnācis no Apeltienes. Uz visiem jautājumiem viņa atbildes sakrīt ar Birnbauma atbildēm.

Kā nākamā tiek iztaujāta muižas modere Ilze Ceļmale (*Zellemalle*), kas strādājot par moderi kopš pavasara un esot vietējā. Muižā esot 45 govīs un 15 citi lopi, vecāki par gadu, kā arī četri šāgada teļi.

Tad tiek pieaicināti pagasta tiesneši: tiesas priekšsēdētājs Šķūru Jānis Zariņš (*Jahn Sarring*), tiesas piesēdētājs Izandu Pēteris Izands (*Peter Isandaer*), Ozoliņu Reinis Ozoliņš (*Rein Ohsoling*) un pagasta vecākais Bērziņu Jēkabs Liepaskalns (*Jacob Leepeskaln*), kuri tiek aicināti teikt patiesību, atsaucoties uz viņu dieņesta zvērestu. Amatsvīriem tiek uzdoti tie paši jautājumi, un atbildes saskan ar iepriekš sniegtajām. Pagasta tiesneši papildina, ka mežs sadalīts cirtumos, kuriem doti vārdi, taču platības viņi nezinot. Runājot par māju nomas maksu, viņi atbild, ka noma ir 3,5 sudraba rubļi par dālderī<sup>37</sup> un jāveic arī kaut kādas klaūšas.

Uz jautājumu par iebūviešiem, amatsvīri atbild, ka tādi ir Norās un vēl vienās mājās, kas dabūjušas nosaukumu Stuburi. Pēdējās esot sākotnēji bijušas magazīna Šarlotenberga, bet laika gaitā dabūjušas nosaukumu Stuburi, jo magazīnai piešķirta Stuburu zeme, uz kuras bija izveidojusies saimniecība, kamēr atlikusī Stuburu zeme kopā ar iedalīto muižas zemi turpina pastāvēt ar nosaukumu Ozoliņi. Uz jautājumu par muižas vai zemnieku zemi, viņi atbild, ka Noras un arī Šarlotenberga (Stuburi) lielākoties esot uz muižas zemes, kamēr pēdīgi iedalītā zemnieku zeme tikusi atvietota ar muižas zemi. Noras sniedz klaūšas pēc vaku grāmatas dālderu vērtības prasībām, atskaitot publiskās nastas, bet Stuburi jeb Šarlotenberga maksā nomu.

Tad tiek izsaukti naudas nomnieki (*Geldpaechter*): tiesnesis Šķūru Jānis Zariņš, Šķūru Jēkabs Stradiņš (*Jacob Stradding*), Lejas Rubeņu Andris Dzenis, visu triju Teiļu māju nomnieks Kārlis Jākobsons (*Carl Jacobsohn*), Lejas Kaņepēnu Pēteris Stabiņš.

---

<sup>37</sup> Nomas maksa Vidzemē bija ļoti dažāda. Piemēram, Uģis Niedre raksta: *Oleros naudas rente māju izpiršanas laikmetā bija 8 rbļ. par zemes dālderī* (Niedre, 2004, 269. lpp.).

Viņu sniegtās izziņas par saimniecību lielumu un nodevām pilnībā saskan ar to, ko teicis īpašnieks.

Pēc tam tiek uzaicināts Noru māju saimnieks Jānis Rudzītis (*Jahn Rudzit*), kam tiek uzdoti tie paši standarta jautājumi. No viņa uzzinām, ka Noras nodibinātas apmēram pirms 36 gadiem (tātad 1822. gadā) un pats viņš nomā Noras 16 gadus (kopš 1842. gada). Zemes platību viņš nezina, sniedzot klausas par 10 dālderiem, taču nepiedaloties publiskās nastās.

Nākamā tiek uzaicināta Made Kauss, kura ziņo, ka esot sieva vienam no Stuburu (Šarlotenbergas) saimniekiem — Jānim Kausam un esot atnākusi viņa un abu pārējo saimnieku — Andža un Pētera Kausu vietā, jo visu trīs saimniecību ļaudis guļot saslimuši ar dizentēriju. Viņa esot vienīgā, kas varot sniegt vajadzīgo izziņu. Kausi apsaimniekojot kādreizējās Šarlotenbergas magazīnas, tagad sauktas par Stuburiem. Pēteris un Andžs esot saimnieki un Jānis — pirmās saimniecības (nesalasāms vārds). Viņi saimniekojot šajās mājās, kas agrāk bijušas magazīna, trīs gadus (tātad no 1855. gada), un publiskās nastas viņiem neesot jāveic.

Tad tiek uzaicināts tiesnesis Reinis Ozoliņš, kas ziņo, ka viņš saimnieko Ozoliņos 35 vai 36 gadus (apmēram no 1822. gada). Uz jautājumu par muižas vai zemnieku zemi viņš atbild, ka viņa zemi veido daļa no Stuburu zemes un daļa no zemes, kas piederējusi muižai, bet, tā kā Ozoliņu mājas iekārtotas pirms viņa atnākšanas un jau toreiz Stuburu zeme bijusi izmainīta pret muižas zemi, viņš nevarot precīzi pateikt, taču domājot, ka Ozoliņi dabūjuši tikpat daudz muižas zemes un tādā pašā vērtībā, cik Stuburiem tā tikusi noņemta. Viņš esot vienmēr sniedzis tādas pašas klausas, kādas vaku grāmatā norādītas vecajai Stuburu saimniecībai.



Pēc ziņojumu uzklausišanas visa inspekcijas delegācija devusies apskatīt mājas un laukus klātienē un atradusi, ka viss ir saskaņā ar ziņojumiem un kartēm. Tā kā bija neskaidrības attiecībā uz Stuburu un Ozoliņu saimniecībām un pēdējā vispār nav atrodama vaku grāmatā, Vidzemes muižniecības kredītsabiedrības delegācija vēlreiz uzaicināja īpašnieku Rūdolfu fon Panceru dot paskaidrojumus. Viņš stāsta, ka pirms daudziem gadiem, lai palielinātu muižas magazīnu Šarlotenbergu, kāda daļa no Stuburu saimniecības, proti, tā daļa, uz kuras atradās mājas, iedalīta Šarlotenbergai, kādēļ šīs toreizējās muižas magazīnas jau tad dabūjušas latvisko nosaukumu Stuburi, turpretī Stuburu zemei atņemtās vietā piešķirta muižas zeme tādā pašā zemes vērtībā, uz to pārvestas vecās Stuburu mājas un nosauktas par Ozoliņiem. Šiem Ozoliņiem, kam ir tāda pati platība kā iepriekš Stuburiem, tika iedalītas tādas pašas klušas kā vaku grāmatā ierakstītas vecajiem Stuburiem. Turpretī tagadējās Stuburu mājas ir muižas mājas, un tādēļ viņš tām pielietojis iebūviešu (*Neusassen*) tiesības.<sup>38</sup>

---

<sup>38</sup> Kas šeit īsti domāts ar vārdu “*Neusassen*” nav skaidrs. Autore tulkojumam izmanto jēdzienu “iebūvietis”, kas varbūt ir nepareizi, taču tomēr puslīdz atbilst dokumenta saturam. Dzidra Liepiņa lieto jēdzienu “jaunzemnieks”, ko savukārt neesmu atradusi nekur citur, taču viņas skaidrojums labi atbilst šeit citētajam dokumentam: *[..] jaunu sētu iekopšanu noteica muižnieku rīcība. Pievienojuši saviem laukiem dažas apdzīvotas zemnieku sētas, tie ierādīja no šīm sētām izraidītiem zemniekiem jaunai dzīvei postazā pamestas sētas. Šādi zemnieki, kas bija uzsākuši apsaimniekot sētas, bieži pieminēti arklu revīzijās un dēvēti par jaunzemniekiem. Tie baudīja divus vai trīs tā dēvētos brīvgadus, kad vai nu pilnīgi, vai daļēji bija atbrīvoti no nodevām un klušām kungu labā. Brīvgados jaunzemniekiem vajadzēja iekopt sētu un tīrumus līdz tādai pakāpei, ka, šiem gadiem beidzoties, viņi varētu uzsākt pildīt klušas un nodevas pilnā apmērā, kā to prasīja muiža* (Liepiņa, 1983, 64. lpp.). Dz. Liepiņa šajā grāmatā lieto arī jēdzienu “iebūvieši”, tuvāk neatšifrējot. Sal. arī Latviešu konversācijas vārdnīca, 7. sēj., 13613.–13616. sleja.

Salīdzinot šajā protokolā minētās personas ar 1858. gada 30. aprīļa dvēseļu revīzijas protokolu, ir atrodamas nesaskaņas. No pieminētiem muižas darbiniekiem atrodami visi trīs vārdi, taču Augustam Birnbaumam nesaskan vecums. Dvēseļu revīzijas protokolos viņam ir 25,5 gadi, taču muižā viņš strādā jau 21 gadu kā uzraugs. Dvēseļu revīzijas protokolā muižā strādā Ilze *Zermall*, bet 1858. gada 16. augusta protokolā ierakstīta Ilze *Zellemall*. Dvēseļu revīzijas protokolā atrodama arī Ilze *Zellemall*, kas ir kādu māju saimnieka sieva. Alfabētiskajā ģimeņu uzvārdu sarakstā ir atrodami abi uzvārdi. No protokolā minētajiem māju saimniekiem revīzijas protokolā atrodami visi, atskaitot Šķūru māju Jēkabu Stradiņu un Lejas Rubeņu Kārli Jākobsonu. Taču visā Kusas muižā nav nedz Mades Kauss ar vīru Jāni, nedz arī vīra brāļu Andža un Pētera Kausu, kas pēc Mades Kauss liecības 1858. gada protokolā jau trīs gadus dzīvo Stuburos. Šis ir kārtējais piemērs, ka revīziju protokoliem ir tikai nosacīta ticamība. Cilvēki pārcēlās no vienām mājām uz citām, pat pāri pagasta robežām, neregistrējot savu jauno dzīvesvietu. Līdzīgu piemērus redzēsim vēlāk.

1858. gada dvēseļu revīzijas materiālus parakstījuši, pavelkot katrs trīs krustiņus, tie paši augstāk minētie pagasta tiesas amatvīri, kas 1858. gada sēdē liecina zem sava pagasta tiesas zvēresta: tiesas priekšsēdis Šķūru Jānis Zariņš, tiesas piesēdētājs Izandu Pēteris Izands (*Peter Isandaer*), Ozoliņu Reinis Ozoliņš (*Rein Ohsoling*) un pagasta vecākais Bērziņu Jēkabs Liepaskalns (*Jacob Leepeskaln*).<sup>39</sup> Šis ir labs piemērs, ka revīzijas ir kļūdainas,

---

<sup>39</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/5813/book/33311.html>; 25. lp.

un arī tam, ka tajās varēja ielaist arī apzinātas kļūdas, jo tiesas vīri bieži bija analfabēti.

Uģis Niedre, rakstot par latviešu zemnieku, kas māju pirkšanas–pārdošanas kontraktu apstiprina ar trim krustiem, uzsver, ka *[..] rakstīt viņš neprata, bet lasīt gan. Lasīt jau 18. gadsimta beigās prata divas trešdaļas Vidzemes zemnieku.*<sup>40</sup> Taču šie statistikas rādītāji par zemnieku lasītprasmi vērtējami ļoti piesardzīgi. Vēl jo vairāk, zinot un ņemot vērā kritērijus, pēc kādiem tolaik vērtēja lasītprasmi (mācītāja ieraksts par piedalīšanos māju noklausīšanās procedūrā). Viena lieta ir saburtot grāmatā pazīstamu tekstu (katehismu u.tml.), cita — lasīt nepazīstamu rakstītu tekstu, vēl jo vairāk — lasīt un saprast juridiska rakstura dokumentu.

## Kusas muižas zemnieku saimniecību pārdošana

Vidzemē zemes pārdošanu zemniekiem paredzēja jau 1849. gada likums, taču tikai pēc 1860. gada Vidzemes zemnieku likuma pieņemšanas, sākot ar 1863. gadu, saimniecību pirkšana noritēja plašāk.<sup>41</sup> Arī Kusas muižas īpašnieks šajā laikā sāk pārdot savas zemnieku saimniecības. Kā pirmā 1867. gadā tiek pārdota Stuburu/Ozoliņu saimniecība. Pie Kusas muižas piederošās Izandu un Bērziņu mājas pārdotas kā pēdējās tikai 20. gadsimta sākumā.

---

<sup>40</sup> Niedre, 2004, 24. lpp.

<sup>41</sup> Bērziņš, 2000, 84.–85. lpp.

Pārskats par Kusas privātmuižas pārdotajām  
zemnieku saimniecībām<sup>42</sup>

Pēc Vidzemes muižnieku kredītbiedrības ziņām izpirktas:			
Saimniecību nosaukums	Pircēja vārds	Pirkšanas gads	Māju vērtība dālderis <sup>43</sup>
Šķūres	Jānis Heikels	1873	12 dālderis 78 graši <sup>44</sup>
Šķūres II	Jānis Zariņš	1873	12 dālderis 81 graši
Šķūres III	Jēkabs Stradiņš	1873	11 dālderis 77 graši
Šķūres IV	Jānis Truce	1873	13 dālderis 05 graši
Kalna Rubeņi	Andr. Andžjāns	1872	11 dālderis 17 graši
Kalna Rubeņi II	Andr. Avotiņš	1874	12 dālderis 82 graši
Kalna Rubeņi III	Indr. Bērzkalns	1872	15 dālderis 85 graši
Kalna Rubeņi IV	Brencis Saliņš	1874	13 dālderis 62 graši
Lejas Kaņepēni I	Andr. Bērzkalns	1873	11 dālderis 47 graši
Lejas Kaņepēni II	Anžs Vanags / Jēkabs Stabiņš	1872	10 dālderis 30 graši
Kalna Kaņepēni	Pēteris Jaunrubiņš	1874	22 dālderis 12 graši
Stuburi un Ozoliņi	Jēkabs Pilsētnieks Jānis Pilsētnieks	1867	39 dālderis 20 graši; 12 dālderis 72 graši
Purvgaļi <sup>45</sup> 14	Miks Ozoliņš Jānis Vītiņš/ 1902 sadalās	1874	21 dālderis 54 graši

<sup>42</sup> LVVA, 218. f., 1. apr., 676. l., 41. lp., 41. lp.o.p.; turpat, 2. apraksts.

<sup>43</sup> Zemes dālderis — lauku saimniecības nodokļa aprēķina vienība, apgrozībā neesoša aprēķina nauda Baltijas guberņās, ieviesta 19. gs. 20. gados, aizstājot arklū.

<sup>44</sup> Māju vērtība atbilda 2058 rbļ. 66 2/3 kap.; tika iemaksāti 325 rbļ. 66 1/3 kap. (LVVA, 218. f., 2. apr., 5055. l.).

<sup>45</sup> Sk. 20. atsauci.

Saimniecību nosaukums	Pircēja vārds	Pirkšanas gads	Māju vērtība dālderis
Purvgaļi 15	Viļ. Lazdiņš	1902	
Teļi	Pēteris Celmiņš	1869	33 dālderis 59 graši <sup>46</sup>
Zeduļi	Andr. Ozoliņš	1872	11 dālderis 17 graši
Lokrausi (Roklauži)	Anžs Vanags	1872	13 dālderis 0 graši

1875. gadā Rūdolfs fon Pancers pārdod arī pašu Kusas muižu (izņemot jau pārdotās saimniecības) Georgam un Pēterim<sup>47</sup> Vilciņiem (*Wilzing*).

## Mazs ieskats Kusas muižas/ pagasta pārvaldē

*1804. gada Vidzemes zemnieku likumi noteica pagasta tiesas dibināšanu katrā muižā. Tā sastāvēja no trim tiesnešiem, kuri pārstāvēja trīs dažādas grupas: viens — muižas ļaudis, otrs — saimniekus, trešais — kalpus. Jauno pagastu tiesu kompetencē bija zemnieku savstarpējās civillietas, strīdi starp zemnieku un muižu klausību dēļ, kā arī tiesas bija atbildīgas par kalpu sadalīšanu pie saimniekiem. Par dažādiem sīkiem pārkāpumiem tās sodīja vainīgos ar naudas un miesas sodiem.*<sup>48</sup>

<sup>46</sup> Māju vērtība atbilda 3944 rbļ.; tika iemaksāti 1344 rbļ. (LVVA, 218. f., 2. apr., 5060. l.)

<sup>47</sup> Pēteris Vilciņš — I ģildes tirgotājs, dzīvoja Stukmaņos (LVVA, 2056. f., 1. apr., 201. l., 8. lp.).

<sup>48</sup> Latvijas pagasti, 2001, 11.–12. lpp.

1866. gada likums par pagasta pārvaldi šķīra administratīvo varu no tiesu varas un izveidoja Baltijas guberņās pagastu pašvaldības orgānus.<sup>49</sup>

Diemžēl nav saglabājušies plašāki materiāli par Kusas muižas pārvaldi, taču, neskatoties uz paskopajām ziņām par Kusas pagasta valdi un pagasta tiesu, tās tomēr sniedz ieskatu par pagasta ļaužu līdzdalību un aktivitāti pagasta pārvaldes darbā.

1858. gadā dvēseļu revīzijas materiālus paraksta pagasta tiesas vīri, viņi arī piedalās 1858. gada Vidzemes muižniecības kredītsabiedrības norīkotajā muižas īpašumu apskatē. Kusas valsts tiesas protokoli apraksta dažādas zādzības, parādu konfliktus. Daži 20. gadsimta Kusas pagasta valdes protokoli sniedz interesantu informāciju par pagastu un tā laika pārvaldes praksi.

No Kusas pagasta valdes protokolu grāmatas, piemēram, uzzinām par pagasta policijas desmitnieku vēlēšanām.<sup>50</sup> Pamatojoties uz 1866. gada Vidzemes zemnieku likuma 18. pantu, desmitniekiem<sup>51</sup> jāuztur kārtība pagastā un par katru notikumu jāpaziņo pagasta valdei. 1910. gada 23. oktobrī Kusas pagastā notiek desmitnieku vēlēšanas uz 3 gadiem (1911.–1913. g.). Pagasts iedalīts 6 iecirkņos. Uz vēlēšanām bija ieradušies 15 muižas

---

<sup>49</sup> Bērziņš, 2000, 88. lpp.

<sup>50</sup> LVVA, 990. f., 1. apr., 4. l., 1. lp. o.p.–2. lp. o.p.; 1915. g. 2. janv.

<sup>51</sup> *Vidzemes 1860. gada zemnieku likumu noteikumus par desmitniekiem atcēla 1866. gada likuma 18. pants, kas nosaka: a) pagasta vecākajam un viņa palīgiem ir tiesības ik no 8–15 grunts vai rentes saimniekiem izvēlē 1 desmitnieku, ziņojot par to novada un apriņķa policijai; b) desmitnieku pienākums ir uzraudzīt desmities ļaudis un zemes gabalus sabiedriskās kārtības un miera ziņā, būt par starpniekiem un vispār izpildīt pagasta priekšnieka pavēles; c) desmitnieku amata laiku nosaka pagasta vecākais ar saviem palīgiem, bet ne ilgāk par pusgadu;* (Latviešu konversācijas vārdnīca, 3. sēj., 5136. sleja).

kalpi, no tiem jāievēlē 2 desmitnieki. Saimnieku kalpi bija 54, un tiek ievēlēti 6 desmitnieki. No vaļiniekiem un amatniekiem (pavisam ap 90) jāievēlē 9 desmitnieki.<sup>52</sup> Desmitnieku sistēma bija ne tikai atbalsts oficiālajiem kārtības sargiem, bet arī veicināja pagasta kopienas atbildību par vispārējo kārtību un līdzdalību tās uzturēšanā.

1910. gada 30. oktobrī uz pagasta sapulci, kurā tika ievēlēti pagasta amatavīri, no 76 balsstiesīgiem pagasta locekļiem bija ieradušies 40,<sup>53</sup> kas atbilst gandrīz 53 procentiem balsstiesīgo un neliecina par lielu vēlmi piedalīties pagasta pārvaldes procesos.

1912. gada 15. septembrī notiek sapulce, lai ievēlētu 2 pilnvarniekus, kuri būs tiesīgi piedalīties apriņķa sapulcē, lai ievēlētu delegātus uz valsts domnieku vēlēšanām guberņas sapulcē. Balsstiesīgie vēlētāji bija iedalīti šādās šķirās: A. — no saimnieku šķiras; B. — no rentnieku šķiras; W. — no muižas kalpu šķiras; G. — no saimnieku kalpu šķiras; D. — no vaļinieku un amatnieku šķiras. Pavisam skaitījās 77 balsstiesīgie, bija ieradušies 44,<sup>54</sup> tātad 57%, kas varētu norādīt uz mazliet lielāku interesi piedalīties plašāka rakstura vēlēšanās nekā pagasta amatvīru vēlēšanas, bet tā var būt arī sagādīšanās.

Par nodokļu maksātāju skaitu Kusas pagastā 1915. gadā ir šādas ziņas: pavisam pagastam piederīgu vīriešu kārtas personu skaits ir 457, no tiem 317 pareizticīgie, 140 luterticīgie, tanī skaitā nodokļu maksātāji: 168 pareizticīgie, 73 luterticīgie.<sup>55</sup>

---

<sup>52</sup> LVVA, 990. f., 1. apr., 4. l., 42. lp. o.p. – 43. lp. o.p.

<sup>53</sup> Turpat, 47. lp. o.p.

<sup>54</sup> Turpat, 3. l., 165. lp.

<sup>55</sup> Turpat, 4. l., 3. lp. o.p.

Šis fakts norāda, ka Kusas pagasts bija viens no tiem Vidzemes guberņas pagastiem, kur liels skaits iedzīvotāju pēc 19. gs. vidū izciestiem bada gadiem uz baumu pamata ar jaunām cerībām pārgāja pareizticībā.<sup>56</sup> Par to, ka Kusas pagastā abas ticības dzīvoja paralēli arī 20. gadsimtā, liecina informācija par Stuburu māju saimniekiem.

1915. gada protokolā atrodam interesantu informāciju par pagasta ierēdņu algām.<sup>57</sup> Šeit skaidri redzams skrīvera nozīmīgums: pagasta vecākā alga — 60 rubļi; divu pagasta vecākā palīgu alga — 40 rubļi; pagasta valdes skrīvera alga — 240 rubļi; pagasta tiesas priekšsēdētāja alga — 30 rubļi; pagasta tiesas skrīvera alga — 60 rubļi; trīs tiesnešu alga — 45 rubļi; pagasta ziņneša alga — 50 rubļi.

Par pagasta vecākā vēlēšanām ziņo kāds 1916. gada protokols, no kura varam uzzināt balsošanas kārtību un procedūru.<sup>58</sup> Šī kārtība ir labi izdomāta, ņemot vērā to, ka vēl 1916. gadā starp vēlētājiem varēja būt analfabēti. Protokols ziņo, ka ierašanās 46 personas no saimniekiem, 3 — no muižas kalpu šķiras, 3 — no saimnieku kalpu šķiras un 5 — no vaļinieku un amatnieku šķiras. Pavisam izvirzītas 3 kandidatūras: Pēteris Ūkaune (iepriekšējais pagastvecis), Jānis Saliņš un Jānis Ozoliņš. Visiem sapulces locekļiem tika izdalītas baltas un melnas bumbiņas, uz galda priekšā bija uzlikta kastīte ar zīmi, kur uzrakstīts tā pagasta vecākā amata kandidāta vārds, par kuru attiecīgajā reizē tiek balsots. Rezultātu visi var skaidri saredzēt un saprast:

---

<sup>56</sup> Švābe, 1930, 164.–166. lpp.

<sup>57</sup> LVVA, 990. f., 1. apr., 4. l., 4. lp. o.p.

<sup>58</sup> Turpat, 78. lp. o.p.–82. lp.



Pēteris Ķaune — 35 baltās bumbiņas, 14 melnās;

Jānis Saliņš — 15 baltās, 34 melnās;

Jānis Ozoliņš — 11 baltās, 35 melnās.

Par Kusas skolas izveidi atrodamas paskopas ziņas. Agris Sārs brošūrā “Kusas pamatskola” raksta:

*Par Kusas skolas pirmsākumiem saglabāties samērā maz rakstisku liecību. [...] Droši zinām, ka 19. gs. otrajā pusē “Kaņepēnu” mājās darbojusies luterāņu skola apmēram 25 skolēniem. Māja piederējusi skolotājam Bērzkalnam, un viņš bērnus mācījis brīvprātīgi. 1882. gadā luterticīgo skolai Lodes tuvumā uzceltas “Mieriņu” mājas. Tā bijusi trīsklasīga skola ar visiem kopīgu vienu mācību telpu. [...] Ap to pašu laiku Kusas “Kaniņu” māju saimnieka brālis Kangars, kurš bijis Kārdabā pareizticīgo draudzes pērminderis, ierosinājis celt pareizticīgo draudzes skolu. Ēkas celtniecībai zemi ap 1,25 ha platībā dāvājuši “Riteņu” un “Āboliņu” māju saimnieki. Skolu uzcēla no šķeltiem laukakmeņiem, un tajā bērni tika mācīti līdz pat 1923. gadam. (Mūsu dienās ēka saglabājusies pārbūvētā veidā — te ilgu gadus bijusi Kusas krejotava.) [...] 1923. gadā skola tika iekārtota Kusas muižas dzīvojamā ēkā, kuru pēc 1. pasaules kara valsts atpirka no īpašnieku Vērzemnieku ģimenes.<sup>59</sup>*

Viens no iemesliem, kāpēc Kusas muiža ir tikpat kā “pazudusi no zemes virsas”, varētu būt biežā īpašnieku maiņa. Kā jau minēts, 1875. gadā Kusas muižu no Rūdolfa fon Pancera nopirka tēvs un dēls — Georgs un Pēteris Vilciņi, bet pēc tēva

---

<sup>59</sup> Sārs, 2003, 3.–4. lpp.

nāves īpašuma tiesības tika nostiprinātas Pēterim Vilciņam.<sup>60</sup> Pēc Pētera Vilciņa nāves 1902. gadā to mantoja viņa brāļi Johans un Kārlis, kuri savukārt 1908. gadā muižu pārdeva Gustavam Vilhelmam fon Zengbušam (*Sengbusch*). Jau 1914. gadā G. V. Zengbušs muižu pārdevis Hugo fon Betiheram (*Boetticher*) un viņa sievai Aleksandrai fon Betiherei, dzim. Zengbušai. 1920. gada agrārās reformas ietvaros viņiem kā neatsavināmo daļu atstāja 100 ha zemes ap muižas centru un rietumos no tā. Muižas dzīvojamo māju atvēlēja pagasta pamatskolai.

---

<sup>60</sup> LVVA, 218. f., 3. apr., 283. l., 5., 27., 58. lp.

# STUBURI

## Stuburi dvēseļu revīzijās

Kā varam redzēt no aplūkotajiem Kusas privātmuižas dokumentiem, Stuburi (*Stuber, Stubber*) atrodami jau pirmajā pieejamā 1782. gada dvēseļu revīzijas dokumentā. Stuburi pieminēti arī visos citos pieejamos dvēseļu revīziju dokumentos. 1782. gada revīzijā Stuburi sastāv no četrām mājām, tāpat tas ir 1811. gada revīzijā, taču 1816. gadā ir vairs tikai trīs mājas, un 1826. gada un 1834. gada revīzijā no trim mājām tikai divas ir apdzīvotas, savukārt 1850. un 1858. gada revīzijā apdzīvotas ir tikai vienas mājas — vai nu Stuburi, vai Ozoliņi (saukti arī par mazajiem Stuburiem<sup>61</sup>), pārējās divas stāv tukšas.

Kādēļ Stuburos notiek šādas izmaiņas? Salīdzinājumā ar šo viensētu citas Kusas muižas saimniecības ir ļoti stabilas. 1782. gada dvēseļu revīzijā pie Kusas muižas pieder 12 māju puduri. Tie paši 12 māju puduri atrodami visās turpmākajās revīzijās. Vienu reizi izmaiņas notiek Šķūru mājās, kad 1816. gadā māju puduris no četrām saimniecībām samazinās uz trim, taču 1826. gadā jau atkal ir četras. Izmaiņas notiek Teiļu mājās, kur 1834. gadā Teiļi 2 ir nosaukti par Norām un, spriežot pēc 1858. gada protokola, tur iegājuši iebūvieši. Noru māju nomeniaks Rudzītis 1858. gada protokolā stāsta, ka Noras dibinātas

---

<sup>61</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 18. lpp.



Stuburi



Skats uz Stuburiem no Kusas-Cesvaines lielceļa

apmēram pirms 36 gadiem, tātad ap 1822. gadu, taču 1826. gada revīzijā tādu Noru nav. Tas nozīmē, ka tās nodibinātas pēc 1826. gada. 1858. gada revīzijā vienas no Teiļu mājām stāv tukšas.

1858. gada protokols mūs informē, ka Teiļos un Stuburos kādreiz ir bijušas muižas magazīnas, bet, kad tas bijis, par to ir ļoti neprecīzas ziņas. Pats muižnieks fon Pancers (1858. gada protokolā) atbild: “pirms daudziem gadiem”, bet uzraugs Birnbaums, kas muižā strādā no 1837. gada, stāsta, ka muižā esot bijušas divas magazīnas — Šarlotenberga un Teiļi, kas tagad abas iznomātas zemniekiem.

Hipotētiski Šarlotenbergas magazīnas varēja izveidot ap 1816. gadu, kad Stuburu māju skaits reducējās no četrām uz trim, un magazīnas tiek paplašinātas kaut kad pirms 1834. gada revīzijas, jo Stuburu trešajās mājās neviens vairs nedzīvo, tās tiek pārvietotas uz Ozoliņiem. Pats fon Pancers 1858. gada protokolā ziņo: *Lai saskaņotu robežas, jau 1816. gadā no Stuburu mājām piešķirta zeme Šarlotenbergai un Stuburu mājām piešķirts vēl lielāks zemes gabals no muižas zemes, ko revidenti piefiksējuši un kas redzams iesniegtajā kartē.* Pēc 1858. gada dvēseļu revīzijas protokola apdzīvoti ir tikai Ozoliņi, bet pārējās mājas stāv tukšas. Taču atcerēsimies, ka 1858. gada protokolā Made Kauss liecina, ka viņa un vēl divi saimnieki apsaimnieko Stuburus trīs gadus. Kādēļ viņi nav uzskaitīti kā Stuburu māju saimnieki un iedzīvotāji 1858. gada dvēseļu revīzijā, nav izskaidrojams, taču ar šādām pretrunām sastopamies bieži.

No fon Pancera teiktā (turpat) izriet arī, ka Stuburi ir Šarlotenbergas latviskais nosaukums. Nevienā no revīzijām, nedz arī kādā citā dokumentā neparādās Šarlotenbergas vārds, taču no 1858. gada protokola izriet, ka šis nosaukums Kusas muižas iedzīvotājiem bijis pazīstams.

## Stuburu mājas kļūst par dzimtsīpašumu

Stuburi/Ozoliņi ir pirmās no Kusas privātmuižas izpirktās mājas (sk. 5. tabulu par māju izpirkšanu 41. lpp.) Kontrakts noslēgts 1867. gada 21. jūlijā, kas ir ļoti agri<sup>62</sup> arī salīdzinājumā ar tuvējo Lodes muižu, kur pirmās mājas izpirktas tikai 1874. gadā, un Oļu muižu, kur pirmās mājas izpirktas 1871. gadā.<sup>63</sup> Pircēji ir Jumurdas valsts piederīgie — zemnieki Jēkabs un Jānis Pilsētnieki (*Jacob und Jahn Pilsetneek*). Pirkšanas kontrakts ir ar roku rakstīts<sup>64</sup> ļoti precīzs standarta kontrakts vācu un latviešu valodā (sk. 1. pielikumu).

Abi divi, tēvs un dēls, apliecina pirkuma kontraktu ar savu parakstu: Jēkabs Pilsētnieks diezgan neveikli, taču dēls Jānis ļoti glītā, vienmērīgā rokrakstā. Pirms pirkšanas līguma parakstīšanas (1867. g. 3. jūlijā) Kusas muižas valsts tiesa apliecina, ka Pilsētniekiem pieder bez parādiem mājām nepieciešamais inventārs. Apliecinājumu valsts tiesas vārdā paraksta tās priekšsēdētājs Andrejs Andžjāns (*Andreis Anshjahn*), ievēlot trīs krustus.

Pilsētniekiem, līgumu parakstot, nav jāizlīdzas ar trim krustiem, taču kontrakta apliecinātāja paraksts mūs atgriež pie

---

<sup>62</sup> Pēc Arveda Švābes datiem, Vidzemē pārdoto māju skaits bija: 1823/51 – 42; 1852/61 – 346; 1862/66 – 2010; 1867/71 – 4318; *izvērtās par istu māju pirkšanas drudzi un sasniedza kulmināciju 1873. gadā*. Švābe, 1958, 315.–317. lpp.

<sup>63</sup> LVVA, 218. f., 2. apr.

<sup>64</sup> Vēlāk kontraktu formulāri tika drukāti tipogrāfiski. Šo faktu, ka kontrakti bija drukāti, piemin arī Jānis Kalniņš “Kalna Kaibēnos” (Kalniņš, 1991, 363. lpp.).

jautājuma par zemnieku lasīt un rakstītprasmi, jo trīs krusti nav nekāds izņēmums, bet gan norma vēl vairākus gadu desmitus uz priekšu. Līdzīgi Pilsētnieku līgumam, vairums tā laika nomas un pirkšanas/pārdošanas kontraktu bija rakstīti vācu un latviešu valodā, kas nenoliedzami sagādāja grūtības tiem, kas paši nevar tekstu izlasīt. Tas nozīmēja, ka gan māju pircējiem, gan arī pagasta tiesas izpildītājiem bija jāuzticas rakstveža (skrīvera) godaprātam, jo viņi apliecināja dokumentus, kurus paši nevarēja izlasīt, un, ja arī varēja saburtot, tas nenozīmēja, ka saprata visus nosacījumus.<sup>65</sup> No otras puses, šie dokumenti rāda, ka rakstītprasmes trūkums nebija kavēklis kandidēt pat uz pagasta tiesas priekšsēža posteni, un arī tikt ievēlētam.<sup>66</sup>

---

<sup>65</sup> Grāmatā “Mājvieta” Uģis Niedre apraksta interesantu gadījumu, kā viens zemnieks (analfabēts) cīnās pret muižnieku tieši sakarā ar nesaskaņām starp kontrakta melnrakstu un notariāli apstiprināto variantu. Piemērs rāda, ka analfabētisms nekādi nekavē pārzināt un aizstāvēt savas tiesības pat pret pašu muižnieku (Niedre, 2004, 241.–257. lpp.).

<sup>66</sup> Tikai 1889. gada pagasta tiesas likumi noteica, ka pagasta tiesnešiem jāprot lasīt un rakstīt (Jakobi, 1899, 188. lpp.).

## Tēvs un dēls — Jēkabs un Jānis Pilsētnieki

Kas ir Stuburu pircēji — tēvs un dēls, Jēkabs un Jānis Pilsēt-  
nieki/Pilsātnieki<sup>67</sup>?

1811. gada revīzijā<sup>68</sup> Vecpiebalgas Baruckās dzīvo Pidriķis  
(38 gadi), kuram ir divi dēli — Jānis (5) un Pidriķis (1). Mūs  
interesējošais Jēkabs vēl nav piedzimis.

2.	Wing Ruyke.	29.		45.
	Wing 1 <sup>tes</sup> Wj Andreis	1.		17.
	2 <sup>tes</sup> Wj Ruyke.		Kaufmannsgrupp.	9
	3 <sup>tes</sup> Wj Hein			3
	Wing Andreis		Kaufmannsgrupp.	1
	Wing Pidriķis	29.		38.
	Pidriķis Wj Jakov		Kaufmannsgrupp.	5.
	Pidriķis			1.
	Wing Jakob		Kaufmannsgrupp.	1
	Wing Pidriķis	29.	Wing Kaulin	39.
	Wing Gustav	48.	Wing Ruyke	84.

1811. gada Vecpiebalgas dvēseļu revīzijas fragments

<sup>67</sup> Dažādos dokumentos uzvārds tiek rakstīts gan kā Pilsētnieks, gan kā Pilsātnieks. Monogrāfijā visaur saglabāta uzvārda rakstība, kāda tā ir konkrētā dokumenta oriģinālā.

<sup>68</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/6114/book/32684.html>, 348. lp.



1816. gada Vecpiebalgas dvēseļu revīzijā<sup>69</sup> redzam, ka Pidriķa Andreja dēla ģimene ir papildinājusies ar 1814. gadā dzimušo Jēkabu.

Revisions-Liste.

1816 am 11<sup>ten</sup> Martii Landständisches Gouvernement *Wenden* Kreis  
*Vecpiebalgas Kirchspiel* *Vecpiebalgas* *Gut.*

No.	Männliches Geschlecht.	Alter	Sitzen sind abgegangen.	Alter.
29	<i>Baruksk</i>			
	<i>1<sup>tes</sup> W. J. Pidrik, Jans Doh</i>	59	—	63
	<i>Doh. 1. Pidrik, Pidrik Doh</i>	33	—	37
	<i>Doh. Rein, Rein Doh</i>	3	—	7
	<i>2. Rein, Pidrik Doh</i>	24	—	28
	<i>Doh. J. Kruus, Andre Doh</i>	11	—	15
	<i>Jans Pidrik</i>	35	<i>Recrut 1815.</i>	—
	<i>Doh. Ansche, Pidrik Doh</i>	1	—	5
	<i>Jans Pekar, Doh. Doh, m. 1813</i>	—	—	30
	<i>2<sup>tes</sup> W. J. Ansche, Andre Doh</i>	45	<i>g. 1815.</i>	—
	<i>Doh. 1. Andre, Ansches</i>	—	—	—
	<i>Doh. J. J. W. J. W. J.</i>	17	—	21
	<i>2. Ansche, Ansches Doh</i>	9	—	13
	<i>3. Rein, Doh</i>	3	—	7
	<i>Pidrik, Andre Doh, W. J. W. J.</i>	38	—	42
	<i>Doh. 1. Jans, Pidrik Doh</i>	5	—	9
	<i>2. Pidrik, Doh</i>	1	—	5
	<i>3. J. Doh, Doh</i>	—	—	2 <sup>tes</sup>

1816. gada Vecpiebalgas dvēseļu revīzijas fragments

<sup>69</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/6114/book/32684.html>, 442. lp.

1826. gada Veļķu privātmuižas dvēseļu revīzijas<sup>70</sup> materiāli uzrāda, ka no Vecpiebalgas muižas uz Veļķu muižas Brillles krogu pārceļas krodzinieks Pidriķis Andreja dēls, nu jau ar uzvārdu Pilsētnieks, kopā ar sievu Edi, četriem dēliem un divām meitām.

Brilles Krogs	LXXII	Pedriķis, Andrejs dēls, Pilsētnieks		1826	32
		Krievu, zviedru, alu, tabakas, garšvielu, maizes, sviesta, olas, siera, medus, cukura, sāļi, garšvielas, un citi preces.		1826	
Pedriķis, Andrejs dēls, Pilsētnieks	LXXII	Pedriķis, Andrejs dēls, Pilsētnieks		1826	19
		Pedriķis, Andrejs dēls, Pilsētnieks		1826	15
		Pedriķis, Andrejs dēls, Pilsētnieks		1826	17
		Pedriķis, Andrejs dēls, Pilsētnieks		1826	6

1826. gada Veļķu muižas dvēseļu revīzijas fragments.

Viens no Pidriķa Pilsētnieka dēliem ir 1814. gadā dzimušais Jēkabs (*Jakob*). Lai gan, kā redzams no Veļķu muižas revīzijas fragmenta, Pidriķis Pilsētnieks no 1826. gada dzīvo Brillles krogā, viņš un viņa ģimene vēl joprojām ir ierakstīti 1834. gada Vecpiebalgas dvēseļu revīzijas listē. Šīs listes informācija ir diezgan mulsinoša: no vienas puses, šeit ir norādīts, ka Pilsētnieki Baruckās nedzīvo jau no 1826. gada, no otras puses, mulsina tas, ka uzrādītais personu vecums neatbilst pēdējai revīzijai (1826. gads), bet gan vēl iepriekšējai, proti, 1816. gada revīzijai. Toties vērtīgu informāciju iegūstam no piezīmes, ka Jēkabs Pilsētnieks 1833. gadā ir izpirkts no rekrūšiem.

<sup>70</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/6123/book/32697.html>, 64. lp.

РЕВИЗСКАЯ СКАЗКА

1834 г. года 12<sup>го</sup> Маеста дня, в с. в Лубянынъяхъ Гражданскомъ уездъ  
 Венденскаго уезда близина Гутенъ Ребалз Ортихофъ.

Семья.	МУЖЕСКІЙ ПОЛЪ.	По послѣдней ревизіи состояло и послѣ оной пришло.	Въѣзъ того числа вышло.	Имя на лицо.
№	<i>Лубяныны.</i>	Лѣта.	Когда именно.	Лѣта.
	<u><i>Баруцка.</i></u>			
154	<i>Andres Söhne: 1. Aufche Piffetnecks</i>	13	1820. won Beschreibung für Kath. u. l. v. d. e. Lith. B. G. u. d. n. N. XXIX. Sam. Nr. 159.	q
	<i>2. Rein Piffetnecks</i>	7	1833. won. Re. cruten für gr. Kath. u. l. v. d. e. Lith. B. G. u. d. n. XXIX. Sam. Nr. 159.	M
	<i>Des Wittffs Nachlass Kinder:</i>			
157	<i>Piddrik, Andres Sohn Piffetnecks</i>	42	1826. won. d. n. G. u. n. d. e. henberggen.	q
	<i>Du von Sohn: 1. Fahn</i>	9		
	<i>2. Piddrikis</i>	5		23
	<i>3. Fakhob</i>	22	1823. won. Re. cruten für gr. Kath. u. l. v. d. e. Lith. B. G. u. d. n. XXIX. Sam. Nr. 159.	M

1834. gada Vecpiebalgas muižas dvēseļu revīzijas  
 fragments (Baruckas)<sup>71</sup>

<sup>71</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/6114/book/32682.html>, 74. lp.

Pēc Veļķu muižas 1834. gada revīzijas materiāliem<sup>72</sup> Jēkabs Pilsētnieks Brilles krogā vairs nav reģistrēts, te atrodams tikai viņa tēvs Pidrīkis Pilsētnieks (60 gadus vecs) un pārējie bērni.

<u>Brilles-Krog.</u>			
15.	Pidrīks, Andreis Ējs, Pilsētnieks	1826. gada	60.
	Inčmu Dējam: 1. Jānis.	diviņģ. 1826. gada	27.
	2. Anšče.	uzgājis 1826.	13.

<u>Brilles-Krog.</u>			
15.	Pidrīks un Anna Ede, Pidrīks Ļeifstons		49.
	Jānis un Anna, Ļeifstons		21 1/2.
	Pidrīks Ļeifstons: 1. Anna.		18.
	Ede.		15.

1834. gada Veļķu muižas dvēseļu revīzijas fragments

Ap to pašu laiku, kad Jēkabs tiek izpirkts no rekrūšiem, viņš pārceļas no Veļķiem uz Vecpiebalgu.

<sup>72</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/6123/book/32697.html>, 124. lp.

97. Kaimu				Kaimu	<small>Ein Merkmal der Familie ist, dass die Töchter mit dem Namen des Vaters geboren werden.</small>		Selbst	
Was	Was	Was	Was	Manu			Wink	
Was Dorf	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin
bist müllesam das Habungsbuch zugueßig sein wird was es soll.				Was Küchlin	ein müllesam in der Revisions Jahr 1816 und das häufiger zu geschehen		Was Küchlin	Was Küchlin
Wenden W.				Sebala	Sebala	XXXVIII.	Pilsetrecks	Pilsetrecks
							Taxob.	Taxob.
				Grothse	LIX.	Patrin	Karl.	Karl.
							Dykm	Anna
							I.	Anna

Kaimu				Nr.	Kaimu	Nummer und Datum
Was	Was	Was	Was	Was	Was	Was
Was Dorf	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin	Was Küchlin
bist müllesam das Habungsbuch zugueßig sein wird was es soll.						
Wenden W.				Sebala	Hohen	4.
						4.
						25.
						18.
						12.

Fragments no Veļķu muižas 1832. gada grozījumiem  
 iedzīvotāju reģistrā<sup>73</sup>

<sup>73</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/6123/book/32697.html>, 104. lp.

Pēc Jumurdas 1858. gada dvēseļu revīzijas ziņām, Jēkabs Pil-  
sētnieks ar sievu Annu un dēlu Jāni 1852. gadā pārcēlies no Vec-  
piebalgas uz Jumurdas Mālu krogu (*Mablekrug*). Līdz 1858. gada  
dvēseļu revīzijai ģimene paspējusi pieaugt ar četrām meitām —  
Līzi (1851), Annu (1853), Mari (Mariju 1855) un Maiju (1857).

РЕВИЗСКАЯ СКАЗКА					
1858. года <i>Февраля 11. го дня</i> для <i>спис. дух. и мещ.</i> <i>Селангеленского Повета</i> <i>мещанств. и Венденского Повета</i> <i>Вельяминов. Повет. Губ. Лифлянд. Говорно.</i>					
Семья.		Мужеский полъ.	По последней ревизии состо- ло и посто- овой прибыло.	Изъ того числа вы- было.	Иных на лицо.
№ 9 реви- зии.	№ 10 реви- зии.		Лѣтъ.	Когда имен- но.	Лѣтъ.
		<u>XXXVII. Mablekrug. —</u>			

—	86.	<i>Jacob Pillsbrotts, Pilsbrotts 1852. on</i> <i>Jānis Jānis .. .</i>	<i>1852. on</i> <i>1852. on</i> <i>1852. on</i>	—	<i>1/2</i>
---	-----	--	---	---	------------

РЕВИЗСКАЯ СКАЗКА					
1858. года <i>Февраля 11. го дня</i> для <i>спис. дух. и мещ.</i> <i>Селангеленского Повета</i> <i>мещанств. и Венденского Повета</i> <i>Вельяминов. Повет. Губ. Лифлянд. Говорно.</i>					
Семья.		Женский полъ.	Во время сей ревизи- и.	Иных на лицо.	
№ 9 реви- зии.	№ 10 реви- зии.		Съ которыхъ времени.	Лѣтъ.	
		<u>XXXVII. Mablekrug. —</u>			

—	86.	<i>Infant Anna Anne</i>			<i>36.</i>
		<i>1. Infante Lise</i>			<i>6 1/2</i>
		<i>2. " Anne</i>			<i>5.</i>
		<i>3. " Mari</i>			<i>3.</i>
		<i>4. " Maie</i>			<i>7 1/2</i>

1858. gada Jumurdas muižas dvēseļu revīzijas fragmenti<sup>74</sup>

<sup>74</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/5748/book/33252.html>, 48., 76. lp.

## Pirkšanas līgums — kontrakts

Stuburu/Ozoliņu saimniecības pirkšanas līgumā līdzās maksāšanas nosacījumiem ir dažas interesantas lietas. Pirmkārt, ka uz Ozoliņiem attiecas 1860. gadā izdotie Vidzemes zemnieku likumi par obligātām klausām un citām publiskām nastām.<sup>75</sup> Otrkārt, ka nopirktā zemes gabala robežās zvejošana un medīšana atļauta tikai muižai,<sup>76</sup> kas bija vispārēja prakse, un ka šīs tiesības “uz mūžīgiem laikiem”<sup>77</sup> paliek muižai. Pilsētnieku līgums ir samērā vienkāršs un skaidrs pretstatā citiem pirkšanas līgumiem ar ļoti sarežģītiem skaidrojumiem un nosacījumiem, ieskaitot māju atsavināšanu, ja tiek kavēti norunātie maksājumi.<sup>78</sup>

Pilsētnieku līgumā (arī citos līgumos) interesanta ir kāda neliela valodas niansīte: vācu “*Herr*” (kungs) tiek latviski tulkots kā “lielkungs”, un pat tur, kur vācu tekstā minēts tikai “*Verkaeufer*” (pārdevējs), latviski tulkots “pārdevēju lielkungs”. Kādā citā kontraktā tas pats “*Herr Besitzer*” (īpašnieka kungs) tulkots ar “dzimtlielskungs”.<sup>79</sup>

---

<sup>75</sup> §3. *Pircējiem tās pēc Vidzemes zemnieku likumiem no 1860. gada pēc tur nozīmētiem §§ visas uz to Ozoliņ māju piekrīzdamas kroņa un valsts gaitas un došanas jāpilda* (LVVA, 218. f., 2. apr., 7838. l., 1. lp.).

<sup>76</sup> §4. *Zvejošana un jakti brīvība to pārdotu grunti gabalu robežās pēc § 220 un pielikumā paliek tikai Kusas muižai* (turpat). Sal. arī Kalniņš, 1991, 363.–364. lpp.

<sup>77</sup> §1. *Kusas muižas dzimts Lielkungu Rudolph von Panzer kā pārdevēju un tiem pie Jumurdas valsts piederīgiem zemniekiem Jakob un Jahn Pilsetneek kā pircējiem uz abēju mantiniekiem un tiesas ņēmājiem šis pirkšanas un pārdošanas kontrakti uz mūžīgiem laikiem norunāti, noslēgti un norakstīti* (turpat).

<sup>78</sup> LVVA, 218. f., 2. apr., 7838. l., 1., 2., 3. lp.

<sup>79</sup> Turpat, 1. lp.

Tēvs ar dēlu, Jēkabs un Jānis Pilsētnieki, nopērk tiem laikiem lielu zemes gabalu — Stuburi 39 dālderis 20 graši; Ozoliņi 12 dālderis 72 graši, kopā — 51 dālderis un 92 graši. Pārvērsti mūsdienu mērvienībās, tie ir aptuveni 107 ha, par ko bija jāmaksā 7313 sudraba rubļus un 20 kapeikas, tas ir, 140,6 rubļus par dālderis,<sup>80</sup> kas ir diezgan augsta cena, domājot par akmeņaino un grūti apstrādājamo Stuburu zemi.<sup>81</sup> Pirkšanas reizē Pilsētnieki skaidrā naudā iemaksā 4313 sudraba rubļus un 20 kapeikas, kas ir gandrīz 60% no pirkšanas summas, lai gan parastā prakse bija 10–15%.

## Kur zemnieks ņēma naudu māju pirkumam?

Rodas vairāki jautājumi. Pirmkārt, kā Pilsētnieki, dzīvodami Jumurdā, uzzināja par pērkamām mājām Kusā<sup>82</sup>? Pārējie saimnieki, kas iepērk mājas šajā laikā, ir Kusas muižas vietējie iedzī-

---

<sup>80</sup> Salīdzinājumam Uģis Niedre grāmatā “Mājvieta” raksta, ka atkarībā no zemes labuma dāldera cena variēja starp 100 un 160 rubļiem par dālderis (Niedre, 2004, 177.–178. lpp.). Jānis Kalniņš “Kalna Kaibēnos” raksta, ka Vecpiebalgā iepirkšanas caurmēra cena 1878. gadā bijusi 120 rubļu par zemes dālderis (Kalniņš, 1991, 350. lpp.).

<sup>81</sup> Salīdzinājumam, ka zemes cenas variēja arī pašā Kusas muižā, var minēt, ka 1869. gadā izpirtās Teiļu mājas maksāja tikai 117,4 rubļus par dālderis, savukārt, 1873. gadā izpirtās Šķūru mājas — 161 rubli par zemes dālderis.

<sup>82</sup> Ārpagastnieki nebija populāri, par ko liecina arī Uģa Niedres stāstījums par baronu Krīdeneru, kam bija grūtības atrast māju pircējus paša pagastā. Tikai piedraudot, ka pārdos mājas ārpagastniekiem, paša pagasta saimnieki sarosījās iepērk mājas dzimtsīpašumā (Niedre, 2004, 173. lpp.).



totāji. Otrkārt, kur un kā latviešu zemnieks tolaik ņēma tik lielu naudu? Protams, nav teikts, ka Pilsētnieki nodarbojās ar zemkopību, lai gan pirkšanas līgumā viņi apzīmēti par zemniekiem, jo tā bija vispārēja prakse — būt latvietim nozīmēja — būt zemniekam.<sup>83</sup>

Ar tradicionālo lauksaimniecību — lopkopību un graudkopību — bija ļoti grūti, lai neteiktu neiespējami, sapelnīt tik lielu naudu. Vēstures literatūrā kā labs ienākumu avots vairākkārt minēti krogi, bet kļūt par krodzinieku bija grūti, jo krogi piederēja muižai.<sup>84</sup> Taču, vēlreiz atgriežoties pie 1826. gada

---

<sup>83</sup> *Bet zināms: dzīve pārauga viņiem [muižniekiem. — A.P.] pāri. Tā bij toreiz agrārkrīze, kas spieda tā kungu, kā zemnieku no naturālsaimniecības ārā un naudas saimniecībā iekšā. Visi latvieši vairs nevarēja pārtikt no zemkopības; vienai daļai no tās bij jāaiziet, — un naudas saimniecības pirmsākumi jau bij tilts ārā no zemniecības. Līdz tam laikam zemnieks nozīmēja to pašu, ko latvietis; bet nu bij radušies latvieši, kas vairs nevarēja būt zemnieki. Tā bij gluži jauna, neredzēta latviešu šķira, ar kuru nedz jaunie, nedz vecie muižnieki nekā nesaprata iesākt: nedz viņi tiem varēja piegādāt darbu, nedz arī maizi, nedz viņus kalpināt, nedz apgādāt. Nedz muižnieki, nedz mācītāji nesaprata, no kurienes šie jaunie latvieši nāk un kurp viņi iet* (Niedra, 1930, 234. lpp.).

Vēl nesen arī pie mums Latvijā kārtas bija par pamatu katrai saimnieciskai un politiskai iedzīvotāju šķirošanai. Un arī vēl tagad kārtu principu cilā un runā gan par zemniecību un muižniecību kā kārtām, gan par pilsonību u.t.t. arī vēl tagad civillikumos ir dažādi noteikumi dažādām kārtām. Tomēr tagad kārtas Latvijā uzskatāmas par atceltām. [...] Saimnieciskā ziņā šim sadalījumam kārtās nav itin nekādas nozīmes. Vēl pirms 70–80 gadiem katrs zemnieks bija zemes arājs, turpretim tagad ir neskaitāmi bijušie zemnieki, kuriem nami un veikali pilsētās. [...] bet pilsētnieku patiesībā bija daudz vairāk, jo lielo pusi pilsētnieku sastādīja zemnieki. Juridiski vissvarīgākās kārtas bija muižniecība un zemniecība, jo ar piederību pie šīm kārtām ilgu laiku bija saistītas kā tiesības, tā arī pienākumi (Skujenieks, 1927, 331. lpp.).

<sup>84</sup> Mihails Kozins raksta par zemnieku iespējām kļūt turīgiem: *Dzērienu pārdošana bija muižnieku privilēģija. Katrā muižā bija viens vai vairāki krogi. Parasti krogus iznomāja turīgākiem zemniekiem. Nomnieks krodzinieks varēja ieņemt ap 1000 rubļus gadā. Krogi bija kalpu liģšanas vieta, kur saimnieki un muižu pārvaldnieki noslēdza izdevīgus līgumus, “pacienājot” kalpus, noslēdza izdevīgus darījumus* (Козин, 1976, 50. lpp.).

dvēseļu revīzijas, redzam, ka no Veļķu muižas Brilles kroga uz Vecpiebalgu pārceļas krodzinieks Pidriķis Andreja dēls Pilsētnieks, tāpat Jēkaba tēvs. Arī viena no Pilsētnieku nākamajām dzīvesvietām (pēc Jumurdas 1858. gada dvēseļu revīzijas) ir krogs — Mālu krogs (*Mablekrug*), uz kurienu pārceļas Pidriķa Pilsētnieka dēls Jēkabs Pilsētnieks ar sievu Annu un dēlu Jāni. Mūsu rīcībā nav ziņu vai apliecinājuma, ka Jēkabs Pilsētnieks būtu bijis krodzinieks, lai gan tuvinieki savās atmiņās piemin, ka Pilsētnieki neesot bijuši zemnieki, bet kaut kādi tirgotāji.<sup>85</sup> Katrā gadījumā krogi bija laba vieta, lai tirgotos,<sup>86</sup> kā arī lai iegūtu informāciju. Tas arī varētu izskaidrot, kā viņi, dzīvodami Jumurdā, varēja uzzināt, ka Kusas muiža pārdod Stuburu mājas.

Par krogu plašajām izmantošanas iespējām liecina arī krogu rentes līgumi. Piemēram, Veļķu muižas Grišku krogs 1863. gadā izrentēts *kopā ar tiem diviem tirgiem, kuri tiek noturēti 6. August un 21. September, uz seši un divi trešdaļ gadiem*,<sup>87</sup> kur tieši pieminēti tirgi kā kontrakta sastāvdaļa.

---

<sup>85</sup> *Pēc dzimtbūtniecības atcelšanas latviešu zemnieku vidū radās tirgotāji, kas uzpirka no zemniekiem lauksaimniecības produktus tālāk pārdošanai pilsētās. Vissvarīgākā tirdzniecības prece bija lina. Liela loma šajā tirdzniecības nozarē bija Piebalgas un Lizuma zemniekiem* (Козин, 1976, 50. lpp.).

*Pēc mūsu domām, mēs ar Vili domājām, ka vecie Pilsētnieki bija tirgotāji un ka viņi tirgojās ar liniem, linsēklām, sviestu un varbūt arī ar gaļu. Jo šajos laikos visus ražojumus vajadzēja nogādāt uz Rīgu pa zemes ceļu ar zirgiem. Tādā veidā mēs atradām, ka Stuburu mājās vecos laikos bijuši 8 zirgi. Tā mēs domājām, ka galvenais ienākums bija tirdzniecība, bet lauksaimniecība bija jaunākā laikā, kad tēvs un māte sāka saimniekot* (A.R. atmiņu manuskripts, nod. "Stuburi", 4. lpp.).

<sup>86</sup> Kā liecina Melitas Svarānes pētījums, krogos tirgojās arī ar pilsētnieku ražojumiem, krodzinieki bieži nodarbojās ar lina uzpirkšanu (Svarāne, 1971, 203. lpp.).

<sup>87</sup> LVVA, 152. f., 1. apr., 9328. l., 1. lp.



Skats no Grišku kalna uz Grišku kroga vietu

Šīs hipotēzes labi saskan ar Uģa Niedres grāmatā “Mājvieta” apakšnodaļā “Krogi”<sup>88</sup> veikto izpēti, kur par Vidzemes krogiem Niedre raksta, ka *lielākie Vidzemes krogi pelnīja ap 2000 rbļ. gadā*<sup>89</sup> un ka *krodzinieki nereti pelnījās vēl citos darījumos vai darbos, bija labības, lopu, linu uzpircēji, amatnieki. Viņu stāvoklis salīdzinājumā ar pārējiem pagasta zemniekiem privilēģēts un naudīgs.*<sup>90</sup> Un citā vietā: *Krogs gandrīz kā avīze. Pagasta, muižas, draudzes jaunumus te uzzina visātrāk un iespēja pašam kļūt notikuma aculieciniekam vai aktīvam dalībniekam.*<sup>91</sup>

---

<sup>88</sup> Niedre, 2004, 136.–155. lpp.

<sup>89</sup> Turpat, 140. lpp.

<sup>90</sup> Turpat, 141. lpp.

<sup>91</sup> Turpat, 148. lpp.

Tātad neatkarīgi no Pilsētnieku nodarbošanās veida viņi, dzīvojot krogos vai to apkaimē, atradās gan informācijas, gan arī dažādu darījumu centrā.

Ienesīga tirgošanās bija ar liniem, linu sēklām, linu eļļu,<sup>92</sup> ar graudiem, kad bija labas cenas, un kartupeļiem, ja bija bads.<sup>93</sup> Bet, pērkot Stuburus, Pilsētnieki uzrāda obligāto saimniecības inventāru, kas nozīmē, ka viņiem vai nu bijusi saimniecība, vai arī bijusi tik liela rocība, lai varētu iegādāties inventāru papildus māju pirkšanas iemaksai. Ir ziņas, ka 1876. gadā Jānis Pilsētnieks uzpircis linu sēklas Gulbērē, kur pavadījis dažus mēnešus.<sup>94</sup> Katrā gadījumā Jāņa Pilsētnieka glītais rokraksts liek spriest, ka viņš bijis tiem laikiem izglītots cilvēks.

## Mobilie Pilsētnieki

Otra īpatnība šai ģimenei ir tam laikam neparastā mobilitāte. Lai gan Vidzemes zemnieki bija brīvlaisti 1819. gadā, tomēr viņu kustības brīvībai bija daudzi un dažādi šķēršļi, kurus atcēla tikai 19. gadsimta 60. gadu beigās.<sup>95</sup>

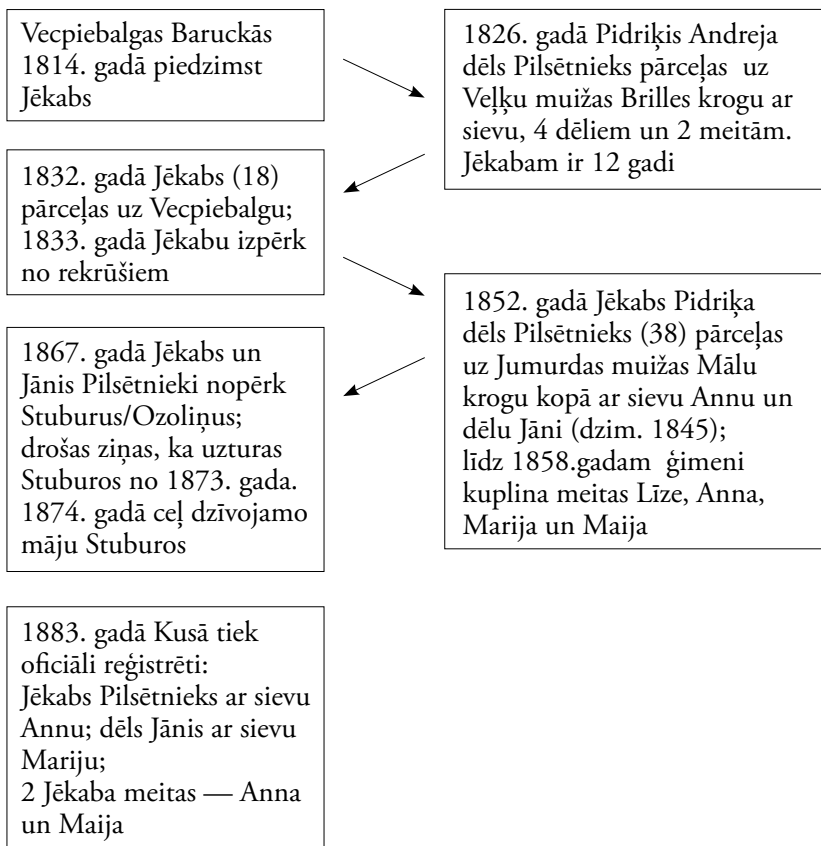
---

<sup>92</sup> Niedre, 2004, 191. lpp., ka ar liniem pelnījās arī krodzinieki.

<sup>93</sup> *Plaši tika praktizēta linu uzpirkšana no trūkcietējiem zemniekiem jau pavasarī vai vasarā, kad līni vēl atradās uz lauka. Tādos gadījumos tirgotāji maksāja viszemāko cenu. Visgrūtāk spriest par uzkrāšanas procesu pie zemnieku māju nomniekiem, jo tie, baidīdamiēs no nomas maksas paaugstināšanas, visādi slēpa savus ienākumus. Blakus lielam lielam vairumam trūcīgo saimnieku sastopami arī tādi, kas kļaušu nomas periodā bija pratuši uzkrāt zināmu kapitālu. Kad 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā sākās māju pārdošana, daži pircēji zemnieki iemaksāja uzreiz skaidrā naudā ievērojamas summas* (Козин, 1976, 50. lpp.).

<sup>94</sup> LVVA 991. f., 1. apr., 61. l., 41. lp. o.p.

<sup>95</sup> Bērziņš, 2000, 92. lpp.



### Pilsētnieku dzīvesvietu mainība

Lai gan Pilsētnieki Stuburus nopērk 1867. gadā, šajā laikā Kusā viņi vēl nav reģistrēti. Pēc oficiāliem dokumentiem (Kusas 1883. gada iedzīvotāju reģistrācijas listes<sup>96</sup>) Jānis Pilsētnieks

<sup>96</sup> Cēsu apriņķa Cēsaines draudzes Kusas (*Kussen*) un Lodes (*Lohdenhof*) muižas 1858. gada revīzijas saraksti un to papildinājumi (77-14 342. lieta) <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/14/ie/5813/book/33311.html>, 105. lp.

(dzim. 1845. g. 9. janvārī) ar sievu Mariju (dzim. 1855. g. 4. jūnijā), viņa tēvs Jēkabs (dzim. 1814. g. 14.jūlijā) ar sievu Annu (dzim. 1821. gada 14. novembrī) un meitām Annu (dzim. 1853. g. 2. martā) un Maiju (dzim. 1857. g. 22. novembrī) Kusā ierodas tikai 1883. gadā. Taču ir zināms, ka Ozoliņi (mazie Stuburi) tiek izrentēti.<sup>97</sup> Ka tā bija diezgan izplatīta prakse — izrentēt nule iegūtos īpašumus, apstiprina arī Niedres<sup>98</sup> pētījums.

Anna		Anna		Anna		Anna	
Der Uebergepfändener y. Gwidener mündelich ant. wacklich Gpff. 1/2		Dahm Der Gwidener mündelich ant. wacklich Gpff. 1/2		Der Uebergepfändener y. Gwidener mündelich ant. wacklich Gpff. 1/2		Der Uebergepfändener y. Gwidener mündelich ant. wacklich Gpff. 1/2	
Abgegangen Anna							
Hingekommen							
Jahr	Pilsatzeer	12 1/2	1845. Jan 9				
	Herrn Frau Marie	3	1855. Juni 4				
	Herrn Frau Pilsatzeer	13 1/2	1845. Juni 14				
	Herrn Frau Anna	36	1811. Oct 14				
	Herrn H. Louise Anna	5	1853. März 2				
	Herrn Frau Anna	1	1857. Nov 22				
nec Summa		2	4				

Fragments no 1883. gada Kusas iedzīvotāju reģistrācijas listes

<sup>97</sup> LVVA, 991. f., 1. apr., 61. l., 16. lp. o.p.

<sup>98</sup> Niedre, 2004, 270. lpp.

## Ko mums vēsta Kusas valsts tiesas protokoli?

Lai gan oficiālie reģistrācijas dokumenti norāda 1883. gadu kā Pilsētnieku ienākšanas gadu Kusas valstī/pagastā, liecības par to, ka Pilsētnieki dzīvo Stuburos daudz agrāk, atrodam pagasta tiesas protokolos. Pirmās drošās ziņas, ka viņi dzīvo Kusā, ir dažādas Pilsētnieku sūdzības, kā arī sūdzības par Pilsētniekiem Kusas valsts tiesā. No 1874. gada 6. jūnija protokola<sup>99</sup> uzzinām, ka Lodesmuižas melderis Jēkabs Jaunbērzs sūdz šejienes Stuburmājas gruntnieku Jēkabu Pilsētnieku, ka tas viņam palicis parādā to, ko Jaunbērzs izdevis par “*zimmermanim Gulbe*” izsniegto “*pro-wijantu*”, kad tas Stuburos būvējis ērberģi. Šis protokols ir vienīgā norāde, ka ap 1874. gadu Stuburos ir celta dzīvojamā māja.

Savukārt 1874. gada 22. augusta protokolā sūdzības iesniedzējs ir Jānis Pilsētnieks. Šis protokols ir interesants ar to, ka rāda pagasta iedzīvotāju savstarpējās attiecības, kā arī parāda to, ka amatvīru gods nav šķērslis nozieguma veikšanai un nepasargā no pagasta iedzīvotāju sūdzībām:

*Stubur gruntnieks Jānis Pilsētnieks sūdz šejienes valsts tiesas priekšsēdētāju un valsts priekšnieku Kalna Rubeņu Andri Avotiņu, ka viņš ar šā rentnieka bijušā Jāņa Andžiņa ziņu pagājušajā ziemā no šā meža izvedis: 9 balķus, 72 kārtis un 4 priedes; un pagēr, ka lai no tiem vainīgiem šā skāde pēc likumīgas takses izmaksāta tiek.*

*Uz šīs sūdzības priekšā saukts Andris Avotiņš atbildēja, ka šis no tās lietas it neko nezinot un par veltīgu apvainošanu nebūšot mierā palikt, bet savā laikā to Jāni Pilsētnieku piet atbildēšanas saukt.*

---

<sup>99</sup> LVVA, 991. f., 1. apr., 60. l., 13. lp.

*Jānis Pilsētnieks turpretī atbild, ka tie koki Andra Avotiņa mājā atrasti no valsts vecākā Bērzkalna un piesēdētāja vietnieka Jāņa Iggala apskatīti. Andra Avotiņa tēvs Reinis Avotiņš pats izteicis, ka tie koki no Stubbur meža ņemti esot. Tāpat šis sūdzētājs lūdzot Jāni Andžiņu un Andri Graudiņu pārklaut, jo viņi ir šim zināmu darījuši, ka tie zagti koki Avotiņa mājā atrodoties.*

*Andris Avotiņš izteica, ka šis pagājušajā ziemā, uz Cēsīm braukdams, ir savam tēvam un jaunākam brālim Pēterim vēlējies no mājas meža balkas un kārtis priekš šķūņa būvēšanas izcirst un izvest, bet par to šis neko nezinājis, kad viņi kokus no Stubbur meža veduši; arī vēl tai reizē nei zinājis, nei mājā bijis, kad Pilsētnieks ar valsts vecāko un piesēdētāja vietnieku Jāni Iggalu tos zudušos kokus šā mājā meklējuši.*

*Priekšā saukto agrāko Stubbur rentnieku Jāni Andžiņu, kurš tagad apakš Viesienes dzīvo, uz prasīšanu atbildēja, ka ar šā ziņu nav neviens koks no Stubbur meža izvests; tāpat šis nezinot, kur tās balkas un 4 priedes palikušas, tik to gan dzirdējis, ka ļaudis runājuši, ka viņas uz Aizkujiešiem aizvestas; tās kārtis ir šis Avotiņa mājā atradis un par to Pilsētniekam zināmu darījis, it kā tas pēc kontrakta šā pienākums bijis.*

*Priekšā sauktais Andris Graudiņš izteica, ka šis ar to tagad Lodesmuižā dzīvodamu Jēkabu Avotiņu, kurš pagājušajā gadā Stuburos pie Andžiņa par kalpu bijis, vienā vakarā sarunājušies un bez saimnieka ziņas uz mežu aizbraukuši un tur divas priedes balkas nocirtuši, kuras šie gribējuši uz Rubeņu Avotiņa mežu aizvest un tur sazāgēt ar to nodomu: tos dēļus priekš savas vajadzības — skapju taisīšanas — izlietot, bet, kad purvs vēl nav sasalis bijis, tad ir tik varējuši līdz Rubeņu Brenča salai aizvest un tur atstājuši, bet vēlāk ir viņas no turienes izzudušas un tās nav vēl līdz šai dienai sadzinis, kas viņas aizvedis un kur viņas palikušas.*



*Jēkabs Avotiņš, kaut gan pastellēts, nebij uz šo dienu atnācis.*

*Valsts vecākais Andris Bērzkalns deva to liecību, ka šie ir 72 kārtis Avotiņa mājā atraduši un vecais Reinis Avotiņš izteicis, ka citas no viņām esot paša mežā cirstas un citas no Stubura meža izvestas; jaunas balkas ar gan atraduši, bet Reinis Avotiņš ir mājas mežā celmus atrādījis.*

*Priekšā saukto piesēdētāja vietnieks Jānis Iggals izteica visu tāpat kā valsts vecākais.*

*Priekšā saukto vecais Reinis Avotiņš izteica, ka pagājušajā ziemā, kad šā dēls uz Cēsīm aizbraucis, ir Jānis Andžiņš šim vēlējis no Stubur līduma kārtis vest, un tā tad ar šis ar viņa ziņu un atļaušanu 2 vezumi — 30 kārtis — no tā minētā līduma izvedis, par ko šā dēls Andrievs nav līdz šai dienai neko zinājis, kamēr valsts vecākais šo mājās meklēt bijis, — par balkām šis it neko nezina.*

*Jānis Andžiņš turpretī atbild, ka šis nav vecam Avotiņam vēlējis kārtis no Stubur līduma vest.*

*Uz tam viņi abi — Reinis Avotiņš un Jānis Andžiņš — kopā saukti, paliek katrs pie savas pirmās izteikšanas, un Reinis Avotiņš nevar to caur lieciniekiem uzrādīt, ka Andžiņš ir viņam atļāvis kārtis no Stuburu meža vest.*

*Sūdzētājs Jānis Pilsētņieks lūdz Andžiņam to atprasīt, no kā viņš to īpaši dzirdējis, ka tās balkas uz Aizkujiēšiem aizvestas.*

*Uz to priekšā sauktais Jānis Andžiņš atbildēja, ka šis Līderes Dambe krogā no šim nepazīstamiem cilvēkiem dzirdējis runājot, ka Andris Avotiņš ar savu tēvu Reini Avotiņu, sievas tēvu Lodes jaunās mājas Maču Kalniņu un viņa jaunāko dēlu Andri Kalniņu vienā svētdienas vakarā 4 balkas uz Aizkujiēšiem aizveduši un vecā Avotiņa jaunākais dēls Pēteris ir viņiem no pakalās tukšā līdzī braucis; — atpakaļbraukdami esot viņi Klauzas krogā brandavīnu dzēruši.*

*Valsts vecākais Andris Bērzkalns un Jānis Iggals izteica, ka pagājušajā pavasarī, kad tās zagtās balkas meklētas tikušas, ir Andris Graudiņš izsacījis, ka pie to 2 balku vešanas esot ar Andris Avotiņš ar savu tēvu klāt bijuši un viņiem noruna bijusi: tos no tām balkām izgrieztus dēļus uz pusēm dalīt.*

*Andris Graudiņš uz to atbildēja, ka šis gan to pagājušajā pavasarī teicis, ka tās balkas būtu Rubeņu mežā sazāģējuši un pusi no dēļiem Avotiņam devuši, jo šā otrs biedrs Jēkabs Avotiņš ir šim stāstījis, ka viņš no sava brāļa Andra Avotiņa Rubeņu mežā rūmi sarunājis priekš to balku nolikšanas, bet pie balku izvešanas nav nei Andris Avotiņš, nei ar viņa tēvs klāt bijis, tik šis un Jēkabs Avotiņš, divi vien abas priedes ar zāģi no celma nozāģējuši un ar viņu izvešanu cīnījušies. Arī nav šim zināms, vai Jēkabs Avotiņš tai reizē šim patiesību stāstījis, ka viņš ar savu brāli par to balku nolikšanu runājis.*

*Jānis Pilsētnieks lūdza uz nākamo tiesas dienu šai lietā pastelēt: Lodes muižas valsts vecāko Pēteri Ozoliņu, kurš ar dzirdējis, ka pagājušajā pavasarī tas Andris Graudiņš runājis par balku izvešanu.<sup>100</sup>*

1874. gada 22. augusta protokols ir labs piemērs, kas raksturo dzīvi Kusas pagastā. Sūdzības ir sadzīviska rakstura: aizņemtās naudas neatdošana, sīkas zādzības un to noliegšana, vainas bīdīšana pa apli. Interesanti ir arī lasīt, ka māju saimnieki nebaidās sūdzēt tiesā ne pagasta vecāko, ne tiesas priekšsēdi, kā arī to, ka šīs amatpersonas ir iesaistītas gan sīkās zādzībās, gan citās blēdībās.

---

<sup>100</sup> LVVA, 991. f., 1. apr., 60. l., 19. lp.

Jaunā Kusas muižas līdzīpašnieka G. Vilciņa sūdzība jau ir daudz nopietnāka un, spriežot pēc Pilsētnieku parādiem un tuvinieku nostāstiem,<sup>101</sup> ar tālejošām sekām.

No 1878. gada 19. janvāra protokola uzzinām:

*Kusas muižas dzimtskungs G. Vilciņš sūdzas par Stuburgruntniekiem Jēkabu un Jāni Pilsētniekiem, ka tie paši nemaksājot un nepildot tās nodošanas un reālnastas, kuras pēc likumiem uz šī gruntsgabala pildāmas. Tas pieminēts Stubur gruntsgabals iztaisot gandrīz ¼ daļu no visas Kusas muižas zemes dāldervērtības, jo par visu Kusas muižas zemi līdz ar Stuburiem ir 139 dālderī un 32 graši un tas pieminētais Stuburgrunts gabals ir 39 dālderus un 20 grašus liels. Pēc klāt pieliktā rēķina esot Pilsētniekiem par pagājušajiem 3 gadiem lielai muižai jāatmaksā skaidrā naudā kādi 160 rubļi, par to priekš jaunbūvējamās baznīcas dodama materiāla tikšot vēl turpmāk rēķins sastādīts.*

*Jēkabs Pilsētnieks nebija atnācis, bet gan viņa dēls Jānis Pilsētnieks, kurš uz šo sūdzību priekšā saukts atbildēja, ka šo — Pilsētnieku — pirkšanas kontrakts to nemaz nerādot, ka šiem kādas nodošanas par to Stuburgruntsgabalu jāmaksā. Pārdevējs R. fon Pancera kungs ir pie tā pieminētā gruntsgabala pārdošanas šiem — pircējiem — to apsolišanu devis, ka šiem nebūšot nekad nekādas maksāšanas jeb došanas par to Stubur gruntsgabalu jāpilda, un, kamēr R. fon Pancera kungs bijis Kusas muižas īpašnieks, nav šie — Pilsētnieki — nekādas citas maksāšanas par to šiem piederīgu Stubur gruntsgabalu pildījuši, kā tik vienīgi ritteršaces<sup>102</sup> nodošanas.*

---

<sup>101</sup> Stuburi piederēja Pilsātņiekam (iespējams, dzejnieka Pilsātņieka brālim?). Kādā veikalnieciskā darījumā pretējā puse Pilsātņieku apkrāpusi un māja nonākusi maksāšanas grūtībās (V.R. atmiņu manuskripts, 9. lpp.).

<sup>102</sup> Muižniecības nodoklis.

*Nospriests:*

*Uz nākamo tiesas dienu pastellēt to Jēkabu Pilsētnieku līdz ar Stuburu pirkšanas kontraktu, kā ar pārdevēju fon Pancera lielkungu ar rakstu lūgtai valsts tiesai ziņot, vai viņš ir Pilsētniekiem to apsolīšanu devis, ka viņiem nebūtu nekad nekādas nodošanas par to pieminēto Stubur gruntsgabalu jāmaksā.<sup>103</sup>*

Stuburu saimniecības pirkšanas kontraktā patiešām nav nekas minēts par kādiem Stuburu papildu maksājumiem, bet nav arī nekas atrunāts. Toties Ozoliņu gruntsgabala nastas skaidri definētas. Kā redzēsīm no strīda turpinājuma, tad veiklāks argumentētājs ir Vilciņš, un fon Pancers, domājams, negrib arī konfliktēt ar Vilciņu, jo pats ir parādos “līdz ausīm”. Un tā “mulķa lomā” nonāk Pilsētnieki. Viņi gan samaksājuši ļoti lielu iemaksu, turpat 60%, un iepirkuši muižas zemi bez nodevām, taču beigu beigās ir tādā pašā situācijā kā visi citi māju iepircēji.

Nākamais — 1878. gada 9. februāra protokols mums vēsta:

*Pēc šīs valsts tiesas protokola no 19. janvāra 1878 Nr. 1 priekšā saukts Jānis Pilsētnieks ir teicis, ka šā tēvs Jēkabs Pilsētnieks ir šim pie šīs lietas ir tiesāšanas pilvaru devis un tādēļ viņš pats priekšā nenākšot. — Jānis Pilsētnieks turklāt ir teicis, ka it īpaši tādēļ, ka R. fon Pancera lielkungs šiem — Pilsātniekiem — to Stubur gruntsgabalu ar to nolīgumu pārdevis, ka šiem par to pašu neesot nekad nekādas nodošanas jāpilda, ir šie par to pieminēto gruntsgabalu tik lielu pirkšanas naudu maksājuši. Par to kopā ar Stuburgruntsgabalu pirktu klausības zemes māju Ozoliņ Nr. 2 ir šiem tās likumīgas nodošanas un gaitas jāpilda, kas ar kontraktu ar*

---

<sup>103</sup> LVVA, 991. f., 1. apr., 60., l., 124. lp. o.p., 125. lp.

skaidriem vārdiem pieminēts, bet par to Stubur gruntsgabalu, kā muižas zemi, nav šiem nekas jāmaksā.

Pārdevējs R. fon Pancera kungs ir caur rakstu no 25. janvāra 1878 Nr. 5 šai valsts tiesai zināmu darījis, ka nei Pilsētnieka, nei arī Vilciņa kunga kontraktā nav tas uzrakstīts, ka Stuburpusmuižai nodošanas jāpilda, tik ritteršaftes nauda jāmaksā.

Kusas muižas dzimtskungs G. Vilciņš turpretī atbildēja, ka, lai gan Pilsātnieka pirkšanas kontraktā nav īpaši pieminēts, ka viņam par to Stuburgruntsgabalu — Kusas muižas zemi — tās likumīgās nodošanas jāpilda, tad tomēr nevarot tas pieminēts gruntsgabals no likumīgām nodošanām atsvabināts tikt, jo tai pirkšanas kontraktā ar nav teikts, ka ritteršaftes nauda jāmaksā, kuru Pilsātnieks jau tomēr agrāk maksājis un kuru maksāšana arī pieder pie tām pēc likumiem uz zemes pildāmām nodošanām.

Vilciņa kungs vēl uzdeva, ka šis pēc tās pagājušās tiesas dienas nodotā rēķina sastādīšanu ir vēl izmaksājis:

a) draudzes daktera lonu par 1877/78 gadu 22 rubl. 5 kap.

b) par draudzes pasta tašas apgādāšanu 2 rubl. 10 kap.

Kopā 24 rbl. 15 kap.

Pēc šo ziņas Pilsātnieka pirkšanas kontrakts caurskatīts un atrasts, ka šai pašā nav par to nekas pieminēts, ka Pilsētniekiem kādas nodošanas par to Stuburgruntsgabalu jāpilda. — Tāpat ar nav Vilciņa kunga kontraktā par Kusas muižas pirkšanu pieminēts, ka tas Stuburgruntsgabals no likumīgām nodošanām un nas-tām atsvabināts.

Nospriests:

Kad ar Pilsātnieku pirkšanas kontraktā nav teikts, ka viņiem — Pilsātniekiem — par to Stuburgruntsgabalu nodošanas

*jāmaksā, tad tomēr ir saprotams, ka viens gruntsgabals nevar brīvs būt no likumīgām nodošanām jeb tā nosauktām reāl-nastām, tādēļ ir Pilsātņiekiem, tā Stuburgruntsgabala īpašņiekiem ne vien par tiem 3 pagājušiem gadiem, bet ar nākotņē Kusas lielai muižai jāpalīdz tās no muižas zemes reparturējamas nodošanas jeb reāl-nastas pildīt, cik pēc dālderā vērtības lieluma tam Stuburgruntsgabalam piekrīt. — Pēc tā no muižas valdīšanas uzdots rēķina par tiem 3 pagājušiem gadiem ir tagad Pilsātņiekiem jāatmaksā skaidrā naudā 167 rubl. sudr. 40 k. Kusas muižai.*

*Sprīedums abiem dalībņiekiem tūliņ sludināts.*<sup>104</sup>

Pilsētņieki ir vīlušies. Par mājām iemaksāta neparasti liela summa, viņi rēķinājušies, ka nebūs papildu izdevumu, un tagad pilņīgi cita “bilde”. Tā kā Pilsētņieki zaudēja šo prāvu, tā viņiem veidoja papildu slogu jau tā lielai parādu nastai. Nedrīkstam arī aizmirst, ka, ja īpašums nonāca ūtrupē, māju pircējs zaudēja visu iepriekš samaksāto. Tā arī Pilsētņieki, lai gan iemaksāta liela naudas summa, nonāk gruntņieku – parādņieku kategorijā.<sup>105</sup>

Jēkabs Pilsētņieks nomirst 1886. gadā, kā redzēsīm vēlāk, aiz sevis atstādams parādu kalnu. Nākamajos gados Jāņa Pilsētņieka vārdā viena ķīlas zīme nomaina otru, jauns parāds izlīdzina veco.

---

<sup>104</sup> LVVA, 991. f., 1. apr., 60. l., 129. lp.

<sup>105</sup> Tē interesanti salīdzināt ar piemēru no Uģa Niedres grāmatas “Mājvieta”, kur runa par daudz mazākām summām, taču bankrots draud kā Damokla zobens pastāvīgi (Niedre, 2004, 22.–26. lpp.).

## Nākamā Stuburu saimniece

No ģimenes dokumentiem ir zināms, ka nākamā Stuburu saimniece — Marija ir dzimusi 1885. gada 21. februārī, ka viņas vecāki ir Jēkabs un Anna Auberģi. Skatot cauri Kārdabas pareizticīgo draudzes baznīcas grāmatu, 1885. gadā atrodams laulību ieraksts, ka 1885. gada 21. aprīlī apprecējušies Jēkabs Jāņa d. Auberģs (Oļu valsts uz biļeti atlaists 113. Starorusskovo kājnieku pulka karavīrs, 30 gadus vecs, pareizticīgs, Kārdabas draudze, dzīvo Kusas valsts Stuburos) un Anna Jēkaba m. Pilsētnieks (31 gadu veca, luterticīga, Cesvaines draudze, dzīvo Kusas valsts Stuburu mājās) (sk. 2. pielikumu).

Šis ieraksts ir ļoti būtisks. Pirmkārt, tas apstiprina faktu, ka Jēkabs Auberģis (dz. 1855. g. 17. janvārī)<sup>106</sup> un Anna Pilsētnieks (dz. 1853. g. 2. martā) dzīvo Stuburos, lai gan Jēkabs Auberģis nav tur reģistrēts oficiālajos sarakstos. Otrkārt, šeit atklājas fakts, ka Anna Auberģe ir tā pati Pilsētnieku Anna, kas kuplinājusi ģimeni ar savu piedzimšanu Jumurdas Mālu krogā, ka viņa ir Jēkaba Pilsētnieka meita un Jāņa Pilsētnieka māsa. Šie fakti stipri atšķiras no ģimenes stāstiem, ka viņa būtu komponista Pētera

---

<sup>106</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/6/ig/6/ie/3188/book/26543.html>, 136. lp.

Šancberga māsa, kā to savās atmiņās piemin abi Annas mazdēli.<sup>107</sup> Šī šķietamā “radniecība ar Šancbergiem” stipri apgrūtināja pētījuma gaitu.<sup>108</sup>

Toties abu bērna — Marijas Auberģes — 1885. gada 21. februāra piedzimšana Kārzdabas pareizticīgo draudzes baznīcas grāmatā nav atrodama ne februārī, ne martā, ne aprīlī, lai gan pēc baznīcas likuma bērni jākrīstī, vēlākais, nedēļu pēc dzimšanas.<sup>109</sup> Bet māte bija luterticīga. Varbūt bērns reģistrēts Cesvaines draudzes baznīcas grāmatā? Februārī nav, martā nav, aprīlī nav, nē — tomēr ir! 28. aprīlī atrodams ieraksts:

---

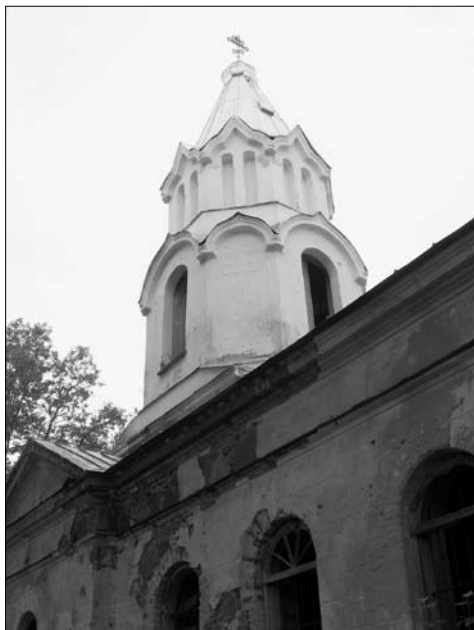
<sup>107</sup> *Kad viņa sāka spēlēt vecās dejas, zālē ienāca vecā māte un nostājās pie klavierēm un ar manāmu interesi klausījās spēlē. Kad Maruks apstājās spēlēt, vecā māte sacīja, ka tās esot viņas brāļa kompozīcijas. Tagad zināju, ka šo deju komponists ir Pēteris Šancberģis, viņas brālis (V.R. atmiņu manuskripts, 105. lpp.). Arī jaunākais brālis raksta par Šancbergiem: Cik es varu atcerēties, tad mātes tēvs ir dzimis AUBERG, bet mēs viņu saucām par Auberģi. Viņa sieva dzimusi ŠANCBERG, un viņas māsa bija precējusies ar PILSĒTNIEKU, kura ģimenei piederēja STUBURI un OZOLIŅU mājas. Šancbergiem bija vēl viens brālis Šancbergs, kurš bija komponists un mūziķis. Mēs vēlākos gados atradām Stuburos uz bēniņiem lielu kasti pilnu ar Šancberga komponētu mūziku (A.R. atmiņu manuskripts, nod. “Stuburi”, 3. lpp.).*

<sup>108</sup> Problēmas atrisinājumu sk. 84. lpp. 116. un 117. atsaucē.

<sup>109</sup> Klētnieks, 1939a, 427. lpp.



Kārdabas baznīca ►  
Cesvaines baznīca ▼



<p>         Einuads          zīmējums          Februar          1. Nr.          dzimšana       </p>	<p>         Einuads          zīmējums          März       </p>	<p>         N: 76. Ruffen Staber          Marie Tubergis          Jēkabs: Jakob Tubergis grāvis          Kattol. u. vīdnam Officiāri Anne          got Pilēskatnā, un. cāf.          Hēg: 1. 1844. gadu Pilēskatnā          2) Anai Marie "          3) Jēzūfrāi Kristīni Samroge          4) Vīdnam Ferdinand Pūtenbinder          5) Frau Edle "          6) Hēgmaister Jakub Obštein          7) Pūngarīdse Wilhelma Waldau          Mācītavas direktors Leonhard          Pūngarīdse ir Jēzū gotāf, no          P. l. omu 28. April nīngēfē.       </p>
---	--	---

Fragments no 1885. gada Cesvaines evaņģēliski luteriskās draudzes baznīcas grāmatas<sup>110</sup>

<sup>110</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/187/book/7125.html>, 18. lp.

## Marijas Auberges dzimšanas un kristību reģistrācija

<p>Nr. 76 Kussen Stuber Marie Aubergis Geboren am 21. Februar 1 Uhr morgens Getauft am 31. Maerz Eltern: Jakob Aubergis griech. kath. und dessen Ehefrau Anna geb. Pilshtneek, ev. luth.</p>	<p>Nr. 76 Kusas Stuburi Marija Aubergis Piedzimusi 21. februārī vienos no rīta. Kristīta 31. martā. Vecāki: Jēkabs Aubergis, pareizticīgs, un viņa sieva Anna, dzim. Pilsētnieks, ev. luteriska.</p>
<p>Taufpaten: 1) Wirth Jahn Pilshtneek 2) Frau Marie 3) Jungfrau Kristin Damroze 4) Tischler Ferdinand Bittenbinder 5) Frau Ede 6) Schuhmacher Jahn Ohsolin 7) ?gersohn Wilhelm Waldmann Vom Gemeindeleser? Leonhard Bister, im Hause getauft, vom Pl. am 28. April einge? [Pl. – <i>Pastor loci</i>, vietējais mācītājs.]</p>	<p>Kūmas: 1) saimnieks Jānis Pilsētnieks 2) sieva Marija 3) jaunava Kristīne Damroze 4) galdnieks Ferdinands Bittenbinders 5) sieva Ede 6) kurpnieks Jānis Ozoliņš 7) (nesalasāms)Vilhelms Vāldmanis No draudzes (nesalasāms) Leonarda Bistera kristīta mājās, no vietējā mācītāja 28. aprīlī iekļauta reģistrā.</p>

Grūti pateikt, kādi bija laika apstākļi tieši 1885. gadā, taču Stuburi atrodas Vidzemes augstienē, un februāris ir bargākais ziemas mēnesis, kas izskaidrotu to, ka bērns reģistrēts un kristīts vēlāk — 31. martā. Taču, vai nav drīzāk tā, ka ģimene gribēja, lai bērns tiek reģistrēts laulātiem vecākiem,<sup>111</sup> un tam atrasts labs risinājums. Vecāki laulājas Kārzdabas pareizticīgo baznīcā 21. aprīlī, un bērns tiek reģistrēts Cesvaines luterticīgo draudzē nedēļu vēlāk (28. aprīlī) kā laulāta pāra bērns.

<sup>111</sup> Te jādoma par sabiedrības attieksmi pret māti ar ārļaulības bērnu, piemēram, literatūrā: “Mērnieku laiki”, “Zaļā zeme”. Cita starpā, ārļaulības bērni baznīcās grāmatās tika reģistrēti atsevišķā ailē. Sal. Klētnieks, 1939a, 427., 429. lpp.

## Jēkaba Pilsētnieka mantas dalīšana

Jēkabs Pilsētnieks nomirst 1886. gadā. Taču viņa mantas dalīšana notiek astoņus gadus vēlāk — 1894. gadā. Tostarp Jānis Pilsētnieks vairākus gadus bija cīnījies par tēva mantojuma piešķiršanu. Kusas pagasta tiesa 1889. gadā un Veļķu pagasta tiesa 1890. gadā bija atzinušas Jāni Pilsētnieku par vienīgo mantinieku.<sup>112</sup> Taču, kad 1891. gada 14. februārī Jānis Pilsētnieks raksta lūgumu Cēsu–Valkas krepostnodaļai, lai apstiprina viņu kā vienīgo mantinieku, viņš 19. februārī saņem atteikumu: vispirms mantojums esot jāpieņem visiem mantiniekiem un pēc tam no tā jāatsakās par labu Jānim Pilsētniekam.<sup>113</sup>

Jēkaba Pilsētnieka mantas dalīšanas sanāksme notiek 1894. gada 25. jūnijā.<sup>114</sup> Tajā piedalās gan Jēkaba Pilsētnieka atraitne, gan arī visi viņa bērni — četras meitas un dēls.

Fragments no krepostakta:

*Kusas pagasta tiesā*

*1894. g. 25. jūnijā*

*Piedalās: priekšsēdētājs P. Putniņš*

*locekļi: J. Balodis, A. Smalcis*

*kandidāts: P. Jaunrubenis*

*Šajā datumā ieradās 1886. g. 26. martā nomirušā Kusas pag. “Stuburu” un “Ozoliņu” māju līdzīpašnieka Jēkaba Pidrīķa dēla Pilsētnieka*

---

<sup>112</sup> LVVA, 2056. f., 1. apr., 201. l., 2. lp.

<sup>113</sup> Turpat, 6. lp.

<sup>114</sup> LVVA, 218. f., 2. apr., 5059. l., 15.–18. lp.

*atraitne Anna Pilsētnieks, dzim. Zikmans;  
meita Līza Jēkaba m. Šancbergs, dzim. Pilsētnieks;  
meita Marija Jēkaba m. Kampars, dzim. Pilsētnieks;  
meita Anna Jēkaba m. Hohberg,<sup>115</sup> dzim. Pilsētnieks,  
meita Maja [Maija] Jēkaba m. Baltiņš, dzim. Pilsētnieks;  
dēls Jānis Jēkaba d. Pilsētnieks*

*un lūdza sekojošo: pēc Kusas pagasta tiesas 1887. g. 18. aprīļa protokola nr. 25, “Stuburu” māju (muižas zemes gabals) inventārs novērtēts 321 rbļ. 45 kap., “Stuburu” gabals 39 dālderī 20 graši, “Ozoliņu” mājas 12 dālderī 72 graši. Kopā 52 dālderī 2 graši.*

*Kopā ar būvēm un citām piederīgām lietām novērtēts 7313 rbļ. 20 kap., tādā veidā visa kustamā un nekustamā manta kopā sastāda 7634 rbļ. 65 kap.*

*Kā rāda “Stuburu” un “Ozoliņu” māju pirkšanas pārdošanas kontrakts, ko apstiprināja 1867. g. 28. novembrī bijusī Vidzemes galma tiesa, augšminētā kustamā un nekustamā īpašuma viena puse pieder mirušajam Jēkabam Pidriķa d. Pilsētniekam, bet otra puse pieder dēlam — līdzmantiniekam un lūdzējam.*

*Tālāk mantinieki paziņoja, ka no “Stuburos” atrodošā kustamā īpašuma, kuru Kusas pagasta tiesa novērtēja par 321 rbļ. 45 kap., mirušajam Jēkabam Pilsētniekam pieder tikai puse, bet otra puse pieder otram īpašniekam Jānim Pilsētniekam. Tādā veidā mirušā Jēkaba Pilsētnieka atstātā mantojuma masa novērtēta kā puse no 7634 rbļ. 65 kap., t.i., 3817 rbļ. 32 ½ kap. No šīs summas tiek atskaitīti mirušā Jēkaba Pilsētnieka privātie parādi 2617 rbļ.*

---

<sup>115</sup> Ka vārdi Aubergs un Hochbergs/Hohbergs tiek jaukti dažādos dokumentos, rāda arī nākamais piemērs: 1896. gada Kusas pagasta tiesas aktu grāmatā ir divējādi ierakstīts Ilze Hochberg, bet pati parakstās Ilze Auberg, nākamajā lappusē skrīveris A. Purgailis raksta Ilze Hochberg (Auberg). LVVA, 991. f., 1. apr., 64. l., 111. lp. o.p., 112. lp.

32 ½ kap. Tā kā visi Jēkaba un Jāņa Pilsētnieku kopīgi izveidotie parādi uz “Stuburu” un “Ozoliņu” mājām sastāda 5234 rbļ. 65 kap., tad mirušā Jēkaba Pilsētnieka atstātā īpašuma summa, izskaitot parādus, sastāda 1200 rbļ.

Par vienīgo visa kustamā un nekustamā īpašuma mantinieku viņi lūdz apstiprināt Jāni Pilsētnieku, visi pārējie atsacījās no minētā mantojuma un atļauj Jānim Pilsētniekam pārnostiprināt īpašumu uz sava vārdu.

1894. gada 18. jūlijā īpašums ierakstīts Krepostgrāmatā.

Šajā dokumentā redzam, ka Jānim Pilsētniekam ir četras precētas māsas. Viena no tām — Līze — ir precējusies ar Frīdrihu Šancbergu,<sup>116</sup> komponista Pētera Šancberga<sup>117</sup> brāli, kas arī izskaidro, kāpēc vēlāk varēja rasties mīts par Annu Auberģi, dzim. Pilsētnieks, kā komponista māsu.

Jānis Pilsētnieks tātad ir kļuvis par vienīgo Stuburu/Ozoliņu īpašnieku, taču ar lielu apgrūtinājumu nastu. 1894. gadā Stuburu/Ozoliņu mājas ir apgrūtinātas ar:

- 1) obligāciju no 1886. g. 21. augusta par labu Kārlim Mekleram par summu 2000 sudraba rbļ.;
- 2) ķīlu zīmi no 1892. g. 4. augusta par labu Kārlim Teņa d. Bošvehteram par summu 900 sudraba rbļ., ar 7% gadā.<sup>118</sup>

---

<sup>116</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/195/book/3058.html>, 13. lp.

<sup>117</sup> Garofali, Polis, Tīmšāns, 2007, 43.–45. lpp.

<sup>118</sup> LVVA, 218. f., 2. apr., 5059. l., 14. lp.

1895. gadā vēl figurē ķīlas zīme par 3900 rubļiem,<sup>119</sup> turklāt nekļūst īsti skaidrs, vai šī ķīlas zīme iegādāta, lai dzēstu iepriekšējo parādu, vai iegādāta papildus. Katrā gadījumā 1898. gadā oficiāli reģistrētais aizdevums ir 5200 rubļu, par ko procentos jāmaksā 137,80 rubļi pusgadā.<sup>120</sup> Šis nelielais ieskaits skaidri rāda, ar kādām grūtībām bija jācīnās Jānim Pilsētniekam.

## Marija Aubergis kļūst par Mariju Pilsētnieks

1901. gada 2. martā Jānis Pilsētnieks un Marija Pilsētnieks, dzimusi Līnevalds (*Lienewald*), adoptē Mariju Aubergī.<sup>121</sup> Tātad, Marijas vecākiem vēl dzīviem esot, Jānis Pilsētnieks ar sievu adoptē Jāņa māšas Annas meitu. Šis fakts ģimenes nostātos tiek saistīts ar tūlītēju mantojumu/dāvinājumu un iegātņa meklējumu,<sup>122</sup> taču Marija adopcijas brīdī ir tikai 16 gadus veca, un dāvinājums, kā arī kāzas notiek vairākus gadus vēlāk.

---

<sup>119</sup> Turpat, 32. lp.

<sup>120</sup> Turpat, 65. lp.

<sup>121</sup> LVVA, 990. f., 1. apr., 10. l., 107. lp. Pats adopcijas dokuments nav atrasts, bet šajā dokumentā atrodama norāde uz adopcijas faktu un datumu.

<sup>122</sup> *Pilsātņiekiem bērnu nebija un abi bijuši labi gados. Lai glābtu māju no ūtrupes (pārdošanas) un pašiem nebūtu jāaiziet ar to, kas mugurā, un ceļa spieķi rokā, tad viņi adoptēja manu māti (dzimusi Marija Aubergis), kurai bija abi vecāki, un māju norakstīja viņai, cerēdami, ka viņa atradīs dūšīgu un saprātīgu iegātņi, tā paglābjot māju no izūtrupēšanas un pašiem būs vecumdienu iztika (V.R. atmiņu manuskripts, 9. lpp.).*

Jānim un Marijai Pilsētniekiem savu bērnu nav, tāpēc nav brīnums, ka viņi vēlas sev kādu mantinieku un palīgu vecumdienās (adopcijas brīdī Jānim Pilsētniekam ir 56 gadi, viņa sievai Marijai — 46). Marija Auberģis/Pilsētnieks un viņas vecāki dzīvo vienā mājā ar Pilsētniekiem arī turpmāk. Šāda adopcija, ka bezbērnu pāri (arī vieninieki) adoptē vēl dzīvu vecāku bērnu, arhīvu materiālos sastopama ik pa laikam.<sup>123</sup>

Kad tieši Marija Auberģis apprec Pēteri Jēkaba dēlu Rozentālu (dzimis 1876. g. 3. augustā) no Oļu muižas, nav zināms, jo tieši par 1905.–1906. gadu trūkst ļoti daudz dokumentu Kārdabas baznīcā (Pēteris Rozentāls ir pareizticīgais). Taču 1906. gada 3. novembra dāvināšanas dokumentā Stuburi tiek dāvināti Marijai Rozentāls, dzimušai Pilsētnieks [*Patiesībā — dzimušai Auberģis. — A.P.*], un nejauši uziets ieraksts Cesvaines baznīcas grāmatā no 1905. gada 5. jūnija<sup>124</sup> uzrāda Mariju Rozentāls, dzimušu Pilsētnieks, kā kumu. Tātad jau 1905. gada jūnijā Marija un Pēteris bija precējušies. Kusas pagastā un apkārtnē noteikti bija zināms fakts, ka Pilsētnieki adoptējuši radnieku meitu, kas bija potenciāla Stuburu pusmuižas mantotāja. Tādēļ ģimenes nostāstos saglabātais bildināšanas apraksts ir ļoti ticams.

---

<sup>123</sup> 1880. gada 30. janvārī atraitne Edde Lihwald ar savu aizstāvētāju Reini Jurjān, kam pašai sava dēla nav, pieņem sev par dēlu sava brāļa Jāņa Jurjāna dēlu Pēteri, kas vēl nav desmit gadu vecs. Un ar to ir mierā tā Pētera miesīgi vecāki Jānis Jurjāns un Maja Jurjān. Rein Jurjān galvo, ka atraitne Edde Lihwald to bērnu uzaudzēs kā pienākas [*Visi pieminētie ievilkusi trīs krustus. — A.P.*] (LVVA, 1270. f., 2. apr., 2. l., 37. lp. o.p.).

<sup>124</sup> <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/187/book/34112.html>, 42. lp.



## Marija Pilsētnieks meklē iegātņi

Par mātes un tēva iepazīšanos V.R. sniedz ļoti kolorītu stāstījumu:

*Mātei izdevās atrast dūšīgu, strādīgu dzīves līdzgaitnieku, manu tēvu. Kad viņi apprecējās, nezīnu, bet tas varēja būt ap 1906.–7. gadu, jo mans vecākais brālis ir dzimis 1909. gadā. Interesanta ir mātes iešana, iegātņi meklējot. Atstāstīšu, kā tēvs reiz mums, bērniem, kādā ziemas vakarā to attēloja. Māte pati par to nekad nav runājusi, tamdēļ mēs, bērni, arī neko neuzzinājām par jūtām un domām, kādas viņa pārdzīvojusi šinī ceļojumā. Māte nekad nav stāstījusi par savu pagātņi. Tā man nezināma. Drusku vairāk zīnu par tēva pagātņi.*

*Māte bija iecerējusi manu tēvu, kurš tanī laikā strādāja blakus pagastā, Oļu muižā, par priekšstrādnieku. Bijis agrīns pavasaris, tuvojies sējas laiks, vajadzējis pasteigties, lai graudus laikā iekaisītu zemē un rudenī būtu ko pļaut. Māte devusies ceļā uz Oļu muižu ar satrauktu sirdi, kā jau tādā reizē, un lūgusi klusībā Dievu, lai gājiens būtu ar panākumiem un cerības nepieviltu. Šaubas mākūšas prātu, ja tēvs bildinājumu atsaka, ko tad?*

*Oļu muiža atradās kādus 4 km no Stuburiem. Pēdējā ceļa posmā bija jāiet cauri t.s. Spaļu eglītēm (jaunaudze). Tur atradās stāvs paugurs, kuram vienā pusē auga kupla egle. Kad māte sasniegusi Spaļu eglītes, uznākusi neliela tūce un sācis stipri līt. Māte meklējusi glābiņu zem kuplās egles, bet, kad lietus pārgājis, viņa tomēr salījusi slapja. Arī ceļš bijis ar pļanškām. Nonākot Oļu muižā, paskats nebijis iepriecinošs: galvas lakatiņš pielīpis pie matiem, no jaciņas un kleitiņas ar pilējis ūdens, kurpes izmirkušas, jo nevarējis taču ierasties kailām kājām (manā pusē gan sacīja plikām kājām) un*

kurpes turēt rokā. Tēvs sacīja, ka viņa izskatījusies kā ūdenī samērcēta vārna. Atpakaļ griezties arī negribējusi. Domājusi, kas būs, tas būs! — ienākot muižā, pirmo satikusi pārvaldnieku Dreimani un jautājusi pēc Pētera Rozentāla. Pārvaldnieks ievēdīs pili māti un pats aizgājis meklēt Pēteri. Mātei sēdot, drīz uz grīdas parādījusies maza ūdens pelķīte. Dūša bijusi papēžos. Viņa pavirzījusi krēslu tā, ka pelķīte atradusies zem sēdvietas un garie lindraki noseguši skatu no priekšpusēs.

Pārvaldnieks, saticis Pēteri, sacījis, ka viņu gaidot skaista sieviete no Kusas pagasta Stuburu mājām (māte jaunībā tiešām bija skaista sieviete, spriežot pēc kāzu uzņēmuma). Abi prātojuši, kas varētu būt iemesls? Kāpēc skaistā sieviete nākusi? Vienojušies, ka viņa aicinās Pēteri uz Stuburiem par iegātņi. Ja tas izrādītos pareizais iemeslis, Pēteris jautājis pārvaldniekam, ko lai viņš tādā gadījumā atbildot? Pārvaldnieks devis padomu bildinājumu pieņemt un pārcelties uz Stuburiem par iegātņi, sacīdams: “Pēter, tev taču nekas nepieder, izņemot to, kas mugurā, un pāris rubļu maciņā. Tu neko nevari zaudēt, tikai iegūt! Es tev sākumā palīdzēšu, cik varēšu, galvenais ar sēklu.” Tad abi devušies uz pili, kur māte viņus gaidījusi satraukumā un neziņā.

Domāju, ka mātei šī izdarība nebija viegla. Viņas lielā “trumpa” bija viņas lielā saimniecība (202 pūrvietas) Stuburi, kuri tagad viņai piederēja. Tanī laikā tie varēja kuru katru vienstāvošu vīrieti vilināt. Abiem ienākot, māte piecēlusies un stādījusies priekšā, un pārvaldnieks, iepazīstinājis ar Pēteri, aizgājis. Māte atvainojusies par savu izskatu un tūlīt sacījusi nākšanas iemeslu. Tēvs bez ilgas domāšanas arī devis piekritošu atbildi. Tad Pēteris pasaucis pārvaldnieku un pastāstījis vienošanos. Pārvaldnieks atnesis viņu un trīs glāzes un sadzēruši derības. Vai māte tēvu pazinusi agrāk, nezinu.

*Tā kā pavasara darbi saimniecībā negaida, tad arī tūlīt norunāta kāzu diena, lai Pēteris varētu pārcelties uz Stuburiem un sākt saimniekot. Dreimanis solījumu turējis un sākuma gadus palīdzējis, cik varēdams. Tēvs viņu pieminēja kā ļoti labu cilvēku.*<sup>125</sup>

## Stuburtēvs un Stuburmāte dēlu atmiņās

Par tēvu Pēteri Rozentālu dēls Arijs raksta:

*Tēvs jau jaunībā atstājis tēva sētu un aizgājis pasaulē, jo viņa ģimenē bija trīs brāļi un viena māsa. Tēvs bija piesaistījies pie būvdarbiem un palicis par īstu mūrnieku. Pēc tam nonācis Rīgā, kur viņš gājis un nobeidzis Vācu Amatnieku skolu, jo domāju, ka šajos laikos latviešiem tādu nebija. Pēc tam viņš ir uzdienējis un strādājis pie vairākiem krievu arhitektiem par būvju vadītāju jeb, kā toreiz sauca, par “Pulieri”, tad vēlāk viņš ir nonācis Oļu muižā par muižas pārvaldnieku. Oļu muiža bija mūsu kaimiņos.*<sup>126</sup>

Otrs dēls Vilis raksta:

*Tēvs bija liela auguma vīrs, parestiem tumšiem matiem, tikpat garš kā es, 6 pēdas un 3 collas, drukns. Svēra 17 pods = 138 kg (pods ir veca krievu svara vienība, 8,14 kg). Runāja, ka šinī apkārtnē esot tik divi lieli vīri (domāju svarā) Stuburu Rozentāls un Grāva dzirnavu īpašnieks Štrauss. [...] Tēvam bija kuplas ūsas, kurām abi gali nokarājās uz leju. [...] Tēvs bija strādīgs, rītos*

---

<sup>125</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 9.–12. lpp.

<sup>126</sup> A.R. atmiņu manuskripta nod. “Stuburi”, 4. lpp.

*pirmais augšā un vakaros pēdīgais gultā. Bija stingrs, varbūt pat par stingru pret mums bērniem. Arī dabā pastraujš. Paskops nevietā. Pipēja papirosus, labprāt iedzēra glāzi alus vai vīna, bet krogā nekad negāja. Mīlēja dziesmas un mūziku.*<sup>127</sup>

Par māti V.R. raksta:

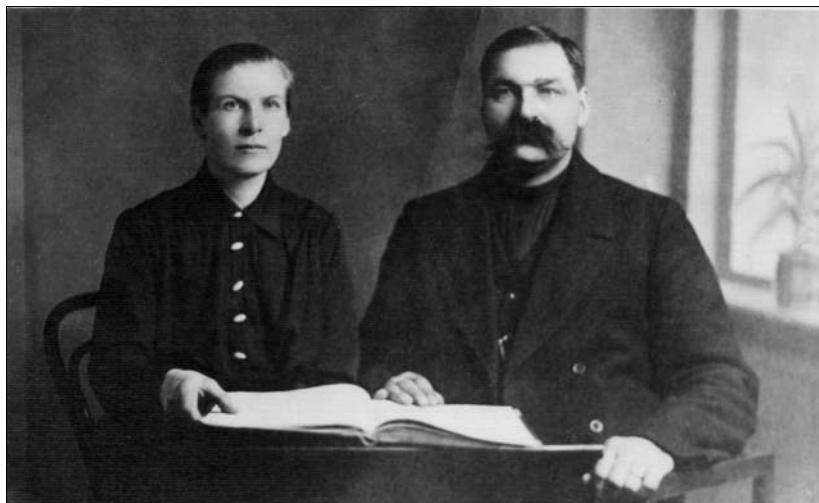
*Māte bija smuidra auguma, zilām acīm, blondiem matiem, kuras sapina bizē un saritināja uz pakauša, saspraužot adatām. Viņai bija atklāts skats, neuzbāzīgs, kas iedvesa mieru. Plānas, it kā sakniebtas lūpas, kas liecināja par spītu, kaut gan spītīga nepavisam nebija. Raksturā mierīga, izlīdzināta, vairāk atturīga. [..] Viņa neteica zaglis, jo tas laikam izklausījās nepieklājīgi, bet mantkārīgs cilvēks. Dievs viņai bija devis mīlu, līdzjūtīgu sirdi. Neviens lūdzējs neizgāja, neko nesaņēmis. Katrus Ziemassvētkus viņa brauca uz pagasta nespējnieku māju apdāvināt tur vecos, kuriem nebija vairs piederīgo. [..]*

*Māte ģērbās vienkārši, bet pieklājīgi. Nelietoja nekādas rotas lietas, ne kaklā karamas, ne pie apģērba spraužamas. [..] Neatceros, ka māte būtu lietojusi kādu smaržu vai pūderi.*<sup>128</sup>

---

<sup>127</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 138. lpp.

<sup>128</sup> Turpat.



Stuburtēva un Stuburmātes fotogrāfija no 20. gadsimta sākuma  
(A.R. apgalvo, ka tā ir kāzu fotogrāfija. Autors nezināms)



Pilsētnieku kapa piemineklis  
Skāķu kapos

## Liktenīgais dāvinājums

1906. gada 3. novembrī Jānis Pilsētnieks dāvina Stuburus/Ozoliņus savai adoptētai meitai Marijai Rozentāls, dzimušai Pilsētnieks. Dāvināšanas līgums<sup>129</sup> (sk. 3. pielikumu) no Pilsētnieku viedokļa ir tālredzīgs dokuments, lai gan rakstīts lielā izmisumā. Tas nodrošina abiem vecajiem Pilsētniekiem vecumdienas un neļauj Marijai bez Pilsētnieku atļaujas nedz ieķīlāt īpašumu, nedz arī veikt citus darījumus ar to.

Marija Rozentāls pieņem šo dāvanu — Stuburus/Ozoliņus, kas patiesībā ir apgrūtināti ar parādiem:

- 1) Vidzemes muižnieku kredītbiedrībai par aizdotām ķīlu zīmēm par kopējo summu 5200 rbļ. (ķīlu zīme par 3900 rbļ., kas nostiprināta 1895. g., un 1300 rbļ., nostiprināti 1897. g.);
- 2) Marijai Anža meitai Pilsātnieks, dzim. Linevalds, ķīlas zīme no 1904. g. par 1500 rbļ.

Dāvinājuma dokumentā parādsaistības formulētas šādi: *viņa pieņem arī šos parādus kā savus personīgos ar varbūt nenomaksātiem procentiem, soda naudu un citām izmaksām, bez atjaunošanas, atbrīvojot dāvinātāju no jebkādas turpmākas atbildības par šiem parādiem, svēti apsolut atbildēt par tiem saskaņā ar kreditoriem dotajiem solījumiem.*

Bez jau minētajiem parādiem dāvanas pieņēmēja (Marija Rozentāls) uzņemas arī dāvinātāja (Jāņa Pilsētnieka) privātos parādus par summu apmēram trīs tūkstoši rubļu un apņemas

---

<sup>129</sup> LVVA, 218. f., 2. apr., 5059. l., 74., 75. lp.

atbildēt par tiem saskaņā ar izdotajām līgumsaistībām, un atbrīvo dāvinātāju no tālākas atbildības par šiem parādiem.

Dāvanas pieņēmeja arī apņemas saviem audžuvecākiem līdz viņu nāvei ierādīt pienācīgu dzīvokli ar apkuri un apgaismojumu vai nu Stuburos, vai Ozoliņos, kur vecāki paši vēlēties, nodrošināt apģērbu un apavus, pieklājīgu uzturu, t.i., pie meitas galda, zirgu ar pajūgu nepieciešamiem izbraukumiem un sīkiem izdevumiem 50 rbļ. gadā. Ja vecāki būs neapmierināti ar uzturēšanu un galdu, tad dāvanas pieņēmejai jāmaksā vecākiem 150 rbļ. gadā. Un, visu beidzot, dāvanas pieņēmejai jāapglabā vecāki kā pienākas un jāuzliek kapa pieminekli.

Pēc ģimenes nostāstiem, adopcija un dāvinājums darīti tieši šo parādu dēļ, jo citādi saimniecība būtu pārgājusi aizdevēju rokās un vecajiem Pilsētniekiem būtu jādodas uz nabagmāju.<sup>130</sup> Taču notikumu secība ir šāda: vispirms Marija tiek adoptēta 1901. gadā, tad seko kāzas ar Pēteri Rozentālu kaut kad pirms

---

<sup>130</sup> Sk.122. atsauci. Vēl: *Kaut kādu iemeslu dēļ Stuburu mājas esot nonākušas maksājumu grūtībās. Es domāju, ka šajā laikā Pilsētnieks [domāts Jēkabs Pilsētnieks. — A.P.] jau bija miris un mājām vajadzēja saimnieka. Vilis zināja stāstīt, ka Pilsētnieks esot izrakstījis parāda zīmi un otra puse tam pielikusi vienu nulli klāt. Varbūt, ka bija arī kāda patiesība, bet man gan liekas, ka mājām vienkārši vajadzēja saimnieka. Tad māte esot aizbraukusi pie mūsu tēva uz Oļu muižu un piedāvājusi mājas un savu roku kā dāvanu. [...] Noruna bijusi vairāk vai mazāk kā kāds tirdzniecības līgums. Tēvs bija ar mieru pārņemt saimniecību, bet tad vajadzēja norakstīt mājas uz viņu vārdiem. Un tā tad arī noticis. Stuburi, 84 ha, norakstīti uz mātes vārdu, un Ozoliņi, otras mājas, kuras bija blakus Stuburiem — 28 ha lielas, norakstītas uz tēva vārdu. Tādā veidā sākusies jaunā saimniecība Stuburos (A.R. atmiņu manuskripta nod. "Stuburi", 4. lpp.). [Šeit atmiņu autors kļūdās, jo Stuburi/Ozoliņi tika dāvināti audžumeitai Marijai Rozentāls, savukārt Marija Rozentāls dāvināja Ozoliņus savam vīram Pēterim Rozentālam tikai 1922. gadā (sk. LVVA, 2056. f., 1. apr., 18380. l., 7.–9., 24. lp.).— A.P.]*

1905. gada jūnija, un dāvinājumu Marija saņem kā Marija Rozentāls 1906. gada beigās.

Nav nekādu liecību par to, kā 21 gadu vecā Marija jutās ar šo “lielo” mantojumu. Varbūt viņa īsti neapzinājās, ko tas nozīmē? Bet varbūt viņai bija tik liela dūša, ka viņa nešaubījās par to, ka tiks galā ar šo nastu kopā ar savu Pēteri? Protams, viņa nevarēja nojaust, kādas sekas šim mantojumam būs viņas dzīvē nākotnē, izdzīvojot Latvijas vēstures pavērsienus. Taču, raugoties uz šo mantojumu no racionāla cilvēka skatpunkta, tas jau dāvinājuma brīdī šķiet šaubīgs, lai neteiktu negodīgs. Skatot salīdzinājumā gan Pilsētnieku, gan citu māju saimnieku parādu dokumentus no tiem laikiem, šī parādu nasta nav pieveicama. Ja jau Pilsētnieks ar to netika galā, kā lai to pieveic divi jauni, nepieredzējuši cilvēki? Rodas jautājums, vai nebija kādas norunas ar radiem un citiem iesaistītajiem, kas šo parādu un pienākumu nastu varēja dalīt un pārvērst to tādā kvalitātē, ka abi jaunie cilvēki saredzēja iespēju ar to tikt galā? Šis jautājums paliek neatminēta mīkla.

Pēc dēla V.R. atmiņām:

*Pirmie gadi Stuburos tēvam un mātei bijuši ļoti grūti un neziņas pilni, jo baidījušies, vai varēs paspēt laikā nomaksāt parāda mēnešmaksas. Kāda padosies raža, vai paaugs kustoņi un varēs kādu pārdot? Jautājumi, kas nodarbinājuši prātus katru dienu. Pirmos gadus sējuši daudz linu un visur pārdevuši. Dzīvojuši ļoti taupīgi, krājuši katru kapeiku. Kādreiz māte sacīja, ka viņa divu gadu laikā nav nopirkusi pat galvas lakatiņu. [..]*

*Vienā gadā laika apstākļi bijuši nelabvēlīgi un neesot izaudzējuši tik daudz, cik cerējuši, bet parāds negaidījās. Tēvs aizvedis pāris aitas uz Līderes gada tirgu, bet nesaņēmis pietiekami, lai nomaksātu*



*mēnešmaksu. Lūdzis Ģērķu Riteni [..], vai viņš nevarot trūkstošo aizdot (palienēt). Abi aizgājuši aiz kroga, un Ritenis noskaitījis tēvam trūkstošo zelta rubļos, bez lieciniekiem, bez parāda zīmes parakstīšanas.*<sup>131</sup>

Otrs dēls A.R. raksta:

*Mums ir ļoti maz zināšanu par mūsu vecāku pagātņi un izcelšanas, jo šajos laikos neviens par tādām lietām nerunāja un arī neprasīja, visa dzīve grozījās tikai ap darbu un kā labāk iekārtot dzīvi un darba apstākļus, un kā gatavot darba rīkus un visu citu nepieciešamu priekš saimniecības un dzīves uz laukiem.*<sup>132</sup>

Jānis Jēkaba dēls Pilsētnieks miris 1913. gada 21. maijā un apglabāts 26. maijā Skāķu kapos.<sup>133</sup> 1926. gadā miršanas apliecību<sup>134</sup> izsniedza Cesvaines mācītājs sakarā ar vajadzību pierādīt bankā, ka Marijai Rozentāls vairs nav jāgādā par tēvu. Šis dokuments ir interesants no tā viedokļa, ka tajā ir skaidra kļūda. Jāņa Pilsētnieka dzimšanas datums dokumentā netiek minēts, taču rakstīts *nomira un tika apglabāts [..] Jānis Pilsētnieks, dzimis Veļķos, 60 gadus 10 mēnešus vecs*, kas nozīmē, ka viņš būtu dzimis 1852. gada jūlijā, taču visi pārējie dokumenti uzrāda 1845. gada 19. janvāri kā viņa dzimšanas datumu. Šis ir kārtējais piemērs, ka nevar ticēt dokumentos rakstītam.

---

<sup>131</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 141.–142. lpp.

<sup>132</sup> A.R. atmiņu manuskripta nod. "Stuburi", 3. lpp.

<sup>133</sup> Skāķu kapi tiek saukti arī par Oļu kapiem.

<sup>134</sup> LVVA, 2056. f., 1. apr., 201. l., 105. lp.

## Marijas un Pētera Rozentālu dēli — trīs potenciālie Stuburu mantinieki

Marijai un Pēterim Rozentāliem piedzimst trīs dēli: Pēteris — 1908. gada 9. novembrī,<sup>135</sup> Vilis — 1911. gada 27. novembrī, Arijs — 1913. gada 29. oktobrī.

Pēc V.R. ziņām par vecāko brāli, Pēteris beidzis pamatskolu 1921. gadā, saslimis ar vidusauss iekaisumu, un pēc operācijas dzirde bijusi traucēta.<sup>136</sup> Par pārējo Pēteris pats stāsta iesniegumā Kalnbērziņam (sk. 122. lpp.).

Par vecāko brāli V.R. stāsta:

*Mēs ar Ariju vairs nevaram atcerēties, kad vecākais brālis aizgāja no Stuburiem. Garie gadi šinī posmā izdzēsuši atmiņu pēdas. Tas varēja būt laikā, kad sākām studijas, bet drošs nesismu. Mēs arī nezinām aiziešanas iemeslus, tos varam tikai minēt. Ne brālis, ne tēvs ar māti par šo notikumu mums nav stāstījuši ne vārda. Atceros, ka brālis kādu nedēļu nepiedalījās nekādos darbos. Kāds smags, neatrisināms konflikts bija radies brāļa un vecāku starpā. Domāju, brālis gribēja sākt veidot pats savu dzīvi, bija 24–25 gadu vecs, jo cik ilgi tad Stuburos strādās kā bezalgas puisis? Tanī laikā mums piederēja trīs nekustami īpašumi: Stuburi, Ozoliņi (blakus Stuburiem) un ar valdības piešķirto meliorācijas naudu nopirka Gravas dzirnavas. Varbūt brālis prasīja savu mantojuma daļu, pamatu savas dzīves uzsākšanai? Ozoliņos ielika rentnieku un*

---

<sup>135</sup> Par Pētera dzimšanas datumu nav atrasts neviens dokuments. Minēto datumu viņš piemin pats iesniegumā Kalnbērziņam 1954. g. 2. sept.

<sup>136</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 171. lpp.

*Gravas dzirnavās manu krusttēvu. Ja manas domas pareizas, tad kāpēc vienu no minētiem īpašumiem nedeva Pēterim? Mēs ar Ariju savu daļu saņēmām, iegūstot zināšanas. Ja gauži nemaldos, mēs vecākiem sacijām, cik var, lai palīdz nobeigt studijas, tā būs mūsu daļa. Vecāki apsolīja pirmos trīs gadus palīdzēt pilnīgi un pārējos daļēji. [...] Mēs ar Ariju šinī saspīlētajā situācijā noskatījāmies klusēdami. Un ko gan mēs varētu darīt, kādu padomu dot? Un, ja arī mēs savas domas izteiktu, vai kāds tās uzklausītu!*

*Atceros kā šodien. Bija skaista, saulaina rudens pēcpusdienu. Mēs, visa saime, strādājām tīrumā pie Ozoliņiem, pļaujot un kraujot ķirpā auzas, kad redzēju brāli aizejot no Stuburiem ar to, kas mugurā. Viņam rokā pat nebija spieķis, nedz kāds sainītis. Domāju, to redzēja visi, kas rosījās tīrumā. Neviens neteica ne vārda. Ko katrs pie sevis domāja, paliek nezināms. Es ar Ariju nekad neesmu šo notikumu pārrunājis. Katrs savas izjūtas paturēja sevī.*

*Vēlāk uzzinājām, ka Pēteris bija aizgājis uz Meirānu pagastu par saimniecības vadītāju Jūlija Ērgļa lauksaimniecībā. Cik ilgi viņš tur nodzīvoja, nezinu. No turienes Pēteris pārnāca atpakaļ Kusas pagastā un sāka strādāt Vestfāļu uzņēmumā pie Odukalna (vienīgais kalns Kusas pagastā), kur gatavoja ratus, ragavas, lokus un citus lauksaimniecībā nepieciešamos priekšmetus. Cik ilgi šinī uzņēmumā nostrādāja, arī nezinu. No šejienes viņš pārcēlās uz Vestienas pagastu par iegātni "Piejūtos", kur apprecējās ar Elzu Āboliņš.*

*Vēlāk vecāki ar Pēteri salaba un tēvs palīdzēja "Piejūtos" uzcelt jaunu dzīvojamo māju.*

Stāstu par vecāko brāli papildina Mārtiņš Bisters<sup>137</sup> kādā intervijā:

*M.B.: Vēl bij viens jautājums, kas Stuburus ļoti uztrauca. Tas, ka Pēteris domāja precēties ar to Elzu.*

*Intervētājs: Tā bij meita Stuburos?*

*M.B.: Tā Stuburos ilgus gadus strādāja par meitu. Vot tā tas iznāca. Tas viņam [Stuburu tēvam. — A.P.] nepatika.*

*Intervētājs: Cik saprotu, viņš aizbēga ar viņu?*

*M.B.: Nu, ko, tur nevajadzēja bēgt. Tur neviens neķēra viņus, jā. Neviens neķēra. Viņai taču bij pašiem sava, tēva vecākiem bij, māja. Tie ir Piejūti Vestienas pagastā. Nu tad, vienkārši sakot, aizbrauca uz turieni un sagāja kopā. No sākuma jau nu bij tā kā bij. Stuburs nebrauca uz turieni. Un tad kaut kādā reizē tad tie apstākļi izmainījās. Tad tur viņiem tajos Piejūtos tā vecā māja nodega. Nu un tad vienā brīdī notika, ka Stuburs teica: “Nu ko, jāiet palīgā!” Nu un tā, Stuburam bij lieli gājieni. Viņš jau savu vērtību apzinājās. Viņš tā ar sīkumiem nekad nekur nenodarbojās. Tad paņēma, iejūdza trīs pajūgus, salika savus arkļus, ecēšas iekšā. Visu ko iesēt tur, vai nu. Nu rudzus, protams, rudenī sēj tai vasarai. Tad aizbrauca, sastrādāja zemi, saara visur kur. Mēs tur pāris dienas, vai trīs, puiši līdz. Es jau ar, protams, tur līdz. Nu un tā. Un es saku, tad tā lieta kaut kā izmainījās. Un atkal likteņa*

---

<sup>137</sup> Viens no Stuburu saimnieka Pētera Rozentāla labākajiem draugiem, kas nāca no Kusas daudzajiem Bisteriem, dzīvoja Rīgā. Viņa dēls Mārtiņš bija ļoti pieķēries Stuburiem, kur pavadīja visas savas vasaras brīvdienas līdz 1940. gadam. 1941. gada janvārī viņu kā skautu kustības aktīvu dalībnieku 15 gadu vecumā arestēja un izsūtīja uz Sibīriju. Arī Stuburtēvs bija pieķēries Mārtiņam un bieži uzticēja viņam dažādas saimniecības darīšanas.

*ironija. Kad Stuburmāte atnāca no Sibīrijas, viņai taču nebij kur palikt. Viņa palika Piejūtos.*<sup>138</sup>

Par savām un brāļa skolas gaitām V.R. raksta:

*Mēs ar Ariju skolas gaitas sākām 1920. gadā, kad Arijam bija 7 un man 9 gadi. Burtus un boksterēšanu bijām iemācījušies mājā. Tāpat pratām rakstīt burtus pa slīpām līnijām. Mūsu pirmā skola bija Lodes muižā. [...] Viens pats skolotājs darbojās reizē divās klasēs. Man liekas, ka bija tikai divas klases, pirmā un otrā. Vienā klasē uzdeva kaut ko rakstīt, tikmēr otrā klasē nodarbojās ar lasīšanu. [...]*

*Skolotājam bija iezalgans armijas tērps. Tas liecināja, ka viņš tikko bija atgriezies no armijas (dienesta). [...]*

*Gadu mācījāmies, otrā klasē Madonā, viss krievu valodā. [...] Trešo un ceturto klasi nobeidzām Ģērķu skoliņā, Kusas pagastā, soļojot no Madonas uz Stuburiem. [...] Pārcēlāmies uz Kusas pili nobeigt 5. un 6. klasi.*<sup>139</sup>

Kā abi brāļi nonākuši ģimnāzijā, stāsta A.R.:

*Jāņem vērā, ka mūsu tēvs domāja, ka mācīšanās ir jāizdara skolā un ka mājās ir jāpilda mājas darbi, ko viņš arī izmantoja. Tiklīdz bijām mājās no skolas, viņš jau bija sagatavojis kādus darbus priekš mums ar brāļi. Tā tas gāja visu laiku, kamēr vien mēs ieradāmies mājās pie vecākiem. [...]*

*Pēc pamatskolas beigšanas (1927. g.), protams, strādājām pie tēva lauku mājās. Tad vēl mūsu pagastā dzīvoja divi brāļi Āboliņi. [...] Pēteris Āboliņš bija matemātikas skolotājs Madonas ģimnāzijā,*

---

<sup>138</sup> Intervija ar M.B. 2011. gada 19. augustā.

<sup>139</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 171.–175. lpp.

*un viņa brālis Jānis Āboliņš bija ķīmijas skolotājs Rīgas pirmā pilsētas ģimnāzijā. Bet pa brīvdienām un vasaras laikā abi viņi bija tēva mājās un palīdzēja lauku darbos. Šajā vasarā kādā vakarā Jānis Āboliņš ieradās pie mūsu tēva uz pārrunām, un, kā mēs vēlāk dabūjām zināt, viņš esot tēvu pārliecinājis, ka lai sūta bērnus tālāk skolā, uz ģimnāziju un, ja iespējams, tad uz Universitāti. No sākuma tēvs nebijis sevišķi iepriecināts, jo viņa doma bija, ka mēs, trīs puikas, būsīm ļoti labi un dūšīgi lauku strādnieki, kas mēs arī bijām, kad dzīvojām mājās. Tomēr Āboliņš tēvu pārliecinājis, ka, ja viņš nesūtīšot dēlus skolā, kurš tad to vēl darīšot, jo mūsu mājas bija lielākās visā pagastā un bija ļoti labi nostādītas. Var būt, ka Āboliņš deva arī mazliet lepnuma sajūtu tēvam, jo viņš esot pieminējis, ka daži jaunsaimnieku bērni iešot noteikti uz ģimnāziju un tādā gadījumā nebūtu visai labi, ja viņa bērni paliktu mājās un neietu skolā.<sup>140</sup>*

Taču Stuburtēvs nav atkāpies ne soļā, lai atbrīvotu dēlus no mājas lauku darbu pienākumiem.

Turpinājumā no A.R. atmiņām:

*Protams, atkal katru brīvlaiku pavadījām mājās pie tēva strādājot. Tas bija arī vasaras brīvlaikā. Tāda lieta kā brīvdienas mūsu ģimenē neeksistēja. Katru brīvdienu tēvs bija izdomājis, ko darīs un cik ilgi tas paies. Parasti ziemā vajadzēja vest mājās sienu no lauku siena šķūņiem, kas aizņēma vairākas dienas, tad vajadzēja vest mājās malku, balķus, žagarus, malku pagastam un pienotavai un daudzi citi mājas darbi. Tad, kad brīvlaiks bija pagājis, tad ar lielu prieku devāmies atpakaļ uz skolu.<sup>141</sup>*

---

<sup>140</sup> A.R. atmiņu manuskripta nod. "Skolas gaitas", 3.–5. lpp.

<sup>141</sup> Turpat, 4. lpp.

Tēvam nav bijis pa prātam, ka abi jaunākie dēli dodas uz Rīgu studēt. Viņš ļoti labi sapratis: ja dēli aizies uz Rīgu, atpakaļceļa uz Stuburu saimniecību nebūs. Var jau saprast, ka viņam tas sagādāja gan galvassāpes, gan arī sirdssāpes. Abi ar sievu viņi bija izvilkuši Stuburus no parādu jūga, iekārtojuši plaukstošu saimniecību. Trīs dēli izaudzināti, un neviens no viņiem negrib pārņemt saimniecību. Rūgta atziņa. Abiem vecākiem bija trīs klašu skolas izglītība, mūžs pavadīts smagā fiziskā darbā, un tagad dēli bēg no šī darba, bēg prom uz Rīgu! Kas palīdzēs Stuburos? Neviļus prātā nāk Andrieva Niedras “Līduma dūmos”, kur divi vecā Strautmaļa dēli, inženieris un mācītāja kandidāts, nonāk ļoti nopietnā konfliktā ar baronu Zandenu. Dēli nepiekāpjas Zandena prasībām, un Zandens aiz atriebības izliek vecos Strautmaļus no mājām.

Strautmaļu tēvs saka:

*[..] Man jau nav tādas skolota cilvēka saprašanas. Es visa tā nevaru apķert. Tē, lūk, es redzu visus tos laukus, kurus esmu mīdījis pēdu pie pēdas savā mūžā ... adata ar te nevarētu nokrist tādā vietā, uz kuras mana kāja vēl nav bijusi.*<sup>142</sup>

Un turpinājumā:

*“Kam man bij laist tevi un Vili skolā!” tēvs par brītiņu atsāka; trīs tādi dēli par strādniekiem ... par muižu mēs pataisītum Strautmaļus. Un tagad?*<sup>143</sup>

Ne Stuburtēvs, ne Stuburmāte citu dzīvi nepazīna kā darbu no rīta līdz vakaram. Universitāte, Rīga bija viņiem svešas. Šajā

---

<sup>142</sup> Niedra, 1948, 164. lpp.

<sup>143</sup> Turpat, 165. lpp.

sakarībā parādās vēl kāda interesanta lieta, proti, “cīņa” starp vecsaimniekiem un jaunsaimniekiem. Vecsaimnieki sevi uzskatīja par kaut ko labāku. Šis ir arī Stuburtēva vājais punkts, ko abi dēlu skolotāji izmantoja izglītības labā. Ja jaunsaimnieki var, tad vecsaimniekam jāvar bez vārda runas. Darbaspēks saimniecībā bija vajadzīgs ik dienu, un A.R. vairākkārt savās atmiņās uzsver, ka tēvs nesaprata, kas ir mācīties, ka arī tas ir darbs, kam vajadzīgs laiks. Stuburtēvam darbs bija tikai fiziskais darbs.

Šādi jaunākais dēls A.R. attēlo cīņu, lai dēliem atvērtos ceļš uz studijām:

*Pēc vidusskolas beigšanas, protams, atgriezāmies tēva mājās pie lauku darbiem. Mums arī nebija formāls izlaišanas akts, bet pēc Gatavības apliecības aizbraucām ar velosipēdu uz Madonu un tur skolas kancelejā pievācām savas apliecības. Tā viena skola bija nobeigta. Mēs abi ar Vili jau labu laiku plānojām par iešanu uz Universitāti, bet mums nebija ne mazākās jausmas, ko tas nozīmē un kā tā lieta vispār tiek kārtota, kā mācības notiek Universitātē un vispār par dzīvi Rīgā. Mēs abi bijām mazliet kā naivi lauku bērni.*

*Vasarā vajadzēja strādāt ļoti daudz un varbūt arī smagi, jo Stuburos šajā laikā bija tikai viens algots puisis un tas pats ne visai apķērīgs, bet tādi bija tie laiki. Siena laikā vajadzēja būt jau uz siena pļavas pirms četriem rītā un vakarā nobeidzām ap desmitiem, kad bijām ļoti noguruši un gājām kopā uz vāgūža augšu, kur jau bija siens, un tur mēs gulējām. Kas tās bija par skaistām naktīm, miegs nāca ļoti labi, un neviens mūs netraucēja. Tās skaistākās dienas šajā laikā bija, kad rītā pamodāmies un nebija jāiet uz siena pļavu, jo, lūk, lija lietus un tad varējām gulēt līdz brokastu laikam. Tās bija skaistas dienas. Nu tagad tālāk par skolas gaitām.*



*Man liekas, ka tēvs vēl nebija nolēmis visā visumā, ko ar mums darīt, vai laist uz Universitāti vai ne. Tik daudzi viņam bija saprašanas, ka, ja mēs ar Vili ejam tālāk skolā, tad mēs nekad atpakaļ uz Stuburiem nenāksim. Par šādām lietām mūsu ģimenē nekad un neviens nerunāja, varbūt, ka kādā brīdī tēvs ar māti kaut ko pārrunāja, bet šaubos, māte visā visumā bija mūsu pusē, un domāju, ka viņa mūs saprata daudz labāk kā tēvs, bet tās ir tikai manas domas. Tad beigās ar kādām grūtībām pierunājām tēvu, ka, lai iesniegtu lūgumu Universitātē, mums vajag veselības apliecības. To tēvs noorganizēja, jo šajos laikos aprīnķa ārsts bija Lesenieks, un viņš dzīvoja Cēsvainē, kādus 14 kilometrus no mūsu mājām.*

*Tā arī vienā dienā, kad varējām atlicināt darba laiku, tēvs mūs abus ar Vili veda uz Cēsvaini. Es kā tagad atceros, ka visu garo ceļu gabalu mēs neviens nepārmijām nevienu vārdu, ne mēs ar Vili savā starpā, ne arī ar tēvu. Es vēl arvien domāju, ka viņš ļoti cīnījās ar sevi, vai laist mūs abus uz Rīgu skolā un zaudēt divus spēcīgus un lētus darba cilvēkus. Darba ziņā mēs bijām ļoti svarīgi. [...] Man liekas, ka tēva domas bija tagad dalītas: viņa darba spēki un lepnums, kuru viņam iepotēja abi skolotāji Āboliņi. Un beigās laikam lepnums uzvarēja, un mums atļāva iet uz Universitāti.*

*Kas vēl piedeva klāt kādu labumu, ka mēs ģimnāzijā pēdējos trīs gadus dzīvojām kopā ar Jūliju Zālīti. Viņa vecāki bija rentnieki, neatceros to vietu, bet varbūt kādus 10 vai 12 kilometrus uz Piebalgas pusi. Mēs tur vasarā ar Vili aizbraucām ar velosipēdiem ciemos, un viņš teica, ka vecāki ir nolēmuši viņu sūtīt uz Universitāti. To mēs arī pastāstījām mājās tēvam, un domāju, ka tas palīdzēja viņam izšķirties, ko darīt. Bet ar to visa lieta vēl nebija galā.*

*Lai tiktu Universitātē, vajadzēja izturēt iestāju eksāmenus. Un šajos laikos konkurss bija liels, tā Inženieru fakultātē bija 1:3*

*un Veterinārmedicīnas fakultātē 1:5. Mēs to labi zinājām, bet šajā vasarā nevienam nebija laiks par to domāt vai kaut ko darīt. Viss grozījās ap lauku darbiem, ne kaut kādiem skolas darbiem. Tēvs vienmēr domāja, ka mācīšanās pieder pie skolas un brīvais laiks pie darba. Ārpus skolas laika mācīšanās nav vajadzīga. Un tā tas arī notika. [...] Mēs zinājām eksāmenu dienu un, kā tagad atceros, ka mēs ar Vili bijām uz labības lauka līdz pat launaga laikam, kad māte sauca mūs mājās, tad bija iztaisīta vanna, nomazgājāmies un saģērbāmies, un tad mūs aizveda uz Madonas staciju. [...] Protams, ka, no lauku darbiem nākdami, mēs nevienu eksāmenu neizturējām un skumji un nolaidušies braucām mājās, lai atkal turpinātu lauku darbus.<sup>144</sup>*

Vidējais brālis uzsver, ka pat uz zaļumballēm zēni netika, jo bija jāstrādā. Šis piemērs arī rāda, ka taupība un darbs, ko tradicionāli uzskatām par tikumu, var arī kļūt par netikumu, ja to pārspilē:

*Cik atceros, tikām apmeklējuši tikai vienu zaļumu balli. Laukos zaļumu balles notika svētdienas pēcpusdienā. Pirmdien četros bija jāceļas un jābūt siena pļavā. Traucēja arī transports, jo pa trim brāļiem bija tikai viens divritenis, kaut gan apstākļi atļāva iegādāties otru vai pat divus.<sup>145</sup>*

---

<sup>144</sup> A.R. atmiņu manuskripta nod. "Uz Universitāti", 5. lpp.

<sup>145</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 24.–25. lpp.

## Stuburu “ceturtā dēla” atmiņas

M.B., Stuburu saimnieka drauga dēls no Rīgas, kas pavadījis visas savas brīvdienas līdz 1940. gadam Stuburos, stāsta,<sup>146</sup> ka visi apkārtnē pazinuši Stuburu zirgus. Pats Stuburtēvs, Pēteris Rozentāls, teicis, ka *zirgi jādzen ar auzām, nevis ar pletni*. Reiz Stuburtēvs lūdzis, lai M.B. nomaksā pagastmājā nodokļus. M.B. gribējis aiziet kājām pa taisno, jo nebijis tālu, taču Stuburtēvs teicis, ka nav jāiet kājām, ne arī ar velosipēdu, jo viņš nāk no Stuburu mājām, tādēļ iejūdzis līnijdroškā savu mīļo ķēvīti Intu. Citreiz M.B. likts aizbraukt pie Zaļmeža pēc naudas, jo viņam pārdoti Stuburu lopi. Kad M.B. aizbraucis, Zaļmežs atpazinis Stuburu zirgus, bet nav gribējis uzticēt svešam naudu, tādēļ zvanījis,<sup>147</sup> lai pārliecinātos. Arī M.B. tēvs centies Stuburtēvu pārliecināt, ka dēli jāšūta skolās.

Kā atceras M.B., Rozentāli bija saistīti gan ar Cesvaines luterticīgo baznīcu, gan ar Kārdabas pareizticīgo baznīcu. Praktiski tas izpaudies tā, ka Stuburtēvs lūdzis M.B. aizbraukt un nomaksāt baznīcas nodokli vispirms uz Cesvaini — luterticīgo draudzei, pēc tam uz Kārdabu — pareizticīgo draudzei.<sup>148</sup>

Stuburos vienmēr bijis daudz darba, toties darbaroku vienmēr trūcis. Tādēļ puikam, M.B., esot uzticēts vest pienu uz Ģērķu pienotavu. Protams, Stuburtēvs iepriekš sazinājies ar pienotavu. Graudi vesti uz dzirnavām Zelgauskā.

---

<sup>146</sup> Intervija ar M.B. 2011. gada 19. augustā.

<sup>147</sup> Arī V.R. atmiņās atrodama nedatēta interesanta detaļa, domājams, no 30. gadu sākuma, kur viņš stāsta, ka Kusas pagastmājā atradusies telefona centrāle. Stuburos un arī vairākās citās Kusas saimniecībās bijis telefons (V.R. atmiņu manuskripts, 26. lpp.).

<sup>148</sup> Intervija ar M.B. 2011. gada 19. augustā.

M.B. arī apstiprina, ka nevienam no dēliem nav gribējies strādāt laukos: *Nevienam. Nevienam neinteresēja, jā. Jo viņi, godīgi sakot, tur bēga projām. Es taču visas tās lietas zinu. Pirmo gadu, kad viņi studēja, jā, nākošajā vasarā viņi visi bija Stuburos. Ziniet, Stuburos jau bij tā, ka tur visi strādāja. Tagad to pirmo vasaru Vilis ar Ariju tais Stuburos nostrādāja. Nākošajā vasarā nebija ne viens, ne otrs vairāk. Un Pēterim interesēja kokapstrādes specialitāte, galdnieks.*<sup>149</sup>

Par Pēteri M.B. vēl piebilst: *Un te viņš beidza kādas divas arodskolas. Viena, kas bija Rīgā tur netālu no, kur ir “uteņu” tirgus, jā. Un tur ir ģimnāzijas, kaut kādas skolas, un tur bija arodskolas ar. Tās bija tādas ļoti prestižas. Un tur bija viena par galdniecību un otra — to viņš pabeidza, kur ratus un ragavas, un zirga lokus locīt un riteņus var taisīt, visu šito, kā tur kokus var sautēt un tā tālāk, un tā tālāk.*<sup>150</sup>

## Starpkaru gadi Stuburos

1920. gadā sakarā ar muižu un arī muižnieku kredītiestāžu likvidēšanu tiek norakstīti Stuburu parādi 5200 rubļu apmērā,<sup>151</sup> kas, protams, nozīmēja lielu atslogu Rozentālu ģimenei.

Jau ap 1915. gadu Marija Rozentāle mēģināja norakstīt Ozoliņu mājas savam vīram, taču ceļā stājās dažnedažādi admi-

---

<sup>149</sup> Intervija ar M.B. 2011. gada 19. augustā.

<sup>150</sup> Turpat.

<sup>151</sup> LVVA, 2056. f., 1. apr., 201. l., 73. lp.; 218. f., 2. apr., 5059. l., 103. lp.

nistratīvi šķēršļi. Tādēļ tikai 1922. gadā Marijai izdodas noslēgt Ozoliņu saimniecības dāvinājuma līgumu ar savu vīru.<sup>152</sup>

Cits ievēribas cienīgs notikums šajā laikā bija meliorācija.<sup>153</sup>  
Par to stāsta A.R.:

*Tagad vēl par meliorāciju. Mūsu pļavas bija samērā zemas, un daudzas no tām bija mitras. Lai uzlabotu zāles augšanu un lai varētu visas pļavas apstrādāt ar mašīnām, tas ir, ar pļaujmašīnu, ārdāmo mašīnu un grābekli, tad šīs pļavas vajadzēja nosusināt. Šādai vajadzībai izveda pļavu meliorāciju. Sastādīja meliorācijas plānu, un tad vajadzēja rakt grāvjus un likt drenas. Šādām vajadzībām Latvijas zemes banka aizdeva naudu uz ļoti zemiem procentiem, es nevaru īsti pateikt, cik lieli procenti bija, bet domāju, ka šī likme bija 2½ % gadā. Tā bija ļoti zema likme. Naudu tēvs aizņēnās un maksāja atpakaļ bankai no parastiem saimniecības ienākumiem, bet meliorācijas darbus izveda pakāpeniski un maksāja atkal ar parastiem ienākumiem. Drenas gatavojām un likām paši, grāvjus raka viens krievs, kurš te strādāja katru gadu, un tādā veidā tēvs naudu noguldīja kādā vietējā krājkasē, un tur viņa arī palika. Neviens no ģimenes to neizlietoja, pat vienu santīmu. Bet toreiz bija tādi laiki, un mums ar to vajadzēja samierināties. Es domāju, ka daudziem mūsu lauksaimniekiem trūka labas saimniecības vadības zināšanas. Pēdējos gados gan parādījās daži pat tā sauktie jaunsaimnieki, kuriem bija labāka izglītība un zināšanas, un sāka labāk un ekonomiskāk saimniekot. Bet tas viss tagad pieder pagātnei.<sup>154</sup>*

---

<sup>152</sup> LVVA, 2056. f, 1. apr., 18380. l., 1., 7.–9., 24. lp.

<sup>153</sup> Pēc LVVA, 2056. f., 1. apr., 201. l., 111., 113.–115. lp. (Meliorācija veikta 1934. gadā.)

<sup>154</sup> A.R. atmiņu manuskripta nod. "Stuburi", 5. lpp.

M.B. papildina, ka meliorācijas rezultātā uzlabota pļavu kvalitāte, tāpēc esot vēl pirkti lopi. Stuburos nekāda graudkopība nevarot būt, jo tas esot lopkopības rajons.<sup>155</sup>

Kā varam redzēt no 1935. gada tautas skaitīšanas (sk. 7. tabulu), Jāņa Pilsētnieka sieva Marija 1935. gadā vēl bija dzīva. Nav atrodami dati, kad viņa mirusi (nav Cesvaines baznīcas draudzes grāmatu no šī laika), taču M.B. atceras, ka viņas bēres bijušas grandiozas — bijuši kādi 32 vai 34 pajūgi. Turpinājumā viņš stāsta, ka: *Pilsētniece dzīvoja pašā stūrī (mājas), tikpat kā negāja laukā, viņu sauca arī par pūšlotāju. Kad bija frišāka, viņa ārstēja rozi — ar krītu un zilo papīru. Ap Jāņiem tika vāktas zālītes un taisīti dažādi uzlējumi.*<sup>156</sup>

A.R. stāsta par Stuburu mežu:

*Kā jau pieminēju, tēvs bija ļoti lepns uz savu mežu, kurš tiešām bija skaists. Tad kādā dienā, tad jau mēs ar Vili bijām Rīgā, pie tēva ieradies vietējais mežzinis un sācis apjautāties par mūsu mežu, tēvs viņu vedis cauri mūsu mežiem un ar lielu lepnumu stāstījis par savām bagātībām. Pēc šī gājiena mežzinis teicis: “Bet, Stuburtēv, šis mežs ir samērā mazvērtīgs, jo viņš ir par vecu, koki ir novecojušies, un lielais vairums ir cauri, ar satrūdējušu vidu.” Tās tēvam bijis ļoti liels trieciens, un, lai to pārbaudītu, tūliņ nozāģējuši vairākas lielas egles, un visas bijušas cauras. Pēc tam nākošā gadā tēvs pārdeva vienu daļu no meža, bet to jaunāko, kurš bija vēl veselīgs un nebojāts, pārējos kokus vajadzēja paturēt pašu vajadzībām un tikai malkai. Tā es kādreiz iedomājos arī par strīdu starp jauno un veco Indrānu Blaumaņa “Indrānos”. Oši ir viens no*

---

<sup>155</sup> Intervija ar M.B. 2011. gada 19. augustā.

<sup>156</sup> Turpat.



2010. gada rudens vējgāze Stuburu mežā

*kokiem, kuri ir lietderīgi tikai, kamēr viņi ir samērā jauni un ne pārāk resni. Vēlāk viņi ātri bojājas un paliek mazvērtīgi. Domāju, ka tas varēja būt arī par nesaskaņu Indrānu starpā.*<sup>157</sup>

Šo stāstījumu papildina M.B.: *Pēdējos gados Stuburos pārdeva lielu daļu meža, jo tika konstatēts, ka koki pārauguši. Iztaksēja un pārdeva, ieguva tuvu pie 50 000 latiem. Bet, kā teikusi Stubur-mamma, tad viņa neesot roku pielikusi šai naudai, jo pārskaitīja uz krājkasi, un tur tā arī palika.*<sup>158</sup>

1935. gadā notika tautas skaitīšana. Par Madonas apr. Kusas pagasta Stuburiem atrodamas šādas ziņas:

---

<sup>157</sup> A.R. atmiņu manuskripta nod. "Stuburi", 5. lpp.

<sup>158</sup> Intervija ar M.B. 2011. gada 19. augustā.

Izraksts no 1935. gada tautas skaitīšanas Kusas pagasta  
Stuburu mājās<sup>159</sup>

STUBURI – vecsaimniecība, īpašnieks Rozentāls Marija Istabas – 8, dzeramais ūdens tiek ņemts no pumpja. Apgaismošanas veids – petrolejas lampas. Ateja – ārpusē. Stuburos dzīvoja:					
Rozentāls Marija	1885	Prec.	Pareiztic.	Lauksaimn.	Ģimenes galva
Rozentāls Pēteris	1876	Prec.	Pareiztic.	Lauksaimn.	Vīrs
Aubergis Jēkabs	1855	Atraitnis	Pareiztic.	–	Tēvs
Pilsētnieks Marija	1855	Atraitne	Lutertic.	–	Audžu māte
Dreimanis Marta	1915	Neprec.	Lutertic.	Lauksaimn.	Kalpone
Zīraks Alma	1913	Neprec.	Lutertic.	Lauksaimn.	Kalpone
Jākobijs Pēteris	1887	Neprec.	Pareiztic.	Lauksaimn.	Ģim. galva
Jākobijs Ilze	1855	Atraitne	Pareiztic.	–	Māte

Tajā pašā 1935. gada tautas skaitīšanā redzams, ka vecsaimniecība Ozoli/Ozoliņi pieder Pēterim Rozentālam.<sup>160</sup>

1939. gadā Latvijā — un tajā skaitā Stuburos — tiek veikta lauksaimniecības skaitīšana. Šīs anketas nozīmi nākotnei 1939. gadā neviens nevarēja nojaust. Lai gan jautājumi aptaujā ir diezgan vispārīgi, tieši jautājums, kas norāda uz algotu strādnieku izmantošanu saimniecībā, bija viens no izšķirošajiem 1949. gada izsūtīšanā. Vispār visi notikumi, sākot ar 1939. gadu, bija ar tālejošām negatīvām sekām.

<sup>159</sup> LVVA, 1308. f., 12. apr., 13803. l., 76. lp.

<sup>160</sup> Turpat, 74. lp.



## 1940.–1948. gads

Tūlīt pēc Latvijas okupācijas lielā steigā bija jāievieš tā saucamā padomju agrārā reforma.<sup>161</sup> Līdz 1940. gada 25. septembrim bija jāpiešķir zeme bezzemniekiem un pavisam sīkajām — līdz 10 ha — saimniecībām. Atņemot zemi saimniecībām virs 30 ha un “tautas ienaidniekiem un zemes spekulantiem”, tika radītas 51 762 jaunas 10 ha saimniecības un papildus tika piešķirta zeme 23 321 mazajai — zem 10 ha — saimniecībai.<sup>162</sup> 1940. gada 29. augustā tika sadalītas arī Stuburu un Ozoliņu saimniecības:<sup>163</sup>

8. tabula

1940. gada zemes reforma Stuburos/Ozoliņos

Māju nosaukums	Sadalāmā daļa	Kopplatība	Jaunsaimniecība	Piezīmes
Ozoliņi Nr. 2	Visa māja sadalāma	31,3 ha	10,0 ha	–
Stuburi Nr. 13	–	75,4 ha Atstājamā daļa 30,6 ha	10,0 + 9,8 ha 3,0 ha mežstrādn. zeme	16,1 ha paliek zemes fondā

1940. gada 11. septembrī Kusas pagasta valdes pārstāvis Augusts Kaparkalējs nodeva dzimtas lietošanā jaunsaimniecību 37z ar nosaukumu “Āboli”, kas iedalīta no *Stuburu nr. 13 zemes*,

<sup>161</sup> 1940. gada 29. jūlijā LPSR Ministru kabinets pieņēma Likumu par zemi (Latvijas PSR Ministru kabineta sēžu protokoli: 1940. gada 23. jūlijs–24. augusts, 2008, 184. lpp.).

<sup>162</sup> [http://vip.latnet.lv/LPRA/stranga\\_iek1.htm](http://vip.latnet.lv/LPRA/stranga_iek1.htm)

<sup>163</sup> LVA, 1311. f., 1. apr., 290. l., 2. lp.

*kopplatība 9,8 ha, pilsonim Kleščenokam Artemijam*<sup>164</sup>, bet jaun-saimniecību 33z ar nosaukumu “Augstienes”, kas iedalīta *no Ozoliņi 5,8 ha, Kalna Kaņepēni — 1,0 ha, Purgaiļi nr.14 — 3,2 ha, kopplatība 10,0 ha, pilsonēi Čankai Lidijai*.<sup>165</sup>

No 1941. gada 31. marta tika ieviestas obligātās lauksaimniecības nodevas — jo lielāka zemes platība, jo lielākas nodevas. Faktiski tā bija produkcijas ekspropriācija nodevu veidā — zemniekiem, kuru saimniecība bija 30 ha liela, uzliktās piegādes normas valstij auga līdz pat 50%, bet samaksa par piegādāto lauksaimniecības produkciju bija pat sešas reizes zemāka par produkcijas īsto vērtību.<sup>166</sup>

1941. gada 13. maijā tika ieviests lauksaimniecības nodoklis, kurš vēl vairāk nekā nodokļi pilsētā balstījās šķiriskajā pieejā. No vienādas ienākumu summas strādnieki un ierēdņi maksāja nodokļos 8%, palikušie sīkīpašnieki — 30,5%. Lai varētu ekonomiski sagraut “lielsaimniecības” — ja tika izmantots algots darbaspēks, nodoklis varēja sasniegt pat 50% no ienākumiem; bet, ja tie pārsniedza 10 000 rubļus gadā, nodoklis bija pāri par 55%.<sup>167</sup>

Padomju agrārā reforma nebija vienīgās tālejošās pārmaiņas Latvijas laukos. V.R. 1941. gadu savās atmiņās piemin šādi:

*1941. gada 13.–14. jūnija naktī no mazā Kusas pagasta uz Sibīriju deportēja 13 cilvēkus,*<sup>168</sup> *varbūt vairāk. Starp tiem mūsu skolas*

---

<sup>164</sup> LVA, 1311. f., 1. apr., 218. l., 30. lp.

<sup>165</sup> Turpat, 15. lp.

<sup>166</sup> [http://vip.latnet.lv/LPRA/stranga\\_iek1.htm](http://vip.latnet.lv/LPRA/stranga_iek1.htm)

<sup>167</sup> Turpat.

<sup>168</sup> Grāmatā “Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs” rakstīts, ka no Kusas pagasta aizvesti 20 cilvēki: 7 no Vestfāļu, 5 no Dreimaņu, 2 no Kampes, 4 no Saliņu ģimenes un pa vienam no Purviņu un Siliņu ģimenēm (Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs, 2001, 383.–384. lpp.).

*biedrus: Osvaldu Zaku (vienīgais dēls saviem vecākiem), Lūciju Vestfāls ar ģimeni (dzimusi Lūsis), Martu un Kseniju Žuniņus ar vecākiem, Zigridu Lietuvietis (dz. Balodis), Saliņu ar sievu. Visi jaunības spēku gados. Varbūt vēl kādu deportēja, bet šie palikuši atmiņā. Aizveda arī skolotāju Mariju Avotiņš ar māti un pāris gadu vecu meitiņu. Viņa bija precējusies ar moderniecības vadītāju.*<sup>169</sup>

Arī vācu okupācijas laikā 1942. gadā tika veikta saimniecības uzskaitē,<sup>170</sup> pēc kuras redzams, ka Marija Rozentāls viņai padomju gadā atsavināto zemi atstājusi jaunajiem īpašniekiem kā rentes zemi.

9. tabula

Izraksts no 1942. gada lauksaimniecības uzskaites Stuburos

STUBURU īpašuma zemi pēc 1942. gada 22. jūlijā veiktās uzskaites izmanto:					
Marija Rozentāls	Īpašnieks	No kopplatības 8,00 pūrvietas	Aramzeme un dārzi 4,00	Pļavas 4,00	Dabiskās ganības
Marks Golubevs	Rentnieks	98,00	40,00	17,00	20,00
Ercemijs Kleščenkovs <sup>171</sup>	Rentnieks	98,00	40,00	17,00	20,00
KOPĀ:		204,00	84,00	38,00	40,00

No 1942. gada lauksaimniecības uzskaites izriet, ka gan Marija Rozentāle, gan arī Ercemijs Kleščenkovs savā saimniecībā

<sup>169</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 178.–179. lpp.

<sup>170</sup> LVVA, 1308. f., 14. apr., 3920. l., 118. lp.

<sup>171</sup> Tas pats, kas iepriekš minēts kā Artemijs Kleščenkovs.

nodarbina vienu karagūstekni. Par Marijas Rozentāles karagūstekni stāsta M.B.:

*Kazabstānas nāves nometnē, Karagandas tuvumā, vergu no-  
metnē CPO<sup>172</sup> pie manis atnāca, ar akcentu runājot latviski, un  
pieteicās Ipatovs no Latvijas. Stāstīja, ka Latvijā ienācis ar Sarkan-  
armijas okupācijas karaspēku 1940. gada jūnijā. Pēc kara sākuma  
virsnieku vadībā panikā bēguši austrumu virzienā, bet nomaldī-  
jušies. Vāciešu vienība viņus aplenkusi un saņēmusi gūstā. Izvietojuši  
Madonas apkārtnē vieglā apsardzībā. Kādu dienu sabraukuši lauk-  
saimnieki ar atļaujām paņemt gūstekņus, lai nodarbinātu lauku  
saimniecībās. Korpulents saimnieks pēc garākas sarunas izvēlējies  
Ipatovu un aizvedis uz Kusas pagastu, un ierādījis pajumti lielā  
lauku saimniecībā. Pusvārdā pārtraucu viņa stāstījumu un jautāju,  
kā sauca saimniecību. “Stuburi, Rozentālu ģimenē,” Ipatovs priecīgs  
atbildēja. Sajūsmā atbildēju: “Stuburos dzīvoju daudzus gadus!”  
Uz maniem daudzajiem jautājumiem viņš ar smaidu sejā atbildēja  
izsmelši. Ipatovs vairākkārt atkārtoja, ka Stuburos pavadītie gadi  
bijuši laimīgākie viņa dzīvē, klusībā domājis turpmākos dzīves ga-  
dus pavadīt Latvijā. Centies un iemācījies sarunāties latviski.*

*1944. gadā Krievija trešo reizi okupēja Latviju.<sup>173</sup> Čekisti  
Ipatovu apcietināja, apvainoja par dzimtenes (roģinas) nodevēju,  
bet kara tribunāls piespriedis desmit gadus atvergot Vergturu impē-  
rijas nāves nometnēs ITL.<sup>174</sup> Ipatovs strādāja manā brigādē. Pie*

---

<sup>172</sup> NKVD lauksaimniecības sovhozs (precizēts sarunā ar M.B. 2012. gada 5. augustā). Krievu val. ЦПО — центральное полеводческое отделение (centrālā laukkopības nodaļa).

<sup>173</sup> M.B. uzskata, ka pirmā Krievijas okupācija bijusi 1918. gadā, otrā — 1940. un trešā — 1944. gadā (precizēts sarunā ar M.B. 2012. gada 5. augustā).

<sup>174</sup> Labošanas darbu nometne. Krievu val. ИТЛ — Исправительно-трудовой лагерь.

notikumiem Stuburos, mazāk Latvijā, atgriezāmie vairākas reizes. Par necerēto satikšanos un informāciju par Stuburiem biju ļoti pārsteigts un priecīgs.

Satiekoties ar Stuburu saimnieci pēc viņas atgriešanās no izsūtījuma Amūras apgabalā, pieminējām Ipatovu. Viņa labi atsaucās par strādīgo, godīgo un satīcīgo Ipatovu. Viņš vairākkārt izteicis vēlēšanos Latvijā palikt uz pastāvīgu dzīvi, Krievijā viņu neviens negaidot un neko tur neesot aizmirsis.<sup>175</sup>

Vācu laikā Ozoliņu mājās saimniekoja rentnieki Jānis Zeltiņš un Augusts Zaķis<sup>176</sup>.

M.B. atstāta sarunu par kara laiku ar Pēteri Rozentālu, junioru: *Un tad iznāca, ka krievi okupēja Madonas apriņķi 1944. gadā, un tad viņu [Pēteri R. — A.P.] paņēma un iesvētīja Sarkanajā armijā. Un aizsūtīja, kaut ko tur apmācīja, un it kā vezumniekos. Un aizsūtīja uz Kurzemes fronti. [..] Un tad viņam ieshāva galvā lodi, galvā kaut kur, to es nezinu. Nu viņš tepat bij, viņš vēl tā teica: “Mārtiņ, man liekas, ka tā ir mūsu pašu letiņu lode.” Manuprāt, bija jau, jā. Jo tur — letiņi, šiten — letiņi. Vai tad tā nav likteņa ironija? Vilis ar Ariju vācu armijā, a Pēteris Sarkanajā armijā, un māte — Sibīrijā. Par to, ka dēls ir karojis Sarkanajā armijā (šini gadījumā Vili un Ariju noliksim malā), un par to, ka viņi ir atbrīvojuši Latviju, Sarkanā armija aizsūta māti uz Amūru!*<sup>177</sup>

1947. gadā nomirst vecais Rozentāls, Stuburtēvs.

---

<sup>175</sup> Intervija ar M.B. 2010. gada 26. martā.

<sup>176</sup> LVVA, 1308. f., 14. apr., 3928. l., 87. lp.

<sup>177</sup> Intervija ar M.B. 2010. gada 26. martā.

## 1949. gada izsūtīšana — liktenīgā mantojuma sekas

Marija Rozentāle (64 gadi) bija viena no 58 Kusas pagasta iedzīvotājiem, kurus 1949. gada 25. martā izsūtīja. Cēsu zonā-lajā arhīvā atrodams “Saraksts par Kusas pagasta evakuētiem pilsoņiem”.<sup>178</sup> Šeit glītā, skaidrā rokrakstā sanumurētas, ar vārdu, uzvārdu, tēva vārdu, dzimšanas gadu un dzīves vietu uzskaitītas visas 58 “evakuējamās” personas. Divdesmit viena Kusas saim-niecība tika iznīcināta, to varam saskaitīt, bet uzskaitīt salauztās dzīves un likteņus ir daudz sarežģītāk.<sup>179</sup>

Jau 1949. gada 19. februārī bija sagatavota izziņa par Stu-buru saimniecību, līdzīgi arī par citām saimniecībām, kuru saim-niekus bija paredzēts izsūtīt. Faktiski tas nebija grūti izdarāms, jo no arhīva, kas tolaik bija Iekšlietu ministrijas pakļautībā, tika pieprasīta izziņa no 1939. gada lauksaimniecības uzskaites mate-riāliem, kur melns uz balta bija rakstīts, ka Stuburu saimniecībā ir 68 ha zemes, 5 zirgi, 22 govīs un 12 cūkas. Saimniecībā bija 2 gada strādnieki un 3 pusgada strādnieki, neskaitot ganus.<sup>180</sup> Atlika tikai izziņu pārtulkot krievu valodā, lai atbildīgās personas varētu saprast.

Kopš 1940. gada Latvijas lauku saimniecībās bija veiktas radi-kālas pārmaiņas, un reāli nevienam vairs nepiederēja par 30 ha lielākas zemes platības, taču izsūtāmo saraksti tika veidoti, bal-stoties uz 1939. gada lauksaimniecības uzskaites materiāliem.

---

<sup>178</sup> Cēsu ZVA, 550. f., 1. apr., 48. l., 120. lp.

<sup>179</sup> Citā avotā minētas 57 personas un 20 saimniecības (Represēto saraksts. 1949. Limbažu apriņķis — Tukuma apriņķis, 1995, 31.–32. lpp.).

<sup>180</sup> LVA, 1894. f., 1. apr., 18472. l., 2. lp.

1949. gada 3. martā Latvijas PSR valsts drošības ministrs A. Noviks parakstīja slēdzienu par Marijas Rozentāles izsūtīšanu. Grūti izskaidrot, kāpēc uzskaites lietā, kas bija jāaizpilda par izsūtāmajiem, kur bija speciāla sadaļa — vai kāds no izsūtāmā tuviniekiem atrodas Sarkanajā armijā vai ir piedalījies Lielajā Tēvijas karā, apbalvots ar ordeņiem vai medaļām u.c., nav atzīmēts, ka viens no Marijas dēliem, Pēteris, bijis iesaukts Sarkanajā armijā un ticis ievainots, t.i., lietojot padomju terminoloģiju, skaitījās Lielā Tēvijas kara invalīds.

Kā liecina Marijas Rozentāles (izsūtāmās) uzskaites lieta, tad bija paredzēts izsūtīt arī viņas mazdēlu, Pētera dēlu Hariju (jeb, kā citviet rakstīts, Hariju), kurš bija dzimis 1940. gadā. Taču viņš tika atstāts Latvijā. Pēc Harija māsas Dzidras sniegtajām ziņām,<sup>181</sup> viņš dzīvoja pie vecāsmamma Stuburos un gāja Kusas skolā. Mana hipotēze, ka Hariju neizsūtīja kā Lielā Tēvijas kara invalīda dēlu, savukārt Stuburmammu kā Tēvijas kara invalīda māti tas nepaglāba, jo viņa bija pēc visiem dokumentiem īsts “kulaks”.

Majors Ņevskis, kurš bija atbildīgs par 25. marta operāciju Kusā, ziņoja Madonas apriņķa drošības kapteinim Reinholdam, ka, veicot kulaku izsūtīšanas operāciju, neizsūtīts palicis Marijas Rozentāles mazdēls, kuru 26. martā paņēmis tēvs un aizvedis uz Bērzaunes pagastu. Savukārt Reinholds tālāk ziņoja ģenerālmajoram A. Novikam, ka neizsūtīts palicis mazdēls Harijs Rozentāls, kurš atstāts audzināšanā pie saviem vecākiem.<sup>182</sup>

---

<sup>181</sup> Intervija ar D.A. 2010. gada 28. jūnijā.

<sup>182</sup> LVA, 1894. f., 1. apr., 18472. l., 8.—9. lp.

E.R. stāsta: *Kad Stuburmammu aizveda [1949. g. 25. martā], viņiem [t.i., Pēterim Rozentālam ar ģimeni. — A.P.] uz Piejūtu saimniecību padota ziņa, lai brauc pakaļ Arijam, kurš tajā laikā ciemojās pie vecmammās Stuburos, jo mammai tolaik bija piedzimis brālītis Gunārs. Līdz uz Piejūtiem paņēmuši kādus sīkus, piemēram, ģimenes albumu.*<sup>183</sup>

Jau 1949. gada 26. martā Kusā tiek sastādīts “Mantu aprakstīšanas akts”,<sup>184</sup> kur tipogrāfiski iespiestā formulārā (latviešu un krievu valodā) ierakstīta visa konfiscējamā manta: ēkas, lopi, lauksaimniecības inventārs un mājturības priekšmeti. 1949. gada 27. martā Kusas ciema darbaļaužu deputātu padomes izpildkomiteja lemj par aizvesto saimnieku saimniecību inventāru. Protokolā<sup>185</sup> rakstīts:

*Sakarā ar bezsaimnieku mantas nodošanu sabiedriskām organizācijām un kolhoziem.*

*Komisija sastāvā: Madonas apriņķa pārstāvis b. Kocers Jānis Kārļa d., Kusas pag. DĻDP izpildu komitejas priekšsēdētājs b. Keiris Jānis Jāņa d. un Kusas pag. partorgs Zirne Zenta caurskatījuši mantas aprakstīšanas aktus.*

*Komisija nolemj:*

*I. piedzīt valstij par labu no tām saimniecībām, kuras ir parādā valstij par obligātām lauksaimniecības produktu nodevām pienākošos parādus par 1948. gadu un 1949. gada pirmo kvartālu.*

*II. nodot kolhozam “Komunārs” lopus un lauksaimniecības inventāru: [..]*

---

<sup>183</sup> Intervija ar E.R. 2011. gada 28. jūnijā.

<sup>184</sup> Cēsu ZVA, 550. f., 1. apr., 48. l., 79.—80. lp.

<sup>185</sup> Turpat, 6.—33. lp.



Protokolā uzskaitītas 19 saimniecības, to skaitā Rozentāls Marijas saimniecība, no kuras konfiscēti:

*1 darba zirgs, 1 jaunzirgs, 3 aitas, 6 jēri, 13 vistas, 2 govīs, 1 sivēns.*

*1 labības plāvējs, 1 zirga grābeklis, 1 siena ārdītājs, 1 ragavas, 2 vāģi, 1 dārzu kultivators, 1 arklis, 1 arklis kultivators, 1 Triumpfs ar 6 sietiem, 1 spīļu arklis, 1 atsperu vāģi.*

*III. nodot Patērētāju biedrībai: [..]*

Uzskaitītas 18 saimniecības, to skaitā Rozentāls Marijas saimniecība, no kuras konfiscēti:

*1 decimālsvari ar 8 atsvariem, 13 dažādi šķīvji, 5 stikla tasītes, 3 spaiņi, 2 gultas, t.sk. 1 ar matraci, 1 dīvāns, 1 trauku bufete, 1 klavieres, 4 krēsli, 2 galdi, 1 kumode, 1 galda pulkstenis, 2 skapji, kartupeļi 4000 kg.*

*IV. tiek konfiscēti labības un citi uzkrājumi: [..]*

Uzskaitīta Rozentāls Marijas saimniecība, no kuras konfiscēti:

*400 kg kviešu, 500 kg miežu, 300 kg mistra, 150 kg zirņu, 100 kg rudzu.*

Domājot par saimniecības lielumu un salīdzinājumā ar pārējām uzskaitītām “bezsaimnieku” saimniecībām, šķiet, ka kāds te jau bijis un stingri patukšojis visu Stuburmmas saimniecības inventāru. Intervijās gan ar M.B., gan arī J.R.<sup>186</sup> izskan dažādu kuseniešu versijas, ka tieši Stuburu māju kādreizējais

---

<sup>186</sup> Intervija ar J.R. 2011. gada 2. augustā; intervija ar M.B. 2011. gada 19. augustā.

rentnieks K. bijis tas, kam pielipis viss, kas nav bijis piesiets Stuburu mājās.

1949. gada 28. martā par visu konfiscēto (atsavināto) mantu tiek sastādīts vēl “Mantu novērtējuma un nodošanas akts”,<sup>187</sup> kurā sīki aprēķināta katras mantas vērtība.

Arhīvu materiālos par 1949. gadu atrodami vēl daži ar Marijas Rozentāles izsūtīšanu saistīti dokumenti:

*Izraksts no Kusas pagasta DĻDP izpildu komitejas sēdes Kūsā no 22. aprīļa 1949. g.*

*Protokols Nr. 7*

*1. Par mantu atpakaļ izdošanu to īpašniekiem, kuras atradās izsūtīto pilsoņu saimniecībās.*

*1. paragrāfs*

*Caurskatot pils. Rozentāls Elzas lūgumu atdot viņai piederošos zirgus, kas atradās Rozentāls Marijas saimniecībā ziemas barībā, atzīt prasību par pamatotu, jo uzrādīja zirga pasi un lecināšanas zīmi. Minētie zirgi nav reģistrēti uz Rozentāles Marijas vārda.*

*Lēmums Nr. 42.*

*Kusas pagasta DĻDP izpildu komiteja*

*Nolemj:*

*Atļaut atdot pils. Rozentāls Elzai vienu zirgu un jaunzirgu kā viņas personīgu īpašumu bez atlīdzības.*

*Kusas pagasta DĻDP izpildu komitejas  
priekšsēdētājs /J. Ķeiris/ sekretārs /J. Bodnieks/<sup>188</sup>*

---

<sup>187</sup> Cēsu ZVA, 550. f., 1. apr., 48. l., 74. lp.

<sup>188</sup> Turpat, 81. lp.

## Akts

*Kusas pagasta Stuburos 1949. g. 14. maijā.*

*Klāt bija Madonas patērētāju biedrības Kusas veikalvede Vigulis Katerīna, izpildu komitejas pr-ja vietnieks Medenis Pēteris, kolhoza "Zemes spēks" valdes pr-js Dreimanis Heinrihs.*

*Akts sastādīts par to, ka Kusas veikalvede Vigulis nodod kolhoza valdes pr-jam Dreimanim H. atbildīgā glabāšanā Rozentāls Marijas saimniecībā atrodošos 4000 kg kartupeļu. Kartupeļu sabojāšanās jeb izlietošanas gadījumā kolhoziem jāmaksā patērētāju biedrībai kartupeļu vērtība Rb. 0,07 par kg. Kopā rub. 280,—*

*Kartupeļus nodeva: K. Vigulis*

*Pieņēma: H. Dreimanis*

*Izp. k-jas pārstāvis P. Medenis.*<sup>189</sup>

E.R. mātes māsa stāstījusi,<sup>190</sup> ka 1949. gadā visas lauksaimniecības mašīnas un lopi nodoti kolhozam, bet klavieres aizvestas uz tautas namu.

Visu 1949. gada dokumentu caurskatīšana norāda uz ārkārtīgi precīzi izplānotu akciju, kur nekas netika atstāts nejaušībai.

---

<sup>189</sup> Cēsu ZVA, 550. f., 1. apr., 48. l., 103. lp.

<sup>190</sup> Intervijā ar E.R. 2011. gada 28. jūnijā.

## 1954. gads un “apžēlošana”

1954. gada 2. septembrī Marijas dēls Pēteris Rozentāls raksta lūgumu Latvijas PSR Iekšlietu ministrijai:

*[..] Mana māte Marija Jēkaba m. Rozentāls dz. 1885. g. 5. martā bijušā Madonas apr. Kusas pag. tika pārvietota 1949. g. 25. martā no Madonas rajona Kusas ciema “Stuburu” mājām uz PSRS Amūras apg. Šimanovskas rajona kolhozu “Beloruss” past. nod. Beloveža. Pārvietošanas iemesls zemes reforma [..]*<sup>191</sup>

Tālāk Pēteris Rozentāls lūdz, lai atļauj mātei atgriezties Latvijā pie viņa Ērgļu rajona Vestienas ciema Piejūtu mājās.

Cita Pētera Rozentāla vēstule,<sup>192</sup> kas adresēta Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas sekretāram b. Kalnbērziņam,<sup>193</sup> pie viena sniedz vispilnīgākās ziņas par viņu pašu:

*Latvijas P.S.R. Iekšlietu Ministrijas  
Sekretāram b. Kalnbērziņam.*

*Pētera, Pētera d. Rozentāla,  
dzīvojoša Ērgļu rajona  
Vestienas c.p. “Piejūtos”  
pasta nod. Vestiena*

*lūgums.*

*Es, Pēteris Pētera d. Rozentāls, dzimis 1908. gada 9. novembrī, bij. Kusas pag. Madonas apr. Pēc četrām pamatskolas*

---

<sup>191</sup> LVA, 1894. f., 1. apr., 18472. l., 15. lp.

<sup>192</sup> Vēstules kopija atrodas Pētera Rozentāla meitas D.A. privātīpašumā.

<sup>193</sup> Jānis Kalnbērziņš 1954. gadā bija LKP CK pirmais sekretārs.

klasēm gāju pie vecākiem ganos un vēlāk lauku darbos apm. līdz 23 gadu vecumam. Pēc tam no vecākiem aizgāju un pusotru gadu (1931.–1933. gadam) mācījos arodskolā galdniecību (Rīgā, Strūgu ielā 4), no arodskolas strādāju ratnieka darbu Kusas pag. “Odukalnā” divus gadus (1934.–1935. g. algotu darbu), pēc tam precējies ar mana tēva laukstrādnieci Elzu Āboliņu, kura man-toja savas mātes māju Vestienas c. “Piejūtus”. Šeit visu laiku strādāju ratnieka un galdn. darbus līdz 1944. g. oktobra mēn., kad pārgāju uz Madonas apr. Viesienas pag. Mašīnu-zirgu iznomāšanas punktu par galdnieku un no turienes aizgāju Sarkanā Armijā 30. nov. 1944. g. No Sarkanās Armijas demobilizējos 1945. g. 5. nov. un, cik veselība atļāva, strādāju galdnieka darbu. No 1949. gada kolhoza dibināšanas dienas strādāju galdnieka darbus Lla “Ļeņina ceļš” Vestienas ciema, Ērgļu raj. Esmu Tēvijas kara III. gr. invalīds.

Mans tēvs miris 1947. gadā. Mana māte Marija, Jēkaba m. Rozentāls, dzimusi 1885. g. 5. martā bij. Madonas apr. Kusas pag. kā akmeņkalēja Jēkaba Auberga un Annas Auberges, dzim. Pilsēt-nieks, meita. Vēlāk mantojusi māju Kusas pag. “Stuburus” no savas mātes māsas,<sup>194</sup> kurai pašai bērnu nav bijis, un visu mūžu strādājuši mājas un lauku darbus. No 1949. g. 25. marta izsūtīta uz P.S.R.S. Amuras apg. Šimanovskas raj. kolh. “Beloruss” pasta nod. Beloveža. Tagad viņa ir darba nespējīga.

Tā kā es pats esmu slimis no frontē dabūta ievainojuma (*Laesio apparatus vestibularis et cerebri post traumam* un stāvoklis pēc abu ausu radikāloperācijas, un hronisks bronhīts), tad man tik tāļu

---

<sup>194</sup> Radu nostāstos figurēja viedoklis, ka Mariju Aubērģi adoptējusi viņas mātes māsa, lai gan patiesībā tas bija mātes brālis.

*atrodošos māti ir grūti apgādāt, un es labprāt ņemtu pie sevis apgādībā un, kad esmu slims (pa ziemu), tad būtu, kas mani kopj. Tāpēc ļoti, ļoti lūdzu Jūs, biedri sekretār, palīdzat man un dodat padomu, lai mana māte varētu tikt pie manis, jo arī es kā Padomju Armijas karavīrs cīnījos frontē par taisnīgu Padomju varu un cieši ticu tai. Lūdzējs: Pēteris Rozentāls.*

*Klāt pielieku apliecību par manu ievainojumu.*

*1954. g. 2. septembrī.*

E.R. stāsta,<sup>195</sup> ka tēvs bijis Tēvijas kara invalīds un vietējais krievu valodas skolotājs palīdzējis rakstīt un pārtulkot vēstules uz Maskavu. Pateicoties viņa vēstulēm, dabūjis mammu vienu gadu ātrāk no Sibīrijas uz mājām.

LPSR Iekšlietu ministrijas slēdziens, kas apstiprināts 1954. gada 23. septembrī:

*No lietas materiāliem redzams, ka Marijai Jēkaba m. Rozentāls agrāk piederēja kulaku saimniecība, kas sastāvēja no 68 ha zemes, 5 zirgiem, 22 govīm, 12 cūkām, kurā viņa izmantoja algotu darba spēku 2 gada strādniekus un trīs pusgada strādniekus, tāpēc izsūtīta bija pamatoti.*

*Bet, ņemot vērā viņas lielo vecumu un to, ka viņa ir darba nespējīga, kā arī nometinājuma vietā viņai nav radnieku, kuri varētu viņu uzturēt, kā arī viņas dēla dienestu Sarkanā armijā un ievainojumu — [Par dēlu pierakstīts ar roku klāt. — A.P.] iesaka atcelt lēmumu par izsūtīšanu un ļaut atgriezties Latvijā pie dēla Pētera, Pētera d. Rozentāla, kurš dzīvo Ērgļu rajona Vestienas ciema “Piejūtu” mājās, viņa apgādībā.<sup>196</sup>*

---

<sup>195</sup> Intervija ar E.R. 2011. gada 28. jūnijā.

<sup>196</sup> LVA, 1894. f., 1. apr., 18472. l., 17. lp.

1954. gada 18. oktobrī Latvijas PSR Ministru padome pieņēma lēmumu atcelt specnometinājumu un ļaut Marijai Rozentālei atgriezties Latvijā.<sup>197</sup>

Visi piederīgie apliecina, ka Marija Rozentāle, atgriežoties no Sibīrijas, Stuburus negribēja redzēt, nedz arī par tiem runāt. Dārgi viņa samaksāja par savu lielo mantojumu.

Mazdēls E.R. stāsta,<sup>198</sup> ka Stuburu mamma pēc Sibīrijas nekad nebija Stuburos, viņa teikusi, ka šeit nav tā kā viņas laikā, negribēja pat apskatīties. M.B. stāsta:<sup>199</sup> Stuburmamma teikusi, ka negribot pat braukt pa Kusas ceļu.

E.R. atzīmē,<sup>200</sup> Stuburu mamma mazbērniem ir stāstījusi par to, kā bija Sibīrijā, bet to, kā bijis Stuburos, — ne. Sibīrijā viņai bija paveicies, brigadieris bijis vientuļnieks, viņš noskatījies, ka Stuburmamma veca un tāpat nebūs strādniece, pieņēmis sev par saimnieci turēt kārtībā saimniecību.

1959. gada 24. augustā autokatastrofā iet bojā Pēteris Rozentāls, un 1961. gada 14. aprīlī nomirst Marija Rozentāle.

Marija Rozentāle tiek pilnīgi rehabilitēta saskaņā ar Latvijas PSR Ministru Padomes 1988. gada 2. novembra lēmumu Nr. 350 “Par pilsoņu nepamatotu administratīvo izsūtīšanu no Latvijas PSR 1949. gadā”.

---

<sup>197</sup> LVA, 1894. f., 1. apr., 18472. l., 18. lp.; Marija Rozentāle specnometinājuma vietā Amūras apg. reģistrēta 1949. g. 17. aprīlī, atbrīvota 1954. g. 18. oktobrī (turpat, 33. lp.).

<sup>198</sup> Intervija ar E.R. 2011. gada 28. jūnijā.

<sup>199</sup> Intervija ar M.B. 2011. gada 19. augustā.

<sup>200</sup> Intervija ar E.R. 2011. gada 28. jūnijā.

## Padomju gadi Stuburos kuseniešu atmiņās

Kas notika Stuburos padomju laikā, varam spriest tikai pēc ļoti fragmentārām ziņām intervijās no apkārtnes saimniecību iedzīvotājiem. Diemžēl tādu, kas to laiku atceras, ir palicis ļoti maz. Kādu māju saimnieks stāsta,<sup>201</sup> ka agrāk Stuburos bijusi kolhoza zirgu ferma un tur dzīvojuši dažādi ļaudis. To apstiprina arī Stuburu tagadējais saimnieks.<sup>202</sup> Kaimiņiene A.K. domā,<sup>203</sup> ka Stuburos kādu laiku varēja būt ap 15 zirgu, vēlāk, kad pārgāja uz tehniku, zirgus pakāpeniski likvidēja. Viņa arī domā, ka Stuburu laukos padomju laikā audzēja labību, un atceras, ka skolas brīvlaikā bijusi Stuburu pļavās un grābusi sienu.

Šķūru māju vecā saimniece zina stāstīt,<sup>204</sup> ka padomju laikā Stuburos ievietoja tos, kuriem nebija kur dzīvot. Viņi iztika no tā, ka turēja lopus, bija arī dārziņi. Ēkas nebija vēl sabrukušas, staļļos turēja kolhoza zirgus. Padomju saimniecības laikā (septiņdesmitie gadi) centrs aizvirzījās uz Lauteri, tad Stuburos viss pamazām panīka. To papildina Stuburu tagadējais saimnieks E.R.,<sup>205</sup> ka fermas slaucējas dzīvojušas Lodē, bet, kad aizgāja pensijā un nebija citur, kur palikt, ierādīta vieta Stuburos, pat ņemot līdzī ģimeni. Kā tipiska bezsaimnieka saimniecība Stuburi sagaidīja Latvijas neatkarību 1991. gadā.

---

<sup>201</sup> Intervija ar Šņucišu māju saimnieku 2011. gada maijā.

<sup>202</sup> Intervija ar E.R. 2011. gada 28. jūnijā.

<sup>203</sup> Intervija ar A.K. 2011. gada 2. augustā.

<sup>204</sup> Intervija ar Š.A. 2011. gada 13. jūnijā.

<sup>205</sup> Intervija ar E.R. 2011. gada 28. jūnijā.



## Pēc 1991. gada

Pēc 1991. gada zemes reformas, kad nacionalizētos īpašumus varēja atgūt kādreizējie īpašnieki un to mantinieki, no lielās Stuburu ģimenes reāli bija palicis tikai viens pretendents. Divu jaunāko dēlu sešas atvases bija izkaisītas ārzemēs, no vecākā dēla Pētera četriem bērniem tikai divi dzīvi un vienam no tiem pašam sava saimniecība. Tā sanāk, ka pēc komplicēto formalitāšu nokārtošanas 1992.–1993. gadā uz Stuburiem dodas saimniekot Stuburmammas vecākā dēla Pētera otrais bērns — 1942. gadā dzimušais Ēriks Rozentāls ar sievu Janīnu Cauni un meitu Ritu.<sup>206</sup> Abi tolaik pašos spēka gados, var kalnus gāzt. Divi pilsētnieki, lai gan E.R. saka: *Nu te visa bērnība man laukos pagājusi ir. Kolhozā es arājs, sējējs, un strādāju taču visu laiku, man jau ar laukiem bij saistība.* Taču viena lieta ir darīt uzdotu darbu, cita — pašam plānot jaunu dzīvi laukos.

Ierodoties Stuburos ar visu Ogrē uzkrāto iedzīvi un no tuienes dārza izraktiem augļu kociņiem un ogu krūmiem, abus iebūviešus pārņem šausmas. Kūtis, šķūņi sabrukuši, dzīvojamā māja pussabrukusi, piedrazāta, smirdīga, ārā pavasara dubļu jūra. E.R. saka: *Es nekad nebūtu šeit atnācis, ja tur viss būtu tā, kā tur bija! Jo to, kā te bija, to nevar aprakstīt!* — un J.C. atceras, ka viņas vārdi bijuši: *Griez apkārt, braucam atpakaļ!*

E.R. stāsta: *Galvenais, ka mums jau galīgi nekā nebija, ne tehnikas, ne kaut kā, nezinu. Tēpat dārziņu lejā sastrādājām, iztaisījām vagas. A vagot — es vilku to arkliņu, tā [J.C.] atkal pie kloķiem*

---

<sup>206</sup> Stāstījums un citāti no intervijām ar E.R. un J.C. 2010. gada 28. jūnijā un 2011. gada 2. augustā.

*stāv, lai izvagotu. Tās vispār drausmas! Tāpat tas kartupelītis, kas tur izauga, — tur bija tāda tačka iztaisīta uz motocikla riteniem: kad divus maisus iekrāva, tad mēs divatā varējām te uzvilkt augšā. A trīs jāiekrauj, tad Ritiņa (tā jau bij tā paaugusies), tad tā vēl pa vidu aizstum, tad varēja uzvilkt augšā.*

Kad beidzot tikuši pie kaut kāda traktora, nav bijis, ko pieāķēt. E.R. saka: *Metināmais agregāts man spēcīgs jau bij sagādāts, un es jau biju strādājis pie tehnikas remontiem un pie vis kaut kā. Un tad es centos, kas vēl te bij kaut kur palicis pa kaktiem no tiem kolhoza laikiem. [...] Nu un tad pa brīvo laiku es to inventāru visu esmu uztaisījis pats savām rokām. Iztaisu. Kaut kas nav tā, kā vajag, pārtaisu.*

Jautāta, vai atceras pirmo dienu Stuburos, J.C. atbild: *Es atceros! Es visu atceros, visu mūžu atceros! Tō nevar aizmirst! Tik garu ceļu atbraukuši, un man bij tikai viena doma — atpakaļ braukt! [...] Nu bij pieņēmuši lēmumu, bet ziemā izskatījās savādāk! Tālāk viņa stāsta, ka visu naudu izdevuši par lopiem, taču no lopiem neesot bijusi nekāda jēga, tikai paši nomocījušies. 2011. gadā vēl palikusi gotiņa Peksis. Pēdējās zosis un vistas lapšas aiznesušas. J.C. vēl piemetina: *Ja tagad vajadzētu atsākt, tad es noteikti tā nedarītu, kā mēs iesākām.* Viņa norāda, ka ir arī veiksminieki: turpat kaimiņos — Šķūru mājās ir pratuši tikt galā un saimnieko labi.*

J.C. stāsta tālāk, kā dzīvojuši: pienu lējuši trīslitru burkā un pārdevuši par 45 santīmiem. Turpat uz plītiņas karsējuši biezpienu un ar roku kūlušī sviestu, kamēr E.R. salabojis šķūnī atrastu Ulmanlaika elektrisko separatoru. Trīs reizes nedēļā J.C. braukusi ar vilcienu uz Ogrī, lai saražoto pārdotu. Kad tas

kļuvis par smagu, meklējusi klientus Madonā. Tad sākuši inspektori vajāt “brīvos tirgotājus”, un tad, ap 2004. gadu, izbeiguši pavisam. Tālāk J.C. stāsta, ka valstij jau nevarēja pienu pārdot, jo maksāja vēl mazāk — 6 santīmus par litru, *un no šitādām mājām, kādi bij Stuburi. Ienāktu tādās telpās, kā sākumā mums bij, taču vispār atteiktos no tāda piena. Piena laborante, es pati esmu strādājusi par piena laboranti savulaik — es neņemtu no tādiem saimniekiem.* Viņa stāsta, kā burkas mazgājusi ar dzelzs birsti: *Man bij tāda sistēma. Pienu vedu, es pilnu mašīnu vedu ar produkciju, jā. Piena burkas. Man bij tādas kastes ar četrām daļām — trīslitru burkas es varēju četras ielikt tajā kastē. Tās burkas mainīju pret tukšām. Tās tukšās dod kā nu kurš. Cits vecuks man tādu burku iedod, ka viņai cauri nevar redzēt.* E.R. piemin, cik grūti bijis sagrabināt 3 latus mēnesī meitas skolas pusdienām.

Abi divi vienbalsīgi atzīst: *Nekur nav gājis tik smagi kā Stuburos! Visas dzīves laikā, tiešām! Gan morāli, gan fiziski.* Uz jautājumu, vai tajā pašā situācijā būtu ar mieru sākt dzīvi Stuburos vēlreiz, E.R. atbild, ka nezina. J.C. pēc neilgas domāšanas saka: *Jā, es esmu ļoti pieradusi pie viņiem. Nu vienkārši ir, nu, man liekas, nav tādas vietas, kur mana pēda nav bijusi tagad! Pa visiem šitiem mežiem, pa visiem, visiem ... Es esmu meža cilvēks, man taču katru ogu vajag redzēt mežā, katru sēni! Es nezinu, cik ilgi varēšu! Un par tiem pašiem laukiem. Pirmie gadi taču bij pilnīgi viss uz rokām! Siena vākšana šitajam lielajam lopu baram, šitie visi kalni taču bija novākti!*

Par nākotni baidos jautāt. Baidos arī domāt. Stuburi ir viena no tām daudzajām viensētām, kur saimnieko un kopā ar viensētu noveco pēdējie saimnieki. Kas te būs pēc desmit, divdesmit,

trīsdesmit gadiem? Vai pļavas un tīrumi, kas milzīgām pūlēm sagatavoti augsnei, būs aizauguši ar mežu? Vai cīņa ar parādiem, izsūtījums uz Sibīriju bija tikai vēsturiskas epizodes? Vai plašo skatu tālumā no Stuburu mājas aizsegs “Latvijas valsts mežu” ātraugošo koku birzis?

Noslēgumā pakavēsimies Stuburos, kādus tos savos atmiņu manuskriptos 20. gadsimta 80. gadu beigās atceras abi jaunākie Rozentālu dēli, kas gan savulaik no Stuburiem aizbēga.

## Atmiņas par Stuburu mājām

V.R. Stuburus apraksta šādi:

*Stuburu māju pudurs, kādus 300 m no lielceļa, skaitā septiņas ēkas, atradās skaistā vietā, pakalnā, no kura pavērās plašs skats uz trim debess pusēm: austrumiem, dienvidiem un rietumiem. Ziemeļu pusē, tuvu mājām, bija meži, kas skatu apturēja pie egļu galotnēm. Austrumu pusē aiz Stuburu laukiem un pļavām atradās trīs vecsaimniecības: divi Purgaiļi, Ozoliņi — saukti arī par maziem Stuburiem, un Kaņepēni. Ozoliņu mājas pakalnā bija uzcelts trigonometriskais tornis kādus 10 m augsts. Uzkāpjot tanī, pavērās plašs skats uz apkārtni. No tā varēja pārredzēt gandrīz visu Kusas pagastu un kādu divu baznīcu torņu smailes. Uz dienvidiem skats sniedzās līdz Kusas krogam un mežiem aiz tā. Šinī plašumā atradās četras jaunsaimniecības un kalēja smēde (kalve). Ja izgāja mājas rietumu pusē aiz bērzu birzs, tad skaidrā laikā varēja saskatīt Pelnu kalnu, Dārznīcas kalnu un Latvijas augstāko kalnu Gaiziņu (314 m). Kad Gaiziņa kalnā valdība uzcēla skatu torni un galā piestiprināja Latvijas karogu, tad, vējam pūšot*

ziemeļu—dienvidu virzienā, to skaidri varēja saskatīt. Attālums gaisa līnijā bija 11 km (mērīts pēc kartes). Dzīvojamā māja atradās saimniecības ēku vidū. Tā bija būvēta no guļu balķiem un apšūta ar brūni krāsotiem dēļiem. Dienvidu galā, kuru vairāk apspīdēja saule, krāsa bija daļēji nolobījusies. Manā laikā māju vienu reizi pārkrāsoja. Jumtu sedza skaidas. Mēs, bērni, ar lielu interesi vērojām, kā jumta skaidas grieza no priedes bluķiem, uzriete bija vienkārša. Uz lielas apaļas ripas piestiprināja 4 bluķus skaidas garumā. Ripas vidū bija resna dzelzs tapa, uz kuras atradās koka dīsteles viens gals. Otrā galā iejūdza zirgu. Dīsteles vidū bija piestiprināts plats, ass tērauda asmenis. Zirgam ejot apkārt, asmenis no katra bluķa nošķēla skaidu vajadzīgā biezumā. [..]

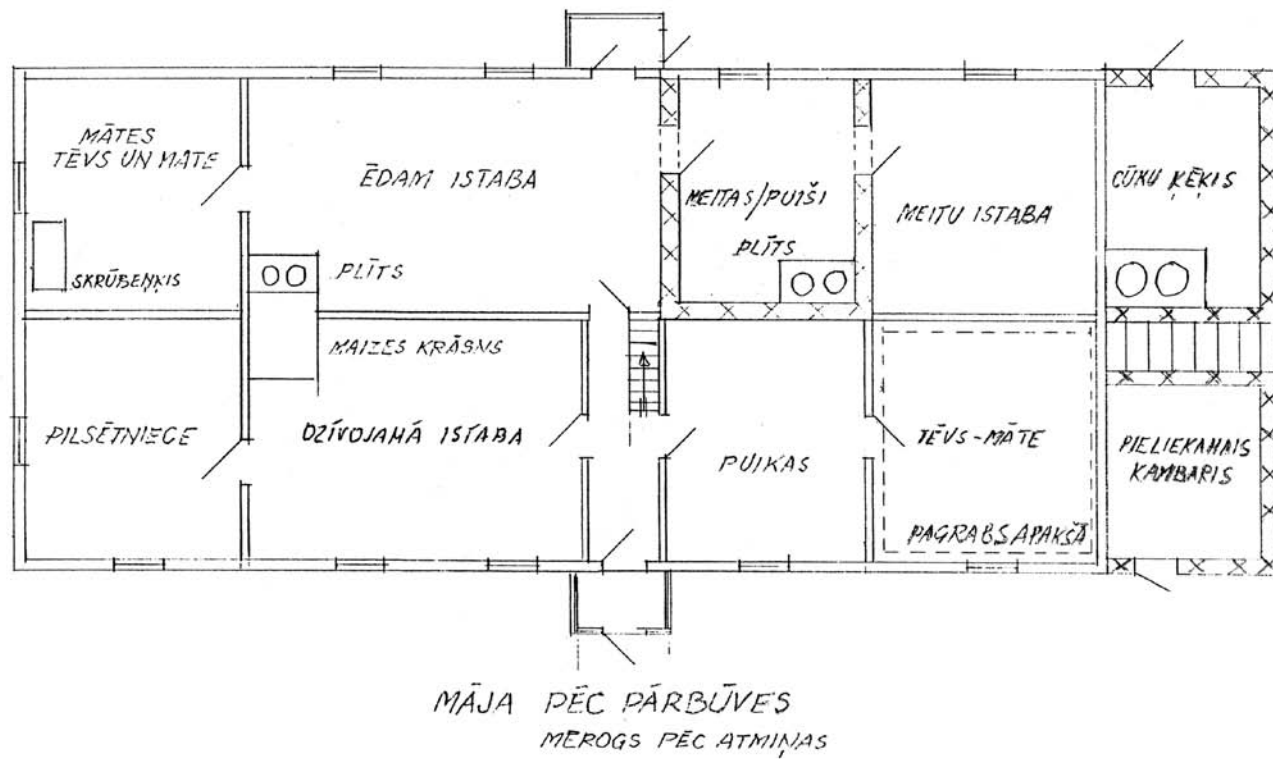
Dzīvojamo māju gareniski pārdalīja divās daļās mūra siena. Rīta pusē bija 4 istabas un koridors, rietumu pusē trīs istabas un vidū t.s. lopu ķēķis (virtuve). Vēlākos gados māju daļēji pārbūvēja. Lopu ķēķi pārcēla mājas ziemeļu galā, tur uzceļot no akmeņiem piebūvi, un tai otrā galā ierīkoja pieliekamo kambari. [..] Pārbūves laikā mājas austrumu sienas vidus daļā izzāģēja caurumu durvīm, kurām pretī piebūvēja balkonu stikla sienām. [..]

Austrumu puses istabām griesti un sienas bija apmestas ar kaļķa masu un krāsotas gaišā krāsā. Gleznu mūsu mājā nebija, tāpēc sienās naglas netika dzītas.

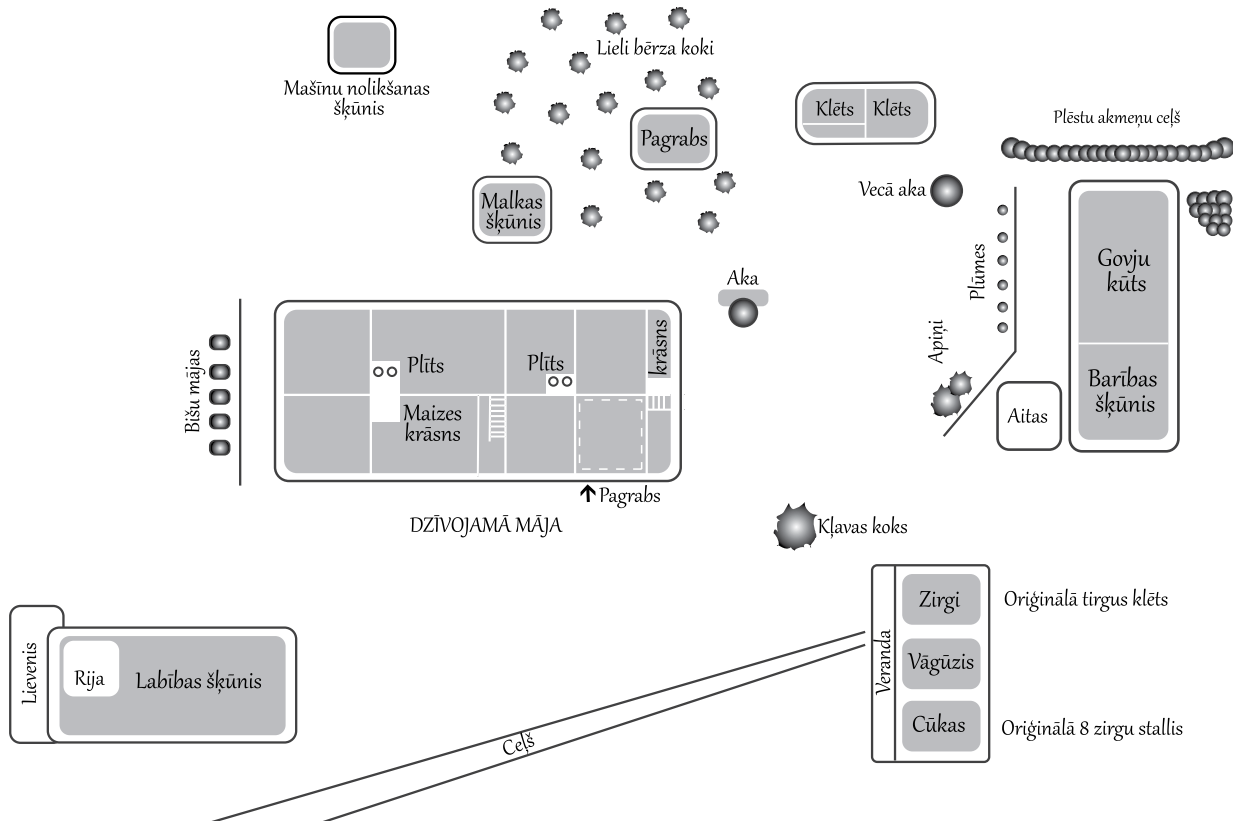
Rietumu pusē dienvidus gala istabā dzīvoja mūsu mātes vecāki, Jēkabs un Marija Auberģi.<sup>207</sup> Viņiem bija plata gulta, galdiņš un mūriņš, kur apsēsties. Vienīgā dekorācija — pie sienas karājās vecā tēva divstobrenīca.

---

<sup>207</sup> Domājams, ka V.R. sajaucis Annu un Mariju, jo gala istabā dzīvoja Jēkabs un Anna Auberģi.



Mājas telpu iedalījums pēc A.R. atmiņas



Stuburu ēku izvietojums pēc A.R. atmiņas

*Blakus atradās t.s. saimes istaba ar māla klonu un pie plīts stūra plakans akmens, uz kura, ja vajadzēja, varēja pāršķelt kādu lielāku malkas pagali, nebojājot klonu. Šī bija lielākā istaba mājā, jo šinī pusē nebija koridora. Te atradās saimes galds ar soliem abās pusēs. Galda galā sēdēja tēvs, viņam blakus māte, tad kalpones un ganu māte. Otrā pusē sēdējām mēs, trīs puikas, vecais tēvs un vecā māte. Otrā galda galā vasaras puisis.*

*Vienā kaktā atradās maizes krāsns un tās priekšā plītiņa ar diviem riņķiem, uz kuriem māte gatavoja ēdienus. Tās sānos bija iebūvēta metāla cepeškrāsns, kurā vecais tēvs svētdienas rītos cepa tupeņus ar visām mizām. No plītiņas gāja mūra dūmu vads vecā tēva istabā, un tur izveidoja mūriņu un trīs vertikālas ķieģeļu caurules, pēdējai nobeidzoties skurstenī. Netālu no skursteņa, mūsu dūmu vada, bija iemūrēts šiberis — metāla plāksne, ar kuru varēja regulēt dūmu vilkšanu. Kad plītiņa bija izkurējusies un virs oglēm negailēja zilā liesmiņa, šiberi aizbāza, lai siltums neizplūst skurstenī. [..]*

*Istabas otrā kaktā atradās sāls maiss un resns liepas koka blukis, uz kura “gludināja” izmazgātos palagus, apakšbikses un apakškreklus — tos sarullētus apstrādāja ar koka vāli. Lauku ļaudis nebija tik “fassi”,<sup>208</sup> apakšveļu negludināja ar “pletizeri” (gludekli). Virs blūka pie sienas karājās garās virknēs sasieti sīpoli un kļava lapas, kuras lika uz koka lāpstas zem mīklas, kad cepa rupjmaizi.*

*Pie ieejas nākamā istabā uz neliela koka galdiņa stāvēja centrifūga (smalkākā valodā šo mašīnu sauca par piena separatoru, jo atdalīja krējumu no piena). [..]*

---

<sup>208</sup> Modigi, lepmi.



*Šinī istabā sienas un griesti nebija apmesti ar kaļķa javu. Varēja redzēt baļķus, kuru starpās atradās sūna. [..] Griestiem pāri gulēja resnas, nokvēpušas sijas. Uz tām spundēti dēļi, kurus klāja bieza smilšu kārta, tamdēļ viņus sauca par smilšu griestiem. [..]*

*Zem mājas ziemeļu galā atradās no akmeņiem izbūvēts pagrabs, kurā glabājās daļa tupeņu, lopbarības saknes, kāpostu kubuls, plaukti ar āboliem un, saprotams, alus mucas.<sup>209</sup>*

Otrs brālis A.R. raksta:

*Stuburi bija ļoti lielas mājas pēc to laiku standarta. Vispirms pati dzīvojamā ēka bija ļoti liela. Tā bija būvēta no apaļiem baļķiem, ārpusē apšūta ar dēļiem un iekšpusē viscaur apmesta ar māliem un kaļķiem. Tad vēl bija ļoti liela akmens mūra ēka, kurā bija vienā galā zirgu stallis, vidū vāgūzis un otrā galā, kuru mēs saucām par klēti, bet man liekas, ka vecos laikos tā bija tirdzniecības noliktava. Šajā klētī bija lieli svāri un svaru bumbas, laba dēļu grīda un griesti. Vispār šī lielā ēka bija ļoti labi būvēta un priekš to laiku standarta, domāju, ka ar augstu kvalitāti. Nākošā bija lopu kūts, arī akmeņu būve ar lielu jumtu. Tad nāca klēts, kura bija sadalīta divās daļās. Klēts bija būvēta no apaļiem baļķiem. Tālāk te bija ļoti liels labības šķūnis ar riju un lieveni vienā galā. Labības šķūnis gan jau bija celts mana tēva laikā. Bez tam Stuburos bija divi ļoti lieli ābeļu dārzi ar dažādām ābelēm un ogu krūmiem. Man liekas, ka katrā ābeļu dārzā bija ap 60 ābeļu. [..]*

*Tad vēl mums bija divi kaļķu ceplī, kuros dedzināja kaļķi savām vajadzībām. Vecais kaļķu ceplis bija pie Vilku purva, un to mūsu laikā vairs nelietoja, bet ierīkoja jaunu ceplī taisni aiz lopu*

---

<sup>209</sup> V.R. atmiņu manuskripts, 18.–20., 26. lpp.

*kūts. Tur dedzināja kaļķi priekš mājas pārbūves. Cements šajās dienās bija ļoti dārgs, un to lietoja tikai izņēmuma gadījumos, bet kaļķi gatavojām paši, un tas nemaksāja neko, tikai pašu darbu. Arī akmeņus mēs lasījām no pašu laukiem, un, ja pietrūka, tad kaimiņi bija ļoti priecīgi, kad mēs gājām lasīt viņu akmeņus.*<sup>210</sup>

M.B. katru interviju nobeidz ar vārdiem: *Man Stuburi ir mīļāki nekā Virzam Straumēni.* Taču ne M.B., ne Virza zemes darbus nav strādājuši.

---

<sup>210</sup> A.R. atmiņu manuskripta nod. "Stuburi", 4. lpp.

## AVOTI UN CITĒTĀ LITERATŪRA

### Arhīvu materiāli

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs  
(atsaucēs LVVA):

- 218. fonds — Vidzemes muižnieku kredītbiedrība
- 199. fonds — Vidzemes dvēseļu revīziju saraksti
- 990. fonds — Kusas pagasta valde (Cēsu apriņķis, Vidzemes guberņa)
- 991. fonds — Kusas pagasta tiesa 1873–1916 (Cēsu apriņķis, Vidzemes guberņa)
- 4470. fonds — Kusas pagasta tiesa 1906–1941 (Madonas apriņķis)
- 4469. fonds — Kusas pagasta valde (Madonas apriņķis)
- 1679. fonds — Zemkopības ministrijas Zemes ierīcības departaments
- 1308. fonds — Valsts statistiskā pārvalde
- 2056. fonds — Cēsu–Madonas zemesgrāmatu nodaļa
- 235. fonds — Latvijas evaņģēliski luterisko draudžu baznīcu grāmatas
- 232. fonds — Latvijas pareizticīgo draudžu baznīcu grāmatas
- 6393. fonds — Vecpiebalgas pagasta valde (Cēsu apriņķis)
- 3321. fonds — Jumurdas pagasta tiesa (Cēsu apriņķis, Vidzemes guberņa)

1122. fonds — Oļu pagasta valde (Cēsu apriņķis, Vidzemes guberņa)  
3384. fonds — Veļķu–Grotužu pagasta tiesa (Cēsu apriņķis, Vidzemes guberņa)

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs  
(atsaucēs LVA):

1311. fonds — Latvijas PSR Madonas apriņķa Pagaidu izpildu komiteja  
2046. fonds — Zemkopības Tautas komisariāts  
611. fonds — Latvijas PSR Lauksaimniecības ministrija

Latvijas Nacionālā arhīva Cēsu zonālais valsts arhīvs  
(atsaucēs Cēsu ZVA):

114. fonds — Madonas rajona Kusas ciema Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja  
273. fonds — Aronas pagasta padome  
274. fonds — Madonas apriņķa valsts statistikas inspektors  
550. fonds — Madonas apriņķa Kusas pagasta Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja

### **Nepublicēti manuskripti**

- Viļa R. (V.R.) atmiņu manuskripts. Rokraksts, 1988, 451 lpp. (privātīpašums).  
Arija R. (A.R.) atmiņu manuskripts. Mašīnraksts (bez datējuma, ap 1988. gadu), 8 atsevišķas nodaļas ar virsrakstiem, katrai nodaļai sava numerācija, kopā 52 lpp. (privātīpašums).

## Intervijas

- Intervija ar Mārtiņu Bisteru (M.B.) 2010. gada 26. martā.  
Intervija ar Ēriku Rozentālu (E.R.) 2010. gada 28. jūnijā.  
Intervija ar Janīnu Cauni (J.C.) 2010. gada 28. jūnijā.  
Intervija ar Dzidru Auziņu (D.A.) 2010. gada 28. jūnijā.  
Intervija ar Ēriku Rozentālu (E.R.) 2011. gada 28. jūnijā.  
Intervija ar Šņucīšu māju saimnieku 2011. gada maijā.  
Intervija ar Š.A. 2011. gada 13. jūnijā.  
Intervija ar J.R. 2011. gada 2. augustā.  
Intervija ar Ēriku Rozentālu (E.R.) 2011. gada 2. augustā.  
Intervija ar A.K. 2011. gada 2. augustā.  
Intervija ar Mārtiņu Bisteru (M.B.) 2011. gada 19. augustā.

## Citētā literatūra

- Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs.* (2001). Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, Nordik.
- Bērziņš, J. (atb. red.). (2000). *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Drīzulis, A. (red.). (1986). *Latvijas PSR vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām.* 1. sēj. Rīga: Zinātne.
- Garofali, I., Polis, J., Timšāns, S. (2007). *Pagātnes atspulgi.* Alūksne: Selja SIA.
- Jakobi, E. (1899). *Vidzemes zemnieku likumi.* Rīga: Platess
- Kalniņš, J. (1991). *Kalna Kaibēni.* Rīga: Liesma.
- Kaudzītes, R. un M. (1948). *Mērnieku laiki.* [Weissenburg]: apgāds Latvija.
- Klētnieks, V. (1939a). Dzimtu vēstures pētīšana. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Nr. 3 (11).

- Klētnieks, V. (1939b). Dzimtu vēstures pētīšana. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Nr. 4 (12).
- Kvaskova, V. (2007). Dzimtu vēstures dokumenti Latvijas Valsts vēstures arhīvā. *Latvijas Arhīvi*, Nr. 1; [http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu\\_raksti/15-42-ARHIVI-Kvas-kova.pdf](http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/15-42-ARHIVI-Kvas-kova.pdf)
- Latvijas pagasti*. 1. sējums: A – Ļ. (2001). Rīga: Preses nams.
- Latvijas PSR Ministru kabineta sēžu protokoli: 1940. gada 23. jūlijs–24. augusts*. (Sast., koment. un priekšv. aut. I. Šneidere, A. Žvinklis). (2008). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Latvju enciklopēdija*. 3. sēj. (red. A. Švābe). (1953–1955). Stokholma: Trīs zvaigznes.
- Liepiņa, Dz. (1983). *Vidzemes zemnieki un muiža. 18. gs. pirmajā pusē*. Rīga: Zinātne.
- Latviešu konversācijas vārdnīca*. (1927–1940). Rīga: A. Gulbja apgādniecība.
- Niedra, A. (1948). *Liduma dūmos*. I un II. Delmenhorsta: Jaunā vārda apgāds.
- Niedra, A. (1930). Ēnas miglā. *Burtnieks*, Nr. 3.
- Niedre, U. (2011). Latviešu sēta. Iespējas. Ieteikumi. Instrukcijas. *Latvijas Arhitektūra*, 95. burtnīca, jūnijs–jūlijs.
- Niedre, U. (2004). *Mājvieta. Brīvdabas muzeja Ār-Luiku dzīvojamā rija vēstures laiktelpā*. Rīga: Zinātne.
- Priedīte, A. (2012). Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes — fikcija un/ vai realitāte? *Labūtība un attīstība Latvijas laukos: starpdisciplinārs skatījums*. Rīga: Zinātne.
- Represēto saraksts. 1949. Limbažu apriņķis — Tukuma apriņķis. (1995). *Latvijas Arhīvi*, Nr. 3 pielikums.
- Sārs, A. *Kusas pamatskola*. (2003). Madona: SIA “Erante”.

- Skujenieks, M. (1927). *Latvija. Zeme un iedzīvotāji*. Rīga: A. Gulbja apgādniecība.
- Stranga, A. (2004). Latvijas okupācija un iekļaušana PSRS (1940–1941). *Latvijas Avīze*. [http://vip.latnet.lv/LPRA/stranga\\_iek.htm](http://vip.latnet.lv/LPRA/stranga_iek.htm)
- Stryk, L. von. (1885). *Beitraege zur Geschichte der Rittergueter Livlands: Zweiter Teil. Der lettische Distrikt*. Dresden.
- Svarāne, M. (1971). *Saimnieks un kalps Kurzemē un Vidzemē XIX gs. vidū. Sociālekonomisks apcerējums*. Rīga: Zinātne.
- Švābe, A. (1930). *Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā. Latvijas agrārā reforma*. Rīga: Zemkopības ministrijas izdevums.
- Švābe, A. (1958). *Latvijas vēsture. 1800–1914*. [Stokholma]: Daugava.
- Upīts, A. (1945). *Zaļā zeme*. Rīga: Grāmatu apgāds VAPP.
- Vīgrabs, J. (1939). Vidzemes zemnieks XVIII g.s. pirmajā pusē. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Nr. 3 (11).
- Козин, М. (1976). *Латышская деревня в 50–70-е годы XIX века*. Рига: Зинатне.







mit einem unersuffüllbaren  
Brennstoffen aus mit 100000  
als 5. April 1867. Die 1. und 2. Bedingung  
und 30. Lot. Vom 1. April 1867, in  
gekauften Stück, aus 100000  
in die Abgabe der Grundstücke  
folgende Grundstücke in der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der

S. 6.

Vin Abgabe der Grundstücke  
Stückler und Obdillingen, gestiftet  
mit dem 20. April 1867, in der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der

S. 7.

Stückler hat ein Grundstück  
gestiftet. Gestiftet von  
Stückler, in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der

S. 8.

Stückler hat ein Grundstück  
gestiftet. Gestiftet von  
Stückler, in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der

Firma Pilsener  
Jahr Pilsener. Pilsener.  
Neuhausen Pilsener. Pilsener.

bei Kationem parca reom pater.  
alio Hausenhanjermine ne ma.  
fals ka 5. April 1867. Die 1. und 2. Bedingung  
und 30. Lot. Vom 1. April 1867, in  
gekauften Stück, aus 100000  
in die Abgabe der Grundstücke  
folgende Grundstücke in der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der

S. 6.

Die Stückler von Obdillingen  
gestiftet. Gestiftet von  
Stückler, in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der

S. 7.

Stückler hat ein Grundstück  
gestiftet. Gestiftet von  
Stückler, in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der

S. 8.

Stückler hat ein Grundstück  
gestiftet. Gestiftet von  
Stückler, in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der  
Grundstücke in der Abgabe der

Firma Pilsener  
Jahr Pilsener. Pilsener.  
Neuhausen Pilsener. Pilsener.

Handwritten note on the left margin, possibly a date or reference number.

Handwritten text in German, likely a letter or document, mentioning dates and names.

Handwritten signature or name at the bottom of the first section.

Handwritten signature, possibly "Mara Soling".



Printed text in German, starting with "Zur sehem..." and ending with a date "Riga tai 17<sup>ta</sup> Augusti 1867."

N.º 2.

**Izmeklēšana priekš laulāšanas.**

1885 gada, *Aprīļa* mēneša 21. dienā. Pēdž Vīnna Keiserikas Augstības  
 pavēlesšanas,  
*Kārdzabas draudzes*

Presteris un Bānijas-kāpi turreja izmeklēšanu par teem, kas grīb dohtees laulība un  
 titta atrastē: 1) Bruštāns *Alu mālē, of kileli allaistē.*  
*113. Смартынецова, на помяну мана "Керек" Я. н. д.*  
*Анберга, парестипиг, Кāрдзabas draudzes*  
*дшшо Кувас' мālē Анбури'.*

2) Bruštē *Кувас' мālē, Анбури' махја, и дма*  
*Керек и Пилотнева, лутелзига, Карвеинс'*  
*лутера драуджес*

3) Wezzums priekš laulības winneem ir pilnigs, proštji: bruštāns *Kirkodesmit,*  
*2.0 /* gādus wezā, un bruštē *Kirkodesmit, neno 131*  
 gādus wezā, un abji ir pilnā praštā. 4) Radu-buštānas starp winneem ne garrigas  
 neš meesigas, kas pēdž Sw. Bānijas likumeem warretu buštē wiuru laulībai pretti, nāv  
 netāpās. 5) Bruštāns ir *Анбуриес* bet bruštē ir *н. р. репетит.*

6) Laulība winni dohtāps pēdž šawa labba prahta un weštēšanas un bes netāpās pee  
 speštānas, un wiuru wezātee winneem to atkari.

7) Pēdž triju uskaustānam cēštš šāpš Bānijas, *7. 14, un 21. aprīļa eg.*  
 prett šo laulāšanu newens nēto nebij pretti runnājtē. 8) Apleezināšanas dešt, ša  
 šjai laulāšanai netas pretti nāv, tohp peeliktas rāstītās lēzības: *1, "Kedwino"*  
*лутера махјагаја ар N. 124 он 21. априля ег. пар неван*  
*лу ускаустанам 2, "Мин саллаушанам лине цванстіб*  
*бруштгане парадиснеха билетē sw 1887 гадā ар N. 25.*

9) Tadept schoha zilvēkus salaulābt ier nolikts cefch peminnetas

*Kahņgabalā: Vafņuzas:*

noliktā pehž liffumeen laiktā, klābt ešņošcheem leezineeteeem. 10) Ka wišs tas, kas šcheit us-  
rahdihts par bruhņganu un par bruhņti, ier ligra taišniba, to apšeežina ar sawu parakstiu,  
kā wiini pošči, tā arri leezineetki no abbašm puššehm, ar tašbu fiinu, ka ja kas liffat is-  
rahdihtees netaišniba, tad tee, kas parakstijusšchees, taps trefati par to pehž Vafņuzas un  
Wafis-liffumeem.

*Bruhņtgans: Jeneab: Jene d. irandol anemahņpamān ar  
sawu sawu parakstiu. X X X*

*Bruhņte Anna: Bloektoreas*

*Bruhņtgans leezineeni*

*Kusas walds: Jahn: Olfidm Adams d.*

*Olu walds: Petris: Petra d. Mahjns ar sawu  
sawu parakstiu: X X X*

*Bruhņtes leezineeni*

*Te Hirschtu wolonijas pūnāstotā Kusas walds  
Oplimu waimneens: Berlinand: Bittenbinden  
- Franke d.*

*Kusas walds: Huburn mahjns gūntneens  
Jahn Pilsān cek Juroba dehl:*


*Čūncas nprunpādum: Čūncas nprunpādum*

*M. J. nprunpādum: Čūncas nprunpādum*

*U. J. nprunpādum: Čūncas nprunpādum*

Kopija pēc Act. 67 = 299 04 3  
L. 2. ? un  
17.

V. 1/1  
14



ad T. Reg. № 10728—

27 NOV. 1906

**КОПИЯ.**

Дарственный договор—

Его, нижеподписавшаго кнзля, между кнзля Андрея / Вячеслава /  
Андреевича Пильсатинькова (Пильсатиньков), какъ дарителю  
съ одной стороны и его дочери Марии Ивановой Розен-  
таль, рожден Пильсатиньков, какъ дароприимательницею  
съ другой, записавъ и ими—ми подписанъ свободный даръ  
вещный договоръ, съ обязательною силою такъ и на—именно  
на и прав—преемниковъ обеихъ сторонъ—

§1.

Днъ Пильсатиньковъ даритъ и передаетъ принадлежащю  
ему, расположенную во Венденскомъ уездѣ по казен. инвентарю,  
Кусень, мѣсто уездной, Ступбергъ и крестовую  
уездной, Взаливъ, со всѣми ей принадлежащими  
землями, строениями и инвентаремъ, своей названной дочери  
Марии Розенталь—

§2.

Мария Розенталь принимаетъ этотъ даръ и такъ какъ  
уездной Ступбергъ—Взаливъ обременяется следующими  
долгами:

1. во пользу Императорскаго Дворянскаго Земельнаго Кредитнаго Общества по выданнымъ съ суда закладнымъ листамъ во общей суммѣ пять тысячъ двѣдцать съ половиною рублѣй и именно по закладной, утвержденной 31-го Августа 1897г. №204, въ 3900 рублѣй и по закладной, утвержденной 15-го Сентября 1897г. №199, въ 1300 рублѣй— и
2. во пользу Марии Анисовны Пильсатиньковъ, рожден Ливенцовой закладною отъ 6-го Сентября 1904г. на сумму пять тысячъ (1500) рублѣй, утвержденной 8-го Сентября 1904г. дат. 374, которая принимаетъ на себя эти долги какъ собственникъ, съ нею дополнително, можетъ быть процѣлена, пенями и иными издержками;— быть обновленъ, обновленъ дарителемъ отъ великой даяннѣйшей вѣнчаннѣйшей да

эти дары и само общество, отвлоргав за них согласно ве-  
данным кредиторам залоговым обязательствам. —  
Относительно долга Кредитному Обществу Мария Пугаче-  
ва имеет подписание во ведение отпущенной уставу  
Кредитного Общества и ввиду настоящих и будущиых  
законных постановлений и распоряжений названна-  
го Общества и его Управления, отказываясь от всяка-  
го действия и предприятий, какими могут быть поврежде-  
ны интересы Кредитного Общества или ее членов, не  
исключившись и добровольно уйдя, под страхом от-  
каза ей судьи во всякакия времена —  
Поласительный фонд, накопившийся во Кассе Кредитного  
Общества по означенным судам во всякакия времена  
вменяется во пользу дароприимательницы, которая му-  
жвильно свое согласие на постановное сообщенное инвентарю  
инвентаря в названном уряде, покуда она еще  
записана во пользу Кредитного Общества. —

§ 3

Дароприимательница признает обязательным и подле-  
ть своей наследнице и правопримачнице во все время  
судьи управления, означенная во купеческом контракте  
от 21 июля 1864 г., заключенном о купле — продаже на-  
званнаго уряда Пудаль фонь фонь Пайперель в князь и  
Дювань Пильсмань князь и укрывающагось 28 Января 1864 г.

§ 4

Дароприимательница обязуется представлять своим  
родителям, т. е. отцу и матери Марии Пильсман-  
ной в должннх строгах — наместницею квартиру в отноше-  
нии и обслуживания, во уряде в Губерн или в Губерн  
для родителей сами пожелают рбедить и обуку и нажить  
и приличное содержание за своих, т. е. дочери, старана  
ложить в приданой и в немешав поводом, а также  
мешав расходу по 50 рублей в год —  
Если родители будут недовольны содержанием и  
старана, представляющим в дочери, то имеют право  
отлично становатся и дароприимательница обя-  
зана укрывавать и в на себя предмет по 180/сто на три

75

Делами рубл. рублей в год. Наконец дароприимательница  
обязана похоронить родителей как следует и ставить  
их надгробный памятник. —

§5

Досирти родителей продаша предмет сего договора или  
обринение его долгами, но несть посылать лишь в  
расрешений родителей. Заши в сию денюга бить вися  
на вв ресепт кк кровностинык князя —

§6

Кредита предмета наотказало договора дароприиматель  
лицу уже посылать в 3 апреля в. в. —

§7

Сверх означенных в §2 денюга дароприимательница при  
шпачь на себя частные долги и оринент в сию денюга  
требовать (3000) рублей и обязуясь отвоевать за шпачь  
по ввданным обязательствам, освободяет даро-  
пирь от дальних ишей ответственности за шпачь. —

§8

Стороны по совести заведывают что сумма дара, свобод-  
над от денюга, не превалиает тысячи рублей. —

§9

Все расходы за совершение и укрощение сего договора не  
суть дароприимательница ввда. —

§10

Стороны извещают свое согласие на укрощение на-  
отказало договора и уналия наивають Виленскаго Но-  
тариуса. Фойнт, представити змотакт вв Вен-  
ден - Вилкское Краноуное Ондавление и нагунит  
кравности асть. —

Во удостоверение всего вышесказанного подписались в  
н. Вилень 3 Маюбря 1906 года. —

Ланн Рловатск.

Мария Розенталь, Илим Рифкеек Ламкиевид, подписи  
снagam поручав. Анд Пурсамковк - Мария Ружматя  
фонд. Пильсентикк - переводк Нотариуса Фойнт. —

Во каленбрь суррусского ассемента. Пьеро Яковлев  
Ружматя —



Тильда гевинта сохъ мисаго лѣта, Ноябрь третьяго дна,  
этого даренвенный договоръ явилъ чужая, Робертъ-  
Бернвилла фонъ Фройнтъ, Вейденскаго Нотаруса, въ конто  
рѣ, мѣстѣ, наблюдателя, вѣнгер Вейденъ, по Германскій  
чужъ въ швейцарскія, Клеинами Кертеблемежкой вѣнгерскія,  
Вейденскаго уездѣ, Янами, Иванами, Яковлевскими Тиль-  
самъ Жаннѣ, Тильсамъ Жаннѣ, — какъ даренвенный въ обидѣ  
сторони и долговъ ма Марии Яновны Розенталя, урочид  
Тильсамъ Жаннѣ какъ даренвенный на мѣстѣ вѣнгерскій,  
мисельскія цизини въ Курскій уездѣ въ Ступорѣ,  
мисельскія мисельскія мисельскія, но представившими мисель-  
да мисельскія свидѣтели — Яна, урочид вѣнгерскія само-  
мисельскія и законныя правоспособности своей къ совер-  
шению актовъ, въ подлиннаго два свидѣтеля, въ  
Данна въ Яну Тильсамъ Жаннѣ Курскій вѣнгерскія № 1/2 обн.  
№ 21 и Кертеблемежскія Валентинскія Правленскія 28<sup>го</sup>  
Сентября 1906 года подѣ № 2198, при явилъ Я. Нотаруса,  
установивъ что представивши подлинны на мѣстѣ актъ  
свидѣтели собственноручно Янами Тильсамъ Жаннѣ,  
Марии Розенталя и Петра Яковл. Розенталя какъ ей  
совѣтникомъ имъ 13/1 Валентинскія о Нотаруса казди объявила  
По рескрипту № 908

Нотарусъ Робертъ Ф. Фройнтъ

1 М. П.

Я. Нотарусъ, подписавши, удостоверяю вѣрность этой копии съ подлиннаго  
съ определенными имъ Роберту Робертскому сонъ Фройнтъ, Вейденскому  
уездѣ въ конторѣ мѣстѣ, находящейся въ у Вейденъ, по вѣнгерскія  
и мисельскія Кертеблемежской Марии Яновны  
Розенталя рожденной Тильсамъ Жаннѣ, дату  
при въ Курскій уездѣ Ступорѣ.

При означенія копия этой копии съ подлиннаго, въ последствіи подлинномъ,  
вѣнгерскія, зачерки, чужъ сонъ и дѣлать особенностей на бланк.  
уездѣ Вейденъ 1906 года, Ноября 3<sup>го</sup> дна. По рескрипту на М. 909  
Подлиннаго означенъ гербъ сборнѣ въ 25 руб. — коп.



Нотарусъ Робертъ Фройнтъ

KOPIJA PAREIZA

LVA 218 l. 2 apr  
5059 lista 75 in

**Aija Priedīte**  
**Stuburi.**  
**The Life of a Farmstead in Latvia**

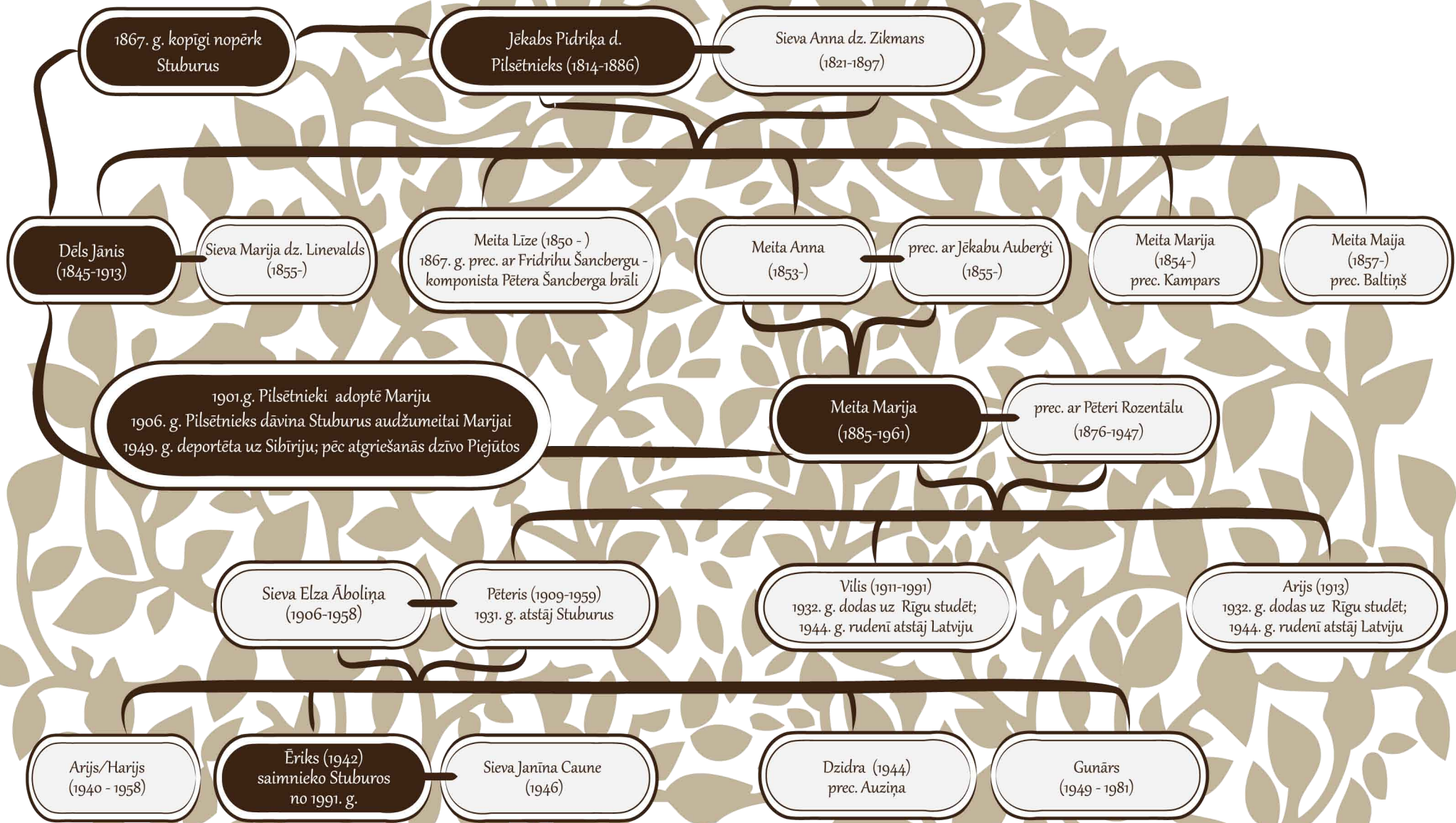
“Zinātne” Publishers  
Riga 2012

Iespiesta SIA “Jelgavas tipogrāfija”

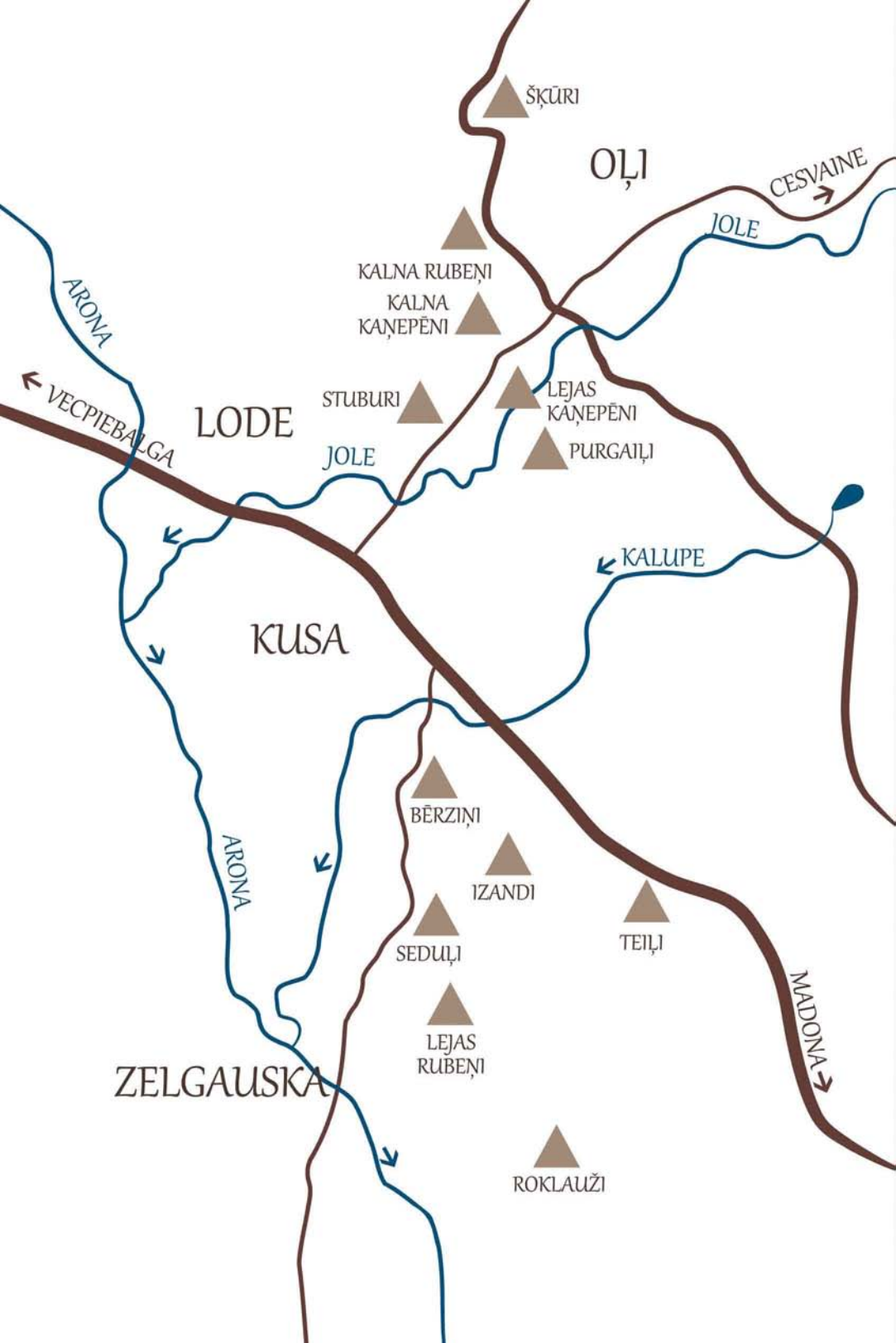
ISBN 978-9984-879-24-6



9 789984 879246



STUBURU SAIMNIEKU DZIMTAS KOKS



ŠĶŪRI

OĻI

CESVAINE

JOLE

ARONA

VECPĪEBALGA

LODE

KALNA RUBEŅI

KALNA  
KAŅEPĒNI

STUBURI

JOLE

LEJAS  
KAŅEPĒNI

PURGAIĻI

KUSA

KALUPE

BĒRZIŅI

IZANDI

SEDUĻI

TEIĻI

LEJAS  
RUBEŅI

ZELGAUSKA

MADONNA

ROKLAUŽI